

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Barnehageansattes arbeid med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

Sunniva Olsen

Masteravhandling i spesialpedagogikk våren 2016

Forord

Det å skrive en master med et tema som seksuelle overgrep er ingen lett sak. For all del, det er ingen lett sak å skulle skrive en master i det hele tatt, men med et tema som omhandler seksuelle overgrep mot små barn, så kjenner man det i magen. Underveis i mitt arbeid med avhandlingen har jeg kommet over historier fra virkeligheten om barn som utsettes for overgrep av sine nærmeste omsorgspersoner og andre i barnets miljø. Jeg sitter alltid igjen med tårer i øynene og et ønske om å endre verden. Det var mitt eget valg å velge dette temaet, og tidvis har jeg angret bittert, men så er det disse fortellingene da, som engasjerer og motiverer meg til å tørre å se og tørre å utfordre, i håp om å kunne endre også ett barns verden. Dette temaet er nok ett av de viktigste temaene jeg noensinne har fått æren av å fordype meg i, og jeg ønsker så inderlig at alle som arbeider med barn får muligheten til å heve sin kompetanse på dette feltet.

En stor takk til min veileder Vivian Nilsen og min biveileder Gregor Maxwell for god hjelp og støtte i denne prosessen. Ikke minst, takk til min støttende og tålmodige samboer, og andre familiemedlemmer som har hjulpet til i prosessen. Jeg ønsker også å takke respondentene som viste interesse og tok seg tid til å besvare spørreskjema, uten de ville jeg ikke hatt resultater å presentere!

Tromsø 18. juni 2016

Sunniva Olsen

Sammendrag

Tittel:

Barnehageansattes arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep.

Problemstilling og formål:

Hensikten med studien er å undersøke i hvilken grad de ansatte i barnehagene arbeider med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn. Det er også ønskelig at den ferdige avhandlingen kan bidra til refleksjon over egen praksis for de som arbeider med barn, samt gi et innblikk i hvilken grad barnehageansatte arbeider med temaet. Derfor er problemstillingen som følger;

- I hvilken grad og hvordan arbeider ansatte i barnehagen for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn?

Forskningsspørsmål:

- Er arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep nedfelt i barnehagens styringsdokumenter, lokalt og nasjonalt?
- Hvordan rangerer de ansatte sin egen og medarbeidernes kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep?
- Hva mener de ansatte kan være med på å heve barnehagens kompetanse på å forebygge og avdekke?

Teori:

Teorien som er belyst i studiens teoridel anses som relevant bakgrunnsinformasjon, samt relevant for drøfting av funn. De temaer som blir belyst er blant annet definisjon og forekomst, barnehagens ansvar og oppgaver i forbindelse med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep og informasjon om overgripere. Det er også belyst hvordan de ansatte i barnehagen kan arbeide forebyggende med barn, samt hvordan og hvorfor man skal arbeide med avdekking av seksuelle overgrep.

Metode:

Det er brukt en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode, også kalt mixed-methods. Hvor de kvalitative dataene er benyttet for å støtte oppunder de kvantitative dataene. Det er valgt surveydesign og spørreskjema sendt ut via internett er verktøy for å samle data.

Resultat:

Utvalget består av 144 barnehageansatte. Gjennomsnittsalder på respondentene var 36 år. Det er 96,5 % kvinner og 3,5 % menn som har besvart spørreskjemaet. 45,1 % av respondentene har arbeidet i barnehagen mer enn 10 år, 19,4 % har arbeidet mellom 7 og 9 år, 18,8 % har arbeidet mellom 4 og 6 år, mens 16,7 % har arbeidet mellom 1 og 3 år. Arbeidstitlene som er representert er assistent/pedagogisk medarbeider, barne- og ungdomsarbeider, barnehagelærer, pedagogisk leder, styrer og et fåtall av støttepedagoger og spesialpedagoger.

Det er respondenter fra minimum 82, maksimum 112 forskjellige barnehager, og 55,6 % av respondentene arbeider i barnehager som ligger nord for Nordland, mens 43,1 % av respondentene arbeider i barnehager som ligger sør for Nord-Trøndelag. Gjennomsnittet for antall barn i barnehagen var 64, barnehagen med færrest barn hadde 5 barn, mens barnehagen med flest barn hadde 131 barn.

15,3 % av respondentene svarte at de hadde i deres barnehager spesifisert arbeidet med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep i årsplan, 73,6 % hadde ikke det, mens 11,1 % ikke visste om det var spesifisert å årsplan. 31,3 % av respondentene svarte at de hadde spesifisert arbeidet i andre dokumenter, slik som beredskapsplaner og HMS-system, 47,2 % svarte at arbeidet ikke var spesifisert i andre dokumenter, mens 21,5 % ikke visste om det var spesifisert i andre dokumenter.

20,8 % av respondentene svarte at de i deres barnehager snakket om arbeidet med seksuelle overgrep på intervju eller nytilsatt samtale, 38,9 % av respondentene svarte at deres barnehager ikke gjorde dette, mens 40,3 % ikke visste om dette ble gjort.

68,8 % av respondentene og deres barnehager hadde vært i kontakt med eksterne instanser i forhold til tematikken, der flest hadde vært i kontakt med barnevernet (72 stk.), andre instanser

som var aktuelle er blant annet ressursteam, barnehuset, politiet, PPT. 39,6 % av respondentene svarte at de hadde i sitt arbeid hatt mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep, der barnets atferd og verbale utsagn var det som ga hyppigst grunn til mistanke, andre symptomer og tegn var dissosiering, fysiske tegn, barnet tisser eller bæsjer seg ofte ut og tegninger som barnet hadde tegnet. 25 % av respondentene hadde vært med på at deres barnehage hadde meldt fra om mistanke i forhold til seksuelle overgrep til barnevern eller politi.

73,6 % av respondentene mente at deres barnehager hadde fokus på arbeidet med seksuelle overgrep, der personalmøtene var arenaen hvor temaet oftest ble snakket om. 22,2 % av respondentenes barnehager hadde snakket om temaet på foreldremøter, 60,4 % hadde ikke det, mens 17,4 % svarte at de ikke visste om arbeidet med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep var snakket om på foreldremøter.

Respondentene besvarte flere spørsmål om hvordan tema de arbeidet med i forhold til barnegruppa, i tillegg til hvilke situasjoner de brukte for å observere og registrere om eventuelle overgrep mot de minste barna. Respondentene ble så gitt en sumscore over de samtlige besvarelsene hvor resultatet viste at 65,2 % av respondentene arbeidet i under middels grad med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep, mens de resterende 34,8 % arbeidet i en over middels grad. De tema som flest av respondentene oppga at de arbeidet med var gode og vonde følelser og grenser i forhold til seg selv og andre.

Respondentene rangerte sin egen og sine medarbeideres kompetanse på både forebygging og avdekking av seksuelle overgrep, det viste seg at 50 til 60 % av respondentene rangerte egen og andre i barnehagen sin kompetanse til over middels. Flesteparten av respondentene oppga at kurs og jevnlig kommunikasjon rundt temaet ville være mest hensiktsmessig for å heve deres kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep.

De bivariate korrelasjonsanalysene viste at det var ingen eller liten effekt av samvariasjon mellom blant annet utdanning/arbeidstittel og i hvilken grad man arbeider med tema, utdanning og oppfattelse av egen kompetanse, antall år arbeidet i barnehage og oppfattelse av egen og andres kompetanse og i hvilken grad det arbeides med tema.

Innholdsfortegnelse

Forord	I
Sammendrag	II
Del 1 – Introduksjon.....	1
1.1 Tema og aktualitet.....	1
1.2 Bakgrunn og formål	1
1.3 Problemstilling og forskerspørsmål	2
1.4 Avgrensning	2
1.5 Mastergradsavhandlingens oppbygging.....	3
Del 2 - Teori	4
2.1 Seksuelle overgrep mot barn.....	4
2.1.1 Definisjon på seksuelle overgrep.....	4
2.1.2 Forekomst av seksuelle overgrep mot barn	6
2.2 Barnehagens ansvar og oppgaver.....	7
2.2.1 Hva sier barnehagens styringsdokument og lover om seksuelle overgrep mot barn	7
2.2.2 Hvordan håndtere en mistanke om seksuelle overgrep.....	10
2.2.3 Drøfting med eksterne instanser	11
2.3 Hvem forgriper seg på barn?.....	12
2.4 Forebygging av seksuelle overgrep.....	14
2.4.1 Ansatte i barnehagen må snakke med barna om kropp og seksualitet	14
2.4.2 Hvilken effekt har det forebyggende arbeidet?.....	18
2.5 Avdekking av seksuelle overgrep mot barn	19
2.5.1 Hvordan kan seksuelle overgrep komme til uttrykk hos barn.....	21
2.5.3 Senskader og konsekvenser av seksuelle overgrep.....	23
Del 3 – Empirisk del.....	25
3.1 Metode	25
3.1.1 Mixed methods	25
3.1.3 Hermeneutisk forankring	25
3.1.5 Valg av design – Surveydesign.....	26
3.1.6 Skjemakonstruksjon og utprøving av spørreskjemaet	27
3.2 Utvalg.....	29
3.4 Validitet og reliabilitet	30
3.6 Etikk.....	31

Del 4 – Resultater	32
4.1 Hvem er med i utvalget.....	34
4.1.1 Alder, kjønn, arbeidserfaring, arbeidstittel og utdanningsnivå	34
4.1.2 Antall barnehager, beliggenhet i Norge, Størrelse på barnehage og eierform	35
4.2 Barnehagens administrative og strukturelle tiltak.....	37
4.2.1 Årsplan, styringsdokumenter og intervju.....	37
4.2.2 Kontakt med eksterne instanser, mistanke og melding til politi og/eller barnevern angående seksuelle overgrep.....	41
4.2.3 Om respondentenes personalgruppe har fokus på seksuelle overgrep.....	47
4.3 Hvordan de ansatte arbeider med barnegruppa i forhold til forebygging og avdekking av seksuelle overgrep	49
4.3.1 Hvordan tema snakker respondentene med barna om i samlingsstunden.....	50
4.3.2 Hvordan tema de ansatte har i planlagte aktiviteter.....	52
4.3.3 Hvordan tema de ansatte fokuserer på utenom planlagte aktiviteter/generelt i hverdagen	56
4.3.4 Hvordan respondentene arbeider med de minste barna (observasjon og registrering)	58
4.3.5 De ansattes samlede arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep	61
4.4 Respondentenes opplevde kompetanse på forebygging og avdekking av seksuelle overgrep....	63
4.5 Hvordan respondenten mener kompetansen på tema kan heves og kurs	66
4.6 Korrelasjoner.....	70
Del 5 – Oppsummerende avslutning	76
Litteraturliste	80
Vedlegg 1 - Informasjon om deltakelse i masterprosjekt.....	83
Vedlegg 2 – mail sendt ut til styrere og ledere i barnehagene	84
Vedlegg 3 – Påminnelsesmail til styrere og ledere i barnehagene.....	85
Vedlegg 4 – NSD	86
Vedlegg 5 – spørreskjema.....	88

Del 1 – Introduksjon

1.1 Tema og aktualitet

Temaet som er valgt er seksuelle overgrep mot barn i barnehagealder. Dette er fordi det er viktig for barnet selv, og for samfunnet som helhet at det arbeides systematisk med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn. Barnehagens rolle i samfunnet er å ivareta barnets behov for lek, læring og omsorg, samt å fremme læring og dannelse som gir grunnlag for allsidig utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 8).

I Norge går cirka 90 % av alle barn i barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2015). Dette stiller den norske barnehagen i særposisjon ved at de ansatte nærmest daglig møter barna og deres foresatte. Det å ha slik nær kontakt med barna og deres hjem gir barnehagen en unik mulighet til å oppdage tilfeller hvor barn opplever overgrep. Derfor er det viktig at barnehagens ansatte har spesifikk kompetanse på området, reflekterer over barns utvikling og hva som kan hemme utviklingen deres, samt hvilke konsekvenser dette får for barnet (Bratterud & Emilsen, 2013). Barnehagens ansatte må i tillegg være klar over samarbeidspartnere utenfor barnehagen, og hvilke tiltak som må gjøres i tilfeller hvor man mistenker at det foregår noe som skader barnets utvikling. De ansatte må også ha kompetanse på de lover og føringer i forhold til ansvaret som ligger på den ansatte som yrkesutøver, men samtidig det ansvaret som ligger hos hvert enkelt individ for å beskytte barn som vokser opp i skadelig omsorgssituasjoner (ibid.).

1.2 Bakgrunn og formål

Den siste tiden har det vært stort fokus i media rundt seksuelle overgrep mot barn. Media trekker som regel fram de store og massive sakene, mens flesteparten av overgrep mot barn skjer i barnets eget hjem (Søftestad, 2005), der overgriperen er i barnets familie eller nær relasjon til barnet. Seksuelle overgrep mot barn skjer, men det er ikke alltid dette avdekkes eller meldes til barnevern eller politi. Det kan være ulike grunner til dette, enten fordi barnets omsorgspersoner velger å ikke tro på det, ikke tenker på overgrep som en mulighet, men også at barn forteller om ting på en annen måte, altså at man må lese mellom linjene til det barnet sier (Flam &

Haugstvedt, 2013). Dermed kan det tenkes at det er store mørketall. Hensikten med studien er derfor å undersøke i hvilken grad de ansatte i barnehagene arbeider med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn. Det er også ønskelig at den ferdige avhandlingen kan bidra til refleksjon over egen praksis for de som arbeider med barn, samt gi et innblikk i hvilken grad barnehageansatte arbeider med temaet.

1.3 Problemstilling og forskerspørsmål

Problemstillingen for denne masteroppgaven er derfor; *I hvilken grad og hvordan arbeider ansatte i barnehagen for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn?* Media har den siste tiden hatt fokus på flere store overgrepssaker hvor barn i barnehagealder har vært utsatt. Derfor var det ønskelig å undersøke hvordan barnehagene arbeider med å forebygge at barna blir utsatt for seksuelle overgrep, i tillegg var det ønskelig å se på hvordan de ansatte i barnehagen arbeider for å avdekke eventuelle overgrep. I Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) er det ikke skrevet spesifikt om hvordan det skal arbeides for hverken å forebygge eller avdekke. Dermed er det enda mer interessant å studere hvordan de ansatte arbeider med tematikken.

Det er også ønskelig å se på noen andre spørsmål:

- Er arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep nedfelt i barnehagens styringsdokumenter, lokalt og nasjonalt?
- Hvordan rangerer de ansatte sin egen og medarbeidernes kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep?
- Hva mener de ansatte kan være med på å heve barnehagens kompetanse på å forebygge og avdekke?

1.4 Avgrensning

Studien er avgrenset til å omhandle seksuelle overgrep mot barn i barnehagealderen, dette er fordi det er viktig å avdekke eventuelle overgrep så raskt som mulig, samt forhindre at nye overgrep skjer. Det at overgrep avdekkes på et tidlig tidspunkt, kan være med på å begrense

skadevirkningene. Barnehagen er derfor et naturlig sted å bedrive forebyggende arbeid mot eventuelle senere hendelser barnet måtte bli utsatt for (Bratterud & Emilsen, 2013).

Det er valgt å ikke dele forebygging og avdekking inn i to ulike kategorier. En av grunnene til dette er at forebygging og avdekking av seksuelle overgrep går til dels inn i hverandre. I arbeidet med å forebygge er det muligheter for å avdekke eventuelle tilfeller av overgrep mot barnet. Dersom de ansatte er oppmerksomme på temaet vil de i større grad kunne følge med på barnas utsagn og lek. Ved å lære barna om ulike begreper på kroppsdeler, følelser, hemmeligheter og berøringer, får barna et språk å bruke når de skal sette ord på hva de er utsatt for.

De som har besvart spørreskjemaet kalles heretter for respondent fremfor informant, dette på grunn av avstanden mellom forsker og respondent i en surveyundersøkelse sendt ut via internett. Det blitt valgt å ikke dele inn analysen etter hvilken barnehage respondenten arbeider i. Selv om en barnehage har en felles kultur og et felles rammeverk, er det ikke nødvendigvis slik at personalet arbeider på samme måte i alle avdelinger og baser.

1.5 Mastergradsavhandlingens oppbygging

Studien er bygd opp av fem ulike kapitler som tar for seg ulike deler av prosessen. Teoridelen tar for seg relevant litteratur, forskning og juridiske aspekter i forhold til barnehagens arbeid med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep. Metodedelen tar for seg valg og fremgangsmåter i forhold til hvordan studien er foretatt. I resultatene presenteres funn og drøfting av disse. Den siste delen er en oppsummerende avslutning hvor hovedfunnene blir presentert.

Del 2 - Teori

2.1 Seksuelle overgrep mot barn

Seksuelle overgrep mot barn er ikke et nytt fenomen og historien viser at fokuset på dette har variert gjennom årene (Søftestad, 2005). Definisjonene på både seksualitet, alder og hva som er et overgrep har endret seg i løpet av de siste hundre årene. Mens man for hundre år siden ble regnet som voksen ved konfirmasjonsalder er man i dag fortsatt definert som et barn. Også holdninger i forhold til hvem som har ansvaret i en seksuell handling har endret seg i løpet av de siste århundrene (Langfeldt, 2005). I forbindelse med Freuds psykoanalyse på 1800-tallet ble det konkludert med at overgrep var et produkt av fantasi og lyst og hadde ingen sammenheng med realiteten (Søftestad, 2005).

I nyere tid har fenomenet seksuelle overgrep blitt omdefinert både i forhold til ansvar, alder og juridiske aspekter, i tillegg er det forsket på senvirkninger og konsekvenser både for ofrene og overgriperne. Det er i dag lover som fritar den overgrepsutsatte for ansvar ved et overgrep, det er også ulike behandlingsformer for overgrepsutsatte og overgriperne. Ved å øke kompetansen til de barnehageansatte vil man i større grad kunne avdekke tilfeller der barn blir utsatt for seksuelle overgrep på et tidligere tidspunkt. Man vil også kunne gi barn et begrepsapparat og en forståelse av hva som er greit og hva som ikke er greit i relasjon til voksne.

2.1.1 Definisjon på seksuelle overgrep

Det finnes flere ulike definisjoner på seksuelle overgrep, alt etter hvilken sammenheng begrepet skal forstås ut fra (Søftestad, 2005). For eksempel vil det i domstolene avhenge av type og antall overgrep, varighet, alvorlighetsgrad og alder på barnet. For en terapeut som skal behandle et barn utsatt for overgrep har det også betydning hvilken relasjon overgriper har til barnet i tillegg til type overgrep (Søftestad, 2005). Det som oftest trekkes fram i sosialpsykologiske faglitteratur er at seksuelle overgrep kan defineres som en seksuell handling som barnet ikke er modent nok til å forstå og dermed ikke kan gi et informert samtykke til, en voksen som utnytter et barns avhengighet, en handling som baserer seg på den voksnes behov og at aktivitetene bryter med sosiale tabuer og er ulovlige. (Sosial- og helsedirektoratet, 2003, s. 9). Dette er fra Kempe (1980, ref. i Poulsson, 1992) sin definisjon;

med seksuelle overgrep eller seksuell utnyttning mener vi at avhengige og utviklingsmessig umodne barn og ungdommer trekkes inn i seksuelle handlinger som de ikke helt forstår, som de ikke kan komme seg ut av, eller som de ikke har tilstrekkelig kunnskap eller erfaring til å gi sitt begrunnede samtykke til, eller som krenker familierollens sosiale tabuer (Poulsson, 1992, s. 13)

Ut fra dette har Søftestad (2005) tolket at seksuelle overgrep kan beskrives som at «*seksuelle overgrep skjer ut fra den eldres (overgriperens) behov, på bekostning av barnets behov*» (Søftestad, 2005, s. 39). Dette er også i tråd med Margrethe Wiede Aasland (2014) sin definisjon, der «*seksuelle overgrep er når er autoritetsperson tvinger, lokker eller lurer barnet til å delta i eller se på seksuell omgang, handling eller atferd*» (Aasland, 2014, s. 33).

- *Seksuell omgang* er når penis, fingre eller andre gjenstander blir ført inn i kroppsåpninger slik som i munnen, vaginalt eller analt.
- *Seksuell handling* kan være å beføle barnet på seksuelt vis og/eller tvinge barnet til å berøre overgriper eller andres kjønnsorgan, for eksempel om barnet tvinges til å onanere overgriper.
- *Seksuell krenkende eller annen uanstendig atferd* defineres som ikke-fysisk kontakt, dette innebærer for eksempel være å vise barnet pornografi, at man blottet seg for barnet og verbale ytringer som kan oppfattes krenkende. Også der hvor overgriper overtaler, lurer eller tvinger barnet til å utføre seksuelle handlinger med seg selv og det å fotografere eller filme barnet i seksuelle positurer eller kinking defineres under dette punktet (Aasland, 2014; Søftestad, 2005).

Siden det er forskjellige faktorer som ligger til grunn når man omtaler seksuelle overgrep er det viktig at man har avklart på forhånd hvilken definisjon man snakker om. I denne studien er det valgt å ta utgangspunkt i den sosialpsykologiske forståelsen av seksuelle overgrep som handler om at barnet ikke kan bli stilt ansvarlig for forholdene. Litteraturen nevner også incest. Incest er et seksuelt overgrep der overgriper et i nedgående slekt med barnet, slik som biologiske, besteforeldre og oldeforeldre. Begrepet incest kan og forstås i en vid forstand, der man inkluderer alle som har en forelderrolle eller nær omsorgsrolle i forhold til barnet (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Incest er alltid et seksuelt overgrep, men ikke alle seksuelle overgrep

er incest (Aasland, 2014, s. 34) I denne studien vil dermed incest-begrepet inngå under seksuelle overgrep, og vil derfor ikke nevnes ytterligere.

2.1.2 Forekomst av seksuelle overgrep mot barn

Historisk sett er det få forekomststudier av seksuelle overgrep mot barn i Norge, men det er i de siste årene foretatt et par studier der de har undersøkt seksuelle overgrep på personer etter de er voksne. Fra disse kan man se at 15 % av norske kvinner og menn har vært utsatt for en eller annen form for seksuelle overgrep før fylte 18 år. Av dette så man at 6,7 % av overgrepene i form av seksuell omgang forekom før fylte seks år (Thoresen & Hjemdal, 2014). I studien var kravet at overgriper måtte være minst fem år eldre enn den utsatte, dermed kan det være tilfeller som ikke er rapportert innenfor denne alderskategorien. Det viste seg også at kvinner var mer utsatt enn menn, og at over halvparten av de utsatte opplevde fire eller flere overgrep (ibid.).

Statistikken som omhandler antall bekymringsmeldinger vedrørende seksuelle overgrep til barnevernet i 2014 viser at 254 av totalt 965 meldinger angår barn mellom null og fem år. Av disse 254 bekymringsmeldingene er 117 fra barnehagen (Statistisk sentralbyrå, 2014). Rundt 5 % av alle bekymringsmeldingene som barnevernet mottar kommer fra barnehagen. Siden barnehagen som oftest melder fra angående barn i barnehagealder, er dette tallet noe høyere og ligger på cirka 18 % (barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2016). Av alle meldingene barnevernet mottar omhandler cirka 1 % av disse seksuelle overgrep. Av disse er cirka 3,5 % meldinger fra barnehagen (ibid.). De bekymringsmeldingene som barnevernet mottar fra barnehagen er de meldingene som oftest inneholder alvorlige bekymringer, og kun cirka 10 % av bekymringsmeldingene fra barnehagen henlegges (ibid.).

Tradisjonelt har forskere vektlagt ulike faktorer som kan være med på å øke risikoen for å bli utsatt for seksuelle overgrep. Fattigdom, ensomhet og alkoholmisbruk er noen av risikofaktorene som kan gjøre at noen er mer utsatt enn andre (Butler, 2013; Mossige & Stefansen, 2007). I en studie foretatt av Mossige og Stefansen (2007) studerte de blant annet betydningen av levekårsforhold i forhold til det å bli utsatt for vold og overgrep. De fant, i likhet med andre studier på området, at jo dårligere levekårs situasjonen er, jo høyere er risikoen for å bli utsatt for vold og overgrep. De fant også ut at barn med innvandrerbakgrunn har en større risiko for å bli utsatt for vold og overgrep. En annen risikogruppe er barn med fysisk- eller psykisk funksjonsnedsettelse, dette gjelder i forhold til blant annet syns-, hørsels-, psykiske- og

fysiske funksjonsnedsettelse (Sullivan & Knutson, 2000). Barn med for eksempel språkvansker har tre ganger så stor sannsynlighet for å bli utsatt for seksuelle overgrep enn barn uten funksjonsnedsettelse (ibid.). Det at barn med nedsatt funksjonsevne har en større sannsynlighet for å bli utsatt for seksuelle overgrep kan skyldes at de kan ha vanskeligheter med å formidle overgrepene til andre, noen tilbringer store deler av barndommen i avlastningshjem eller institusjoner og de er ofte mer isolert enn andre jevnaldrende barn (Morris, 1999; Westcott & Jones, 1999). Som nevnt tidligere er jenter mer utsatt enn gutter. Jenter med nedsatte funksjonsevner har dermed også en større risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep enn gutter med nedsatt funksjonsevne (Butler, 2013; Morris, 1999).

2.2 Barnehagens ansvar og oppgaver

I Norge har cirka 286400 barn mellom ett og fem år barnehageplass (Utdanningsdirektoratet, 2015). Barnehagene er den institusjonen i Norge hvor barn flest oppholder seg i større eller mindre grad mest før de begynner på skolen. De ansatte i barnehagen har et særlig ansvar ovenfor barnets trivsel, utvikling og læring. Som ansatt i barnehagen har man derfor gode forutsetninger for å oppdage at et barn utsettes for vold eller overgrep. Barnehagen plikter å melde fra ved mistanke om overgrep, Ved mistanke om vold eller seksuelle overgrep skal det meldes til politiet (Straffeloven §196, 2005), mens generell bekymring skal meldes til det lokale barnevernet (Barnehageloven § 22, 2005)

2.2.1 Hva sier barnehagens styringsdokument og lover om seksuelle overgrep mot barn

I den tidligere rammeplanen for førskolelærerutdanningen (2003) ved høyskoler og universiteter ble seksuelle overgrep spesifikt nevnt.

De fleste barn og unge opplever en trygg oppvekst, men noen barn har en utrygg tilværelse, preget av omsorgssvikt. Det kan prege læringsfellesskapet og undergrave motivasjonen. Slike problemer kan læreren bearbeide sammen med andre som har ansvar for oppvekstmiljøet til barna. Lærerutdanningen må forberede studentene på disse utfordringene og også gi dem opplæring i å løse konflikter og å forebygge og bekjempe mobbing, vold og rasisme. Utdanningen må hjelpe studentene til å takle situasjoner der barn og unge opplever dødsfall, krig, seksuelle overgrep eller andre kriser som krever særskilt omsorg og tiltak fra lærerens side (Regjeringen, 2003, s. 9).

I de nye nasjonale retningslinjene for den nåværende barnehagelærerutdanninga står det skrevet at studenten skal ha «*kunnskap om barns reaksjoner og voksnes ansvar for barn i vanskelige livssituasjoner samt kunnskap om hvordan man kan støtte barn og samarbeide med andre hjelpeinstanser*» (Regjeringen, 2012, s. 17). Forskriften er ment å bidra til en enhetlig nasjonal oppbygging av barnehagelærerutdanningen, uten at alle detaljene er nedfelt i skrevet (Regjeringen, 2012). Med dette menes det at utdanningsinstitusjonene skal bidra til at studentene tilegner seg tilnærmet lik kompetanse uavhengig av hvilken institusjon studenten har utdannet seg ved, men at universitetene og høyskolene velger til en viss grad selv hvordan undervisningen legges opp

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) er barnehagens styringsdokument som tar for seg hvilket ansvar og arbeidsoppgaver barnehagen har. I rammeplanen står følgende om barnehagens ansvar i forhold til å ivareta barn med vanskelige hjemmeforhold eller barn som er utsatt for omsorgssvikt:

Personalet har et særlig ansvar for at barn som opplever omsorgssvikt i hjemmet kan få oppleve trygghet og stabilitet i barnehagen. Barnehagen og barnevernet skal samarbeide om å gi disse barna et godt tilbud. (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 31)

... Gjennom sin daglige, nære kontakt med barn er de ansatte i barnehagene i en sentral posisjon i forhold til å kunne observere og motta informasjon om barns omsorgs- og livssituasjon. For at barn i alvorlige situasjoner skal bli sett av barnevernet og få den hjelp de har behov for, er det svært viktig at de ansatte i barnehagene oppfyller opplysningsplikten når den inntreffer. Alle ansatte i barnehager er i barnehageloven § 22 pålagt opplysningsplikt uten hinder av taushetsplikt overfor barnevernet når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 60).

Killén (2004) bruker Kempe (1979) sin definisjon på omsorgssvikt: «*Med omsorgssvikt forstås vi at foreldre eller de som har omsorg for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare*» (2004, s. 35)

Videre beskriver hun at barn som utsettes for omsorgssvikt ikke er en ensartet gruppe, og det differensieres hovedsakelig mellom fire grupper omsorgssvikt. Dette er vanskjøtsel, fysiske overgrep, seksuelle overgrep og psykiske overgrep.. Disse kategoriene er ikke gjensidig utelukkende, da barn som blir usatt for omsorgssvikt sjeldent bare blir utsatt for én av disse formene for omsorgssvikt (ibid.).

Dermed ser man at selv om det ikke står skrevet spesifikt om seksuelle overgrep i rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver, går begrepet inn under omsorgssvikt. Dermed har barnehageansatte et særlig ansvar for å ivareta barn som opplever vanskelige hjemmeforhold, der i blant barn som utsettes for seksuelle overgrep.

Alle som arbeider i barnehagen er underlagt taushetsplikt, men dersom man mistenker at barnet er utsatt for noe kriminelt gjelder ikke denne taushetsplikten i forhold til å melde fra til barnevernet. I tillegg kommer det også fram i barnehageloven (2005) § 19 at alle som arbeider i barnehage må framvise politiattest, og de som har blitt dømt for seksuelle overgrep skal under ingen omstendigheter arbeide i barnehage. En politiattest forteller ikke hvorvidt en person har begått overgrep, kun om man er dømt for det.

Avvergerplikten handler om at alle har et ansvar i å avverge straffbare handlinger for seksuelle overgrep som omfattes av § 196, uten hensyn til taushetsplikten. Dette betyr i praksis at dersom man har mistanke om at et barn er utsatt for vold eller seksuelle overgrep har man et ansvar å melde dette til politi og eventuelt det lokale barnevernet.

Barnekonvensjonen (1989) ble ratifisert i 1991 og ble i 2003 en del av norsk lov og er derfor gjeldende for alle barn i Norge. I artikkel 19 og 34 står det at barn skal vernes mot blant annet fysisk og psykisk vold, skade, misbruk, mishandling og lignende, herunder også seksuelle overgrep. Beskyttelsestiltak i forhold til dette bør omfatte effektive prosedyrer i forhold til programmer som er til støtte for barnets og dets omsorgspersoner, i tillegg til blant annet forebyggende tiltak, rapportering, behandling og videre oppfølging. Dermed skal man ha nasjonale retningslinjer i forhold til å hindre at noen tvinger barnet til seksuelle handlinger, utnytter barn til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger, eller utnytter barn i forhold til pornografisk materiale. Dersom det er noen uoverensstemmelser mellom norsk lov

og barnekonvensjonen er det barnekonvensjonen som er gjeldende (jf. Menneskerettsloven §3, 1999)

Staten har påtatt seg ansvar for å beskytte barn mot fysisk og psykisk skade. Barnehagens retningslinjer og lovpålagte oppgaver skal derfor være i tråd med barnekonvensjonen og dermed har barnehageansatte et særlig ansvar i å beskytte barn mot overgrep. Strategiplaner, veiledere og beredskapsplaner er utarbeidet for å gi barnehageansatte kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep, samt hvordan man skal ivareta barnet og dets omsorgspersoner ved et eventuelt overgrep.

2.2.2 Hvordan håndtere en mistanke om seksuelle overgrep

Søftestad (2005) trekker fram ulike faktorer som har betydning for hvordan en fagperson velger å handle ved for eksempel mistanke om seksuelle overgrep. Disse faktorene inkluderer både faglige og personlige forhold, og vil være avgjørende i forhold til om barnet får den hjelpen det har behov for og krav på. Derfor er det nødvendig å samarbeide med flere når en mistanke oppstår, både andre ansatte og eksterne instanser som for eksempel barnevernet, statens barnehus, helsesøster med flere. Nå kan det være verdt å nevne at man skal ikke inkludere for mange på arbeidstedet i å finne ut om det er hold i mistanken. Dette kan være med på å 'overopphete stemningen' i forhold til for eksempel et barns naturlige nysgjerrighet på kropp og seksualitet. Dermed kan den selvstendige vurderingen bli påvirket av stemningen som er oppstått (Claussen, Sagbakken, Gamst, & Langballe, 2010). Styrer er normalt den som skal melde fra ved mistanke om vanskjøtsel eller overgrep, men for at styrer skal ha noe konkret å melde om er det viktig at de ansatte foretar observasjoner og samtaler som kan gi et bedre vurderingsgrunnlag. Selv om det ofte er styrer i barnehagen som melder fra ved mistanke om vold og overgrep, har alle en individuell plikt å melde fra ved mistanke om straffbare forhold (Straffeloven § 196, 2005).

Claussen m.fl. (2010) skriver om prosessen fra bekymring til handling, der han forklarer at det ofte starter med en magefølelse, en såkalt udefinerbar bekymring. Det gis en kort forklaring til hvordan man kan gå fram for å kartlegge og analysere en vag mistanke. Disse følelsene har ofte en tendens til å ende opp med at arbeidet man gjør videre bunner ut i ingenting og dermed blir ikke bekymringen ordentlig tatt tak i. Grunnen til at dette skjer kan forklares med ulike faktorer. Blant annet ved at man bagatelliserer hendelsen, eller at man som ansatt overidentifiserer seg

med barnets foresatte og tilegner de egne positive holdninger ovenfor barnet. Det kan også være følelse over egen utilstrekkelighet som gjør at man velger å ikke ta bekymringen videre. I tillegg nevner Søftestad (2005) at mange har frykt for de foresattes reaksjoner, eller frykten for å gjøre feil i prosessen slik at man ødelegger for barnevernets eller politiets videre arbeid. Uansett hva som er grunnen er det viktig at man identifiserer sine holdninger i forhold til bekymringen, slik at man kan få et mer objektivt syn på situasjonen som kan være avgjørende for om man utreder bekymringen videre. Om man kommer til den konklusjonen at bekymringen må tas på alvor er det viktig at man sammen med andre drøfter situasjonen (Claussen m.fl., 2010). Dette kan for eksempel gjøres med styrer, barnehagens ressursteam, barnehuset, anonymt med barnevernet i kommunen, eller andre ansatte som har kontakt med barnet.

Når det er avklart om man eventuelt skal utrede situasjonen videre må den ansatte observere og loggføre hendelser som kan være med på å avklare mistanken. Det er viktig at alt blir skrevet ned så nøyaktig som overhode mulig. Dette kan lette arbeidet for barnevernet eller politi på et senere tidspunkt. Det er også viktig at man tar hensyn til de føringer som legges i forhold til det å snakke med barn, og dersom man er usikker på framgangsmåte kan man kontakte andre eksterne instanser med spesiell kompetanse på området.

2.2.3 Drøfting med eksterne instanser

I noen tilfeller kan man behøve hjelp allerede når en mistanke oppstår. I andre tilfeller kan man ha arbeidet systematisk og grundig, men det kan fortsatt være vanskelig å avgjøre alvorlighetsgrad, eller bare rett og slett finne veien videre. I disse tilfellene kan man kontakte andre instanser med spesiell kompetanse på området. De vanligste å kontakte med tanke på seksuelle overgrep er barnevernet, statens barnehus, pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) og/eller helsesøster. Enkelte kommuner har enge ressursteam for barnehagen hvor man kan diskutere barn og situasjoner anonymt før man avgjør veien videre.

Vanligvis når man skal drøfte noe med andre instanser burde man ha foresattes samtykke, i alle fall i tilfeller hvor barnet og familien ikke er anonymisert (Claussen m.fl., 2010). Når det derimot er mistanke om at barnet er utsatt for seksuelle overgrep skal ikke barnets foresatte informeres. Dette er på grunn av faren for å ødelegge bevis. Dersom én eller begge foreldre er overgripere vil de kunne true barnet ytterligere til taushet eller ta andre grep for at barnet ikke forteller noe (Søftestad, 2005)

Mange barnehager har kontaktpersoner hos de ulike instansene, som for eksempel hos PPT og barnevern. Slik kan man ha en mer uformell første samtale og terskelen for å drøfte sin bekymring kan være lavere, samt at man på denne måten kan få raskere svar på om det er hold i mistanken (Claussen m.fl., 2010). Ofte vil man kunne avtale telefon- eller personlige møter dersom det er behov for ekspertise på flere områder. Det er viktig å huske på at drøfting bør skje på bakgrunn av faktiske opplysninger, og at selve drøftingen bør være på et formelt og ordnet grunnlag (ibid.). På denne måten unngår man å få feilaktige råd og anbefalinger, samt at situasjonen kan til slutt bli belastende for familien det gjelder, eller at man har usikre ansvarsforhold (ibid.).

2.3 Hvem forgriper seg på barn?

De som forgriper seg mot barn er ikke en homogen gruppe. Selv om menn står for størsteparten av overgrepene, er opp mot 18 % av overgrepene mot gutter begått av kvinner alene. Overgriperne er i de fleste tilfeller noen barnet kjenner fra før. De som forgriper seg på barn kan være barnets foreldre/steforeldre, annen familie eller slekt, venner og bekjente av familien, slik som for eksempel en nabo, autoritetspersoner eller andre barn som for eksempel søsken (Thoresen & Hjemdal, 2014). I tilfeller hvor overgriper er ukjent for barnet vil overgriper ofte prøve å få tillit i omgivelsene til barnet, ofte ved å bli venner med barnets foresatte, og på denne måten få tilgang til barnet (Søftestad, 2005). Overgripere er ofte veldig flink med barn, for eksempel ved at de lett oppnår kontakt med barn, er flinke å snakke med dem, viser interesse og er oppmerksomme i forhold til barnets signaler. Noen arbeider med barn, slik som for eksempel i barnehager, frivillige organisasjoner slik som fotballklubber og andre fritidsaktiviteter. Noen forgriper seg kun på egne barn, der bare ett av barna i søskenflokket er utsatt, eller flere, mens andre forgriper seg på andre sine barn enten de har egne barn eller ikke (Aasland, 2014). Noen opptrer i grupper hvor begge kjønn kan være representert, dette kan for eksempel forekomme i forskjellige institusjoner, eller i hjemmet hvor for eksempel mor og stefar er overgripere (Søftestad, 2005).

Dette viser at de som forgriper seg på barn ikke nødvendigvis er skumle og ensomme menn som lurar i mørket, men vanlige mennesker som har vanlige jobber og lever vanlige liv med egne barn og barnebarn. Det er ingen spesifikke karakteristiske trekk ved overgripere som ingen

andre har, men man kan se noen fellesnevner mellom de som forgriper seg på barn. Sjøftestad (2005) refererer til flere studier som peker på at menn som begår seksuelle overgrep har selv vært utsatt for dette som barn, og en betydelig andel av disse har vært utsatt for overgrep begått av kvinner. Vizard, Monck, og Misch (1995) viser også til andre fellestrekk hos overgriper som for eksempel, lærevansker og konsentrasjonsvansker, men dette er ikke noe som er overrepresentert, ei heller underrepresentert. Det som viste seg i større grad å være tilfelle, var graden av sosial isolering og dårlig forhold til sin familie. De viser videre til studier der man ser at kvinner og menn har forskjellig fremgangsmåte i forhold til å begå seksuelle overgrep. Menn bruker i større grad trusler og belønninger, mens kvinner i større grad overtaler sine ofre.

Mellom 30 og 50 % av alle overgripere er under 18 år, og i de senere år er det blitt et større fokus på unge overgripere. Det er vanskeligere å avdekke seksuelle overgrep begått av andre barn eller søsken fordi foreldre og fagfolk har en tendens til å bagatellisere slike hendelser som gjensidig lek eller eksperimentering (Sjøftestad, 2005). Når det gjelder søskenincest eller seksuelle overgrep på søsken er dette et område som det er lite forsket på (Aasland, 2014). Laviola (1992) viser til forskning hvor det menes at seksuell kontakt mellom søsken ikke har en traumatiserende effekt, dette gjelder spesielt hvor barna er nærmere i alder. Andre forskere mener at søskenincest kun skjer i dysfunksjonelle familier og at det er vanskelig å avgjøre om traumatiseringen skyldes incestforholdet eller familiesituasjonen. Til tross for dette fant hun ut gjennom sin studie at søskenincest var traumatiserende på samme måte som ved andre incestuøse forhold.

Dette viser variansen av overgripere, og selv om man kanskje ønsker noen kjennetegn og indikatorer på hvem som er en mulig overgriper og hvem som ikke er det, så finnes dessverre ikke dette. En overgriper kan fremstå som velfungerende og suksessfull, eller overgriperen kan fremstå som innesluttet, sjenert og sosial avvikende, eller et sted midt mellom (Aasland, 2014). Barnehagen kan ikke nødvendigvis påvirke barnets omsorgssituasjon i noen radikal retning alene, men de ansatte i barnehagen kan med kunnskap, hjelp fra barnevern og andre instanser drive forebyggende og avdekkende arbeid og kan gi barnet omsorg og støtte (Bratterud & Emilsen, 2013). Dermed bør de som arbeider med barn opparbeide seg mer kompetanse til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep, samt forebygge at ulykkelige barn vokser opp til selv å begå seksuelle og andre overgrep mot barn (Aasland, 2014).

2.4 Forebygging av seksuelle overgrep

I barnehagen kan man utføre forebyggende og avdekkende arbeid, både direkte i arbeid med barna, men også i forhold til det administrative. Det er også lover og regler som sier noe om hva som er lov og ikke lov, som igjen blir en indikator på hva som er sosialt akseptabelt og hva som ikke er det. I barnehagen må man for eksempel fremvise politiattest før man kan arbeide der, dermed er dette et preventivt tiltak for å forebygge at ansatte begår overgrep i barnehagen. Andre administrative tiltak som kan gjøres lokalt i ulike barnehager kan være at det ikke er lov å ha private kamera eller mobiltelefoner sammen med barna, alltid ha døren åpen eller glassvegger til stellerom, aldri være helt alene med barna, og så videre. Det er ingen nasjonale retningslinjer i forhold til hvilke tiltak som kan gjøres for å unngå at det begås overgrep mot barn i barnehagen, og kommunene har selv ansvaret for å lage egne kommunale retningslinjene for barnehagene. Utover dette er det den enkelte barnehages ansvar å lage beredskapsplaner og risikovurderinger på dette området.

Ett av fokusområdene i denne studien er hvordan de ansatte i barnehagen arbeider direkte i forhold til barna. Det finnes ulike programmer som retter seg mot hvordan man skal arbeide med barnegruppen, og i de siste årene er det kommet flere hjelpemidler i form av bøker og filmer man kan bruke i barnegruppa, blant annet *Barnehagepakken* fra Stine Sofies Stiftelse og *Grønne tanker – Glade barn* fra Salaby. Målet med disse er ikke å hindre overgrep og vold mot barn, men å heller hjelpe barnet til å ha en forståelse og begreper for å kunne fortelle noen om det de opplever og kanskje kunne forhindre at barnet blir utsatt på nytt (Aasland, 2014; Butchart, Harvey, Mian, & Furniss, 2006). Et lite barn har lite å stille opp med mot en voksen som ønsker å misbruke det seksuelt, men ved å gi barna kunnskap om det å si nei, hyle eller slå fra seg kan være en hensiktsmessig måte å komme seg ut av en vanskelig situasjon. I disse tilfellene kan barnet tilkalle seg oppmerksomhet, og situasjonen kan bli avverget (Aasland, 2014).

2.4.1 Ansatte i barnehagen må snakke med barna om kropp og seksualitet

I arbeid med barn snakker man ofte om kroppen, man snakker om hva de forskjellige delene kalles, slik som hode, mage, fot, arm, og så videre. Slike situasjoner gir en anledning å snakke med barn om begreper man vanligvis ikke bruker så mye i dagligtalen. Ofte snakker man mest om de store kroppsdelene som nevnt overfor, i tillegg snakker man gjerne om hva man har i

ansiktet, fingre og tær. Barna trenger også å vite om de forskjellige delene for eksempel en fot består av og på samme måte trenger de å vite hva en jentetiss og en guttetiss består av. De fleste barn vet forskjellen på jentetiss og guttetiss, men mange barn tror at jentene tisser med rumpa. Dette er gjerne på grunn av at man kan se at tisset kommer ut av penis, men hos jenter er ikke dette like tydelig. Dermed kan man fortelle barna at i jentetissen er det to hull, det ene er urinrøret hvor tisset kommer ut fra, og det andre hullet er skjeden, og der kan det komme barn ut fra når man blir voksen.

Det er mange fordeler med å snakke med barn om kropp og seksualitet mens de er i førskolealder. Barn i førskolealderen har ofte et mer naturlig og avslappet forhold til kroppen og dens funksjoner og de blir sjeldent flau av å snakke om dette. Man må ta hensyn til barnets alder og modenhet når man skal snakke om kropp og seksualitet. Skarpsno (2013, s. 54) beskriver hva man kan snakke om før barnet er fylt fire år:

- Barna må få vite at jenter og gutter er forskjellige
- Navngi kjønnsorganer, snakk gjerne om hvilke begreper som brukes til daglig og hva det egentlig heter. Forklar gjerne mer inngående, for eksempel at urinen kommer ut av et annet hull enn babyen kommer ut fra, selv om det egentlig heter penis kan man godt bruke ordet tisselur, også videre.
- Babyer ligger i mammas mage, og når babyen er vokst seg stor og sterk kommer den ut fra skjeden, som er ved siden av urinrøret
- Snakk om kroppens funksjoner, hva kroppen kan gjøre, hva som skjer når man spiser, sover, leker, har det bra, også videre.
- Vis barna anerkjennelse i forhold til sin egen kropp, vær tilgjengelig når de ønsker å sitte på fanget, respekter når de ikke ønsker fysisk kontakt, og lignende.
- Ha fokus på grenser i forhold til seg selv og andre, både når det kommer til sosiale grenser, men også personlige grenser. For eksempel skal man ikke ta på noen som ikke ønsker det, og det er ikke vanlig at man tar på noen sine pupper eller tiss om de ikke vil det.
- Barna bestemmer over sin egen kropp, dette må barna vite, og de voksne må respektere det når barnet bestemmer at det for eksempel ikke vil ha en klem. Snakk også om gode og vonde berøringer, samt gode og vonde hemmeligheter. Forklar at det er greit å ta på eller kose med sin egen tiss, men at det gjør man når man er alene.

- Snakk også med barna om hvem de kan snakke med dersom de har noe vanskelig å snakke om. Kanskje noen av de ansatte, eller noen hjemme?

Det viktigste er å bruke begreper som barna forstår, la barna gjerne komme med eksempler og snakk om det de ønsker å ta opp. Når det gjelder de eldste barna i barnehagen, altså barna som begynner å nærme seg skolealder, kan man begynne å snakke om:

- Hva skjer med kroppen når man blir eldre? Begynn å snakke om puberteten, behåring, stemmeskiftet, at guttene får skjegg og jentene får pupper, også videre.
- Snakk om kjærlighet og forelskelse, mange av barna begynner allerede i denne alderen å ha kjærester i barnehagen. Noen av barna bryr seg derimot ikke om dette, men det er fint å snakke om dette selv om. Man kan snakke om at man kan bli kjærester med hvem man vil, uansett kjønn, så lenge den andre også vil være kjæreste med deg.
- Snakk om hvordan babyer blir til. Hvordan de blir født.
- Snakk om grenser i forhold til kroppen, hva som ikke er greit at en voksen/ungdom gjør med et barn, dette kan for eksempel være å ta på tissen til barnet, eller få barnet til å ta på tissen til den voksne/ungdommen. Snakk også om at hvis dette skjer må barnet fortelle det til noen det stoler på.

Flere av punktene går igjen, og man forsetter gjerne å snakke om de samme tingene som man snakket om før barnet var fire, men at det kanskje er mer detaljert og mer rettet inn mot barnas modenhetsnivå og alder. Det er viktig at barna får erfaring og kompetanse med de positive delene av egen kropp og seksualitet før man begynner å fortelle om overgrep. Barna skal ikke skremmes i forhold til kropp og seksualitet.

Når barn får begreper for de ulike kroppsdelene og en normalitetsfølelse i forhold til seksualitet kan det være lettere for barn å fortelle om overgrep dersom de er utsatt (Aasland, 2015) I dagens samfunn er det nesten umulig at barn ikke lærer noe om seksualitet. Til og med på barne-TV blir man introdusert for hvordan barn blir unnfanget. NRK har TV-serien Newton som har laget en egen pubertetsserie. Serien er anbefalt fra 8 år, så den er ikke like relevant i barnehagen, men det kan nok være noen barn i barnehagen som har sett på serien hjemme. Noen barn er mer nysgjerrige enn andre på hvordan kroppen og unnfangelsen henger sammen, men ingen tar skade av ordentlig og korrekt informasjon. Dermed kan det godt tenkes at det vil komme spørsmål fra barna, og da er det greit at den ansatte er forberedt på hva og hvordan man skal

svare. Selv om barne-tv tar for seg en del, er det viktig at dette snakkes om i hverdagen også, slik at kropp og seksualitet blir naturlig og forståelig for barnet.

Noen av barna kan være veldig trygg på egne følelser, og kan lett snakke om det, mens andre barn er ikke like trygg. Barna er nødt til å ha begreper for de ulike følelsene for å kunne snakke om hvordan de har det. Barnet kan for eksempel ha opplevd at de ikke får lov å vise følelser og dermed ikke har blitt ordentlig kjent med følelsene sine. Eller at de opplever at de ikke får lov å føle det de føler, for eksempel når man er sint eller redd, så sier de voksne at dette ikke er noe å være sint eller redd for (Rygg & Wiede Aasland, 2009, s. 23). Det er viktig at følelser blir respektert og at man sammen snakker om følelsene. Man kan for eksempel ha tema-arbeid om følelser, der hvor man snakker om de ulike følelsene og lager aktiviteter rundt temaet. Det er også viktig å ha fokus på følelser generelt i barnehagehverdagen. Når barnet er trist skal man anerkjenne barnets følelser ved å trøste det, eller hvis barnet er sint på et annet barn så skal man anerkjenne det også. Da kan man snakke om hva som gjorde barnet sint og hva som kan gjøre det bedre, en unnskyldning for eksempel? På denne måten blir barna mer klar over egne og andres følelser, og vil også i større grad kunne forstå seg selv og andre. Hva er gode følelser? I hvilke situasjoner har man vonde følelser? Når er man redd eller nervøs? Er det noe som gjør oss flau? Disse spørsmålene kan man snakke om og prøve å finne svar på og beskrive sammen med barna.

Helt fra barn er nyfødt trenger de berøring og kjærlighet. Når barna starter i barnehagen som ettåringer har de ikke et fullt utviklet talespråk, og bruker derfor kroppen sin til å kommunisere med. Dersom de vil ha kos kommer de på fanget, om de ikke vil være sammen med noen dytter de vedkommende bort, og når de vil ha noen med seg tar de vedkommende i handa og fører de med. Som ansatt i barnehagen har man mye fysisk kontakt med barn, barna har og mye fysisk kontakt seg imellom, de gir klemmer, kysser, slår, dytter, stryker og sparker. Alle de berøringene barna blir utsatt for, og utsetter andre for kan betegnes som god eller vond. Man kan snakke med barna om hva som er godt, dette kan være å bli strøket på, få en klem, klødd på ryggen, koset i håret, og så videre, men selv om en klem er en god berøring, er det kanskje ikke alltid man vil ha en klem, eller vil bli strøket på.

Vonde berøringer er og noe de ansatte må snakke med barna om. Det å oppleve slag er en vond berøring, det samme gjelder det å bli bitt eller sparket. Det er ikke alltid det er fysisk vondt å

bli dyttet, men det gjør kanskje vondt inni seg. Dette er ting man sammen med barna kan filosofere om. Noen gode og vonde berøringer er også ulovlige. Og disse berøringene kan føles både god, vond og skremmende på samme tid, eller ekkelt og forvirrende. Det er viktig å snakke om hva som er lov og ikke lov, voksne har for eksempel ikke lov å slå barn. Voksne har heller ikke lov å ta barn på tissen, med unntak om de skal hjelpe med å tørke eller vaske (Rygg & Wiede Aasland, 2009, s. 37).

Dersom barna opplever noe som føles rart, ekkelt eller vondt må barnet fortelle det til noen voksne. Selv om barnet er blitt fortalt at det er en hemmelighet. De hemmelighetene som er vonde teller ikke, derfor sladrer man ikke om man snakker om dem. Vonde hemmeligheter kan for eksempel være at man selv har gjort noe dumt eller noe man er flau over. Eller hemmeligheter noen andre har bedt barnet om å holde hemmelig. Som voksen i barnehagen er det viktig at man kartlegger barnets nettverk slik at man kan snakke om hvem barna kan fortelle de vonde hemmelighetene til. Dersom barnet forteller om den vonde hemmeligheten til noen som ikke tror på barnet, er det viktig at barnet finner noen andre som tror på det (Rygg & Wiede Aasland, 2009, s. 31). Det finnes også gode hemmeligheter. Hemmeligheter som føles ut som sommerfugler i magen når man tenker på dem og slike hemmeligheter er bra å ha. Dette kan for eksempel være at man har kjøpt noe fint i bursdagsgave til vennen sin som man ikke kan si enda. Eller at man har et hemmelig gjemmede sammen med bestevennen sin som ingen må finne. De ansatte i barnehagen må snakke med barna om hemmeligheter, og gi de redskaper for å håndtere vonde hemmeligheter. Arbeidet de ansatte gjør i forhold til barnets følelser og kropp er med på å gi barna trygghet på seg selv, og denne tryggheten vil bidra til at barnet lettere setter grenser for seg selv. I tillegg vil barnet også lettere kunne forstå andres følelser og grenser.

2.4.2 Hvilken effekt har det forebyggende arbeidet?

Det er lite nasjonal forskning som sier noe om effekten av forebyggende tiltak rettet mot barn i forhold til seksuelle overgrep. Glad, Øverlien, og Dyb (2010) trekker frem universelle forebyggingsprogrammer som er rettet mot gruppenivå, altså barnehagebarn, skolebarn, osv., som noe som fungerer for å forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn. Mikton og Butchart (2009) viser at denne type universelle tiltak ofte er mer effektive og billigere løsninger enn forsøkene på å behandle og redusere skadevirkningene av seksuelle overgrep når noen har vært utsatt. Med programmer menes det egne programmer utarbeidet nettopp med tanke på for eksempel å motvirke vold og overgrep. I dagens barnehager er det vanlig med programmer som

retter seg inn mot sosial kompetanse, forebygge aggressiv atferd, med mer. Noen eksempler på disse programmene er *Steg for Steg* og *Mitt valg*. Disse programmene vil ikke presenteres i særlig stor grad. Poenget er heller å trekke frem at forskning viser at det også er mulig å forebygge seksuelle overgrep på gruppenivå.

I Sortland kommune foregår et prosjekt som setter forebygging av seksuelle overgrep på dagsordenen. De har med prosjektet *forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge*, utarbeidet programmet *Æ E MÆ* for alderen tre til fem år. Programmet er utviklet sammen med Margrete Wiede Aasland. Der ble programmet testet i en pilotbarnehage, for så å implementeres i alle de 14 barnehagene i kommunen etter at pilotprosjektet var avsluttet. Pilotbarnehagen fulgte programmet et helt år for å få gått igjennom alle temaene grundig (Sortland kommune, 2015). Dette er et eksempel på en universell forebygging som kan innføres for å forebygge seksuelle overgrep. Det kan være verdt å nevne at også grunnskolene deltok i prosjektet.

Dette viser at det finnes programmer og metoder som er tilpasset for å arbeide forebyggende i barnehagen, men det finnes ikke nok forskning for øyeblikket til å konstatere at disse faktisk har effekt. Forskningen som er nevnt ovenfor viser at det å arbeide forebyggende og avdekkende kan ha effekt, men den forskningen som allerede eksisterer baserer seg i størst grad på ferdigstilte programmer, og ikke nødvendigvis hva den enkelte barnehage gjør av forebyggende og avdekkende arbeid. Man kan i alle fall spørre seg om man tør å ta sjansen på å ikke anvende forebyggende tiltak i forhold til seksuelle overgrep.

2.5 Avdekking av seksuelle overgrep mot barn

Dersom det skulle oppstå en situasjon hvor en ansatt enten mistenker at et barn er utsatt for seksuelle overgrep eller at et barn forteller noe som kan indikere på dette, er det viktig at den ansatte har kunnskap om prosessen videre.

Søftestad (2005) definerer begrepet avdekking «*som en prosess hvor en hemmelig overgrepsrelasjon blir gjort kjent for andre*» (2005, s. 87-89). Dette betyr at et overgrep avdekkes når noen oppfatter at et barn er utsatt for overgrep. Det er ofte vanlig med forsinket avdekking, altså at det kan gå flere år fra første overgrep har funnet sted til at noen får vite om

overgrepet. Der hvor barn selv forteller om overgrep er det mest vanlig at barn forteller jevnaldrende eller nære omsorgspersoner, slik som for eksempel foreldre. Ved størsteparten av overgrepene som avdekkes er det andre, slik som politi eller barnevern som tar initiativ for å få barnet å fortelle. Dette kan være saker hvor man allerede har bevis for at et barn har vært utsatt for overgrep, eller hvor barn viser sterke symptomer på å være utsatt. Hos små barn er det kanskje vanligst at de avslører overgrep på impuls (Killén, 2004). Eksempler på dette kan være at barnet forteller at pappas tiss er hvitt eller mamma liker å kile meg på tissen. Når barna blir eldre kan de bestemme seg for å fortelle om overgrep, selv om dette ikke forekommer svært ofte (Søftestad, 2005).

Søftestad (2005, s. 89) trekker frem syv ulike avdekkingsforløp som forklarer på hvilke ulike måter et overgrep kan bli avdekket på:

- *Spontan avdekking* – Der overgriper blir tatt ‘på fersk gjerning’, eller barnet kommer i en situasjon der det spontant forteller om overgrepet.
- *Trinnvis avdekking* – Der barnet forteller bruddstykker av forholdene til ulike personer i barnets miljø, slik som for eksempel til foreldre, ansatte i barnehagen, jevnaldrende, også videre.
- *Avdekking i barnets regi* – Der barnet selv tar initiativ til å fortelle om overgrepet til for eksempel de ansatte i barnehagen, foreldre, politi eller barnevern.
- *Avdekking i det offentliges regi* – Planlagte avdekkingsintervjuer av for eksempel barnevernstjeneste eller politi.
- *Avdekking via et barn med samme overgriper* – Der et utsatt barn forteller om et overgrep et annet barn har fortiet.
- *Avdekking til jevnaldrende* – Barnet forteller først en av sine jevnaldrende, eller den jevnaldrende tar initiativ til å få den overgrepsutsatte til å fortelle om overgrepet.
- *Avdekking i privat regi* – En person i barnets miljø tar initiativ til samtaler for å få avklart sine mistanker. For eksempel hvis en mor er bekymret for om barnet hennes er utsatt for overgrep og tar dette opp med barnehagen som kan være med på å starte en avdekkingsprosess.

De overnevnte forløpene viser at avdekkingen av seksuelle overgrep er ingen stabil og ensrettet prosess. Ulike situasjoner oppstår hvor barn kan avsløre noe, og er dermed avhengig av lydhøre voksne for at avdekkingen faktisk skal finne sted. I tillegg er alle barn forskjellige og de

overgrepene de blir utsatt for er også forskjellige. Det er først når barnet blir eldre og skjønner tabuet rundt overgrepet og det ansvaret som kommer med å skulle holde på hemmeligheten om overgrepet at barnet ofte vil benekte at overgrep har funnet sted, eller utsette å fortelle (Kvello, 2015). Barnet vil kunne føle seg medansvarlig og skyldig samtidig som det er redd for konsekvensene av eksponeringen (Killén, 2004). Derfor er det viktig at barn får kompetanse på at slike forhold aldri er barnets ansvar og skyld.

2.5.1 Hvordan kan seksuelle overgrep komme til uttrykk hos barn

Det er dessverre ikke noen fasit på hvordan et barn gir uttrykk for at det er blitt utsatt for overgrep. De aller yngste barna har ikke nødvendigvis et godt nok utviklet talespråk enda, og selv om eldre barn har dette på plass kan det hende at barnet mangler de konkrete begrepene for å formidle at et overgrep har funnet sted. Det er i midlertidig flere indikatorer de ansatte i barnehagen bør være på vakt ovenfor dersom man mistenker at barnet ikke har det bra. Det er viktig at voksne som arbeider med barn har god kunnskap om hvordan barn uttrykker seg i forhold til om noe er vanskelig i livet deres, og vet hvilke tegn som kan indikere overgrep. På samme tid er det viktig at man vet hva som er normalt, og ikke blir bekymret uten grunn.

Noen barn begynner i barnehagen allerede ved seks måneders alder. Fra denne alderen og opp mot to-tre års alderen er det naturlig at ansatte i barnehagen tar klærne av barna i løpet av barnehagehverdagen, for eksempel ved bleieskift eller ved skift av våte og skitne klær. I disse situasjonene må man se etter fysiske tegn, slik som blåmerker i hoftepartiet eller i ansiktet og rødhet rundt kjønnsorganene. Dette må nødvendigvis ikke forveksles med vanlig rødhet som barnet kan ha i forbindelse med bleiebruk og vanlige blåmerker som barnet får etter knall og fall i lek (Aasland, 2014).

Dessverre er det få fysiske tegn som med sikkerhet kan si noe om at et barn har vært utsatt for seksuelle overgrep, med unntak av påvisning av sæd i munn, analåpning eller vagina, eller påvisning av kjønnsykdom (Normann, 1993). Dessverre er det svært ofte sånn at i de fleste tilfeller hvor man mistenker at et barn er utsatt for seksuelle overgrep vil man ikke kunne finne tydelige fysiske tegn, ofte fordi overgriper prøver å unngå at overgrepene skal bli avslørt (Killén, 2004). Dermed må man se på barnets atferd og uttrykk som barnet viser i sammenheng med andre ting, for så å nøste videre derfra (Normann, 1993).

Siden atferden som kan vise seg hos barnet ved seksuelle overgrep som oftest er vage, bør de ansatte vite hvilke symptomer og uttrykk man må være oppmerksom på. Aasland (2014, s. 74) har blant annet trukket frem regresjon i utviklingen av for eksempel språk og/eller at barnet begynner å tisse og bæsje seg ut etter det har blitt renslig. Barnet kan få mareritt og søvnevansker. Man ser en endring i barnets humør, ved at det virker trist og alvorlig. Annen atferdsendring kan være aggresjon, passivitet eller konsentrasjonsvansker, i tillegg til seksuell utagering og et seksualisert språk.

Nå er det verdt å nevne at ikke all seksualisert atferd og språk nødvendigvis betyr at barnet er utsatt for seksuelle overgrep. Atferden kan være en naturlig del av barnets seksualitet eller noe som barnet har sett på fjernsynet, og språket kan komme fra andre barn eller eldre søsken. I tillegg til symptomene nevnt ovenfor har Normann (1993, s. 69) også trukket fram andre symptomer barnehagebarn som blir utsatt for overgrep kan ha. Overdreven masturbasjon/onani, manglende eller svak vekst og vektoppgang, urinveisinfeksjoner, vegring mot mat som ligner kjønnsorganer eller sæd, angst for enkelte situasjoner eller voksne, gangproblemer og angst for berøring. Ingen av de overnevnte symptomene kan brukes som en indikator, men kan være nok til å vekke bekymring og til å utrede bekymringen videre (ibid.).

Flam og Haugstvedt (2013) har foretatt en kvalitativ studie hvor de studerte situasjoner hvor barn avslørte at de var utsatt for seksuelle overgrep. Resultatene deres viste at alle barna i studien viste tidlige og vage tegn på at de ble utsatt for seksuelle overgrep. Forskerne tok utgangspunkt i de indikatorene som de voksne omsorgspersonene i studien tolket, i retrospekt, som tegn på seksuelle overgrep. Dette var tegn som viste seg i form av at barna motsatte seg regler og ansvar i forhold til gitte situasjoner eller personer. Videre så de på hvilken effekt reaksjonene til omsorgspersonene hadde å si for at barnet kunne føle seg trygg på å fortelle konkret hva som hadde skjedd.

I de situasjonene hvor et overgrep ble umiddelbart avdekket fant forskerne ut at situasjonene hadde noe til felles. Dette var i tilfeller hvor barnet og omsorgspersonen hadde en felles referanseramme og kontekst som kunne knyttes til det seksuelle overgrepet. Barnet ga verbal beskjed om noe som kunne indikere seksuelle overgrep, og den voksne tolker barnets signaler og gir barnet umiddelbar respons. Disse situasjonene viser at konteksten kan hjelpe barnet og

den voksne i å møtes på samme nivå, der den voksne lytter, utforsker og handler ut fra det barnet forteller (Flam & Haugstvedt, 2013).

I de tilfellene hvor barnet og dets omsorgsperson ikke hadde en felles referanseramme, men den voksne fortsatt stilte seg åpen til barnets verbale utsagn, uten nødvendigvis å tenke at barnet ble utsatt for seksuelle overgrep, kunne overgrepene bli avdekket på et senere tidspunkt. Dette fordi omsorgspersonene siden kunne finne en situasjon hvor de kunne åpne for samtale igjen med barnet. I de tilfellene hvor de seksuelle overgrepene ikke ble avdekket av omsorgspersonene ga de voksne en lukket respons på barnets utsagn. De stengte av for videre kommunikasjon ved å tolke barnets signaler på andre måter, for eksempel utrykk for trass, sjalusi eller latskap (Flam & Haugstvedt, 2013).

The caregiver receives a question and answers by minimizing the child's report: The father, mother, and preschool daughter are visiting their family. The parents are going out, and tell the daughter that her uncle is going to look after her along with her cousins, as he usually does. As they are about to leave, the girl calls out: "Do I HAVE to go to uncle?" The adults interpret this reaction as being a temporary reluctance for them to leave, which requires a comfort: "Yes, your uncle is looking after you. He is so kind." They leave (Flam & Haugstvedt, 2013, s. 367).

I barnehagen må man derfor være sensitiv ovenfor barnets uttrykk. Selv om uttrykkene ikke er spesifikk eller direkte kan de være barnets initiativ til å snakke om noe som er vanskelig for dem. Studien ovenfor viser også at det å skape kontekstuelle forhold kan være meningsfullt i arbeid med avdekking. Gjennom arbeid med forebygging av seksuelle overgrep kan man skape en slik fellesramme mellom de ansatte i barnehagen og barna i barnegruppa. Det kanskje aller viktigste en voksen kan gjøre er å tørre å se, ha mot til å tenke at det er kanskje nettopp seksuelle overgrep barnet er utsatt for, og ikke minst, det å tørre å stå i det og å lytte til det barnet forteller.

2.5.3 Senskader og konsekvenser av seksuelle overgrep

Senskader er de symptomene som viser seg etter at overgrepene er avsluttet, disse blir konsekvensene av hva barnet har vært utsatt for. Hvor store konsekvensene blir varierer fra barn til barn, alt etter hvor alvorlig overgrepene var, hvor lenge det pågikk og hvilken hjelp barnet har fått i ettertid (Aasland, 2014).

Killén (2004, s. 64-65) har på bakgrunn av flere studier skrevet om langtidspåvirkningene og senskadene omsorgssvikt, der i blant seksuelle overgrep kan gi. Dette er blant annet spiseforstyrrelser, personlighetsforstyrrelser, depresjoner, angst, posttraumatisk stresslidelse (PTSD), lav selvfølelse, suicidal atferd, rusavhengighet, med mer. Dersom barn som er utsatt for seksuelle overgrep og/eller annen form for omsorgssvikt ikke blir fanget opp og får nødvendig hjelp kan det få fatale konsekvenser.

I USA har Centers for Disease Control and Prevention (CDC) foretatt en stor studie kalt Adverse Childhood Experiences Study (ACE) hvor de har studert sammenhengen mellom omsorgssvikt og misbruk i tidlig alder og medisinske, psykologiske, sosiale og økonomiske konsekvenser i senere alder. Dette er en av de største studiene som er foretatt hvor man har undersøkt hvordan voksenlivet blir påvirket av antall uheldige erfaringer i barndommen. Det er blant annet konkludert med at jo flere uheldige barndomserfaringer man utsettes for jo større er sannsynligheten for tidlig død, alkoholmisbruk, stoffmisbruk, psykiske og fysiske helseplager og også voldsbruk mot partner eller egne barn. Det er også en høyere sannsynlighet for at man blir utsatt for seksuelle overgrep og voldtekt på nytt (Felitti m.fl., 1998; Ports, Ford, & Merrick, 2016).

Som nevnt tidligere er det sjeldent at barnet blir utsatt for kun én type omsorgssvikt. I de tilfeller barnet blir utsatt for seksuelle overgrep i nær familie vil barnet også være utsatt for psykisk overgrep ved at det pålegges et slags ansvar for handlingene av overgriper (Killén, 2004). I tillegg kan barnet og være utsatt for vanskjøtsel og fysiske overgrep (ibid.), da forskjellige typer omsorgssvikt kan følge hverandre.

Skovgaard (2010) viser til at helsesøstre kunne allerede fra 10 måneders alder se indikatorer på psykisk sykdom. Hun hevder videre at samspillsvanser faktisk kan oppdages før barnet er født, siden det i større grad handler om karakteristikken til omsorgspersonene, enn ved barnet selv. Dette gir en stor grunn til å tro at barnehagen er et sted hvor man lett kan oppdage om barnet er utsatt for omsorgssvikt, hvor de ansatte arbeider tett på barna og barnets foresatte.

Del 3 – Empirisk del

3.1 Metode

3.1.1 Mixed methods

For å få svar på problemstillingen, *I hvilken grad og hvordan arbeider ansatte i barnehagen for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn*, var det ønskelig å ha mange forskjellige synspunkt og erfaringer, helst fra forskjellige barnehager. Med dette var det mest hensiktsmessig å velge kvantitativ metode. Kvantitativ forskning benyttes hvor man ønsker forklaringer på årsakssammenhenger, hvor det i tillegg beskrives, kartlegges og analyseres i bredden av et fenomen (Ringdal, 2013). Ved å benytte en ren kvantitativ metode ville det ikke nødvendigvis gi et reelt innblikk i hvordan barnehagene faktisk arbeider i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Kvalitativ metode gir et nærmere forhold til respondentens subjektive opplevelse av et område enn ved kvantitativ metode, og dermed oppnår man en større dybdeforståelse av området man ønsker å undersøke (Lund & Haugen, 2006). For å få kunnskap om hvordan og i hvilken grad barnehagene arbeider med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep både i forhold til breddeperspektiv, men også for å oppnå et visst dybdeperspektiv er det derfor valgt mixed methods. Mixed methods er en kombinasjon mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Ved å velge mixed methods begrenses noen av ulempene man har ved en ren kvantitativ metode, som mangelen på tilleggsinformasjon siden informasjonen samler inn allerede er forhåndsdefinert av forskeren (Ringdal, 2013).

3.1.3 Hermeneutisk forankring

Hermeneutikk betyr tolk eller fortolker (Hjardemaal, 2011). Med utgangspunkt i seg selv tolker man noe og oppnår ny kunnskap (ibid.). Som oftest brukes hermeneutisk forankring i kvalitativ metode, hvor man søker etter et meningsinnhold formidlet med tekst (Befring, 2015). Den hermeneutiske sirkel handler om hvordan man fortolker en tekst med vekselvirkning mellom del og helhet (Hjardemaal, 2011, s. 191). Dette innebærer at man forstår delene av en tekst ut fra helheten, men helheten blir også forståelig på bakgrunn av egen forståelse av enkeltdelene (ibid.). Det hele starter med en forut-forståelse som videreutvikles ved at det innhentes nye erfaringer som tolkes og gir en utvidet forståelse av noe (Befring, 2015, s. 21). Denne forut-forståelsen kan omfatte både forskerens fordommer, så vel som forskerens innsikt (ibid.). Forut-

forståelse forkortes ofte til forforståelse, og danner grunnlaget for prosessen med å tilegne seg ny kunnskap gjennom tolkning av tekst (Befring, 2015; Hjordemaal, 2011).

En kvantitativ tilnærming søker ofte den absolutte sannhet som kan måles med statistiske data, mens kvalitative data ofte undersøker flere perspektiver på sannhet, og at hver og en av oss innebefatter en egen sannhet og realitet (Zweck, Paterson, & Pentland, 2008). Ved bruk av en hermeneutisk tilnærming i en mixed methods studie har man en stor fleksibilitet i det å tolke og analysere informasjon fra en stor variasjon av respondenter (ibid.).

I denne studien har jeg som forsker en faglig og praktisk innsikt om hva det innebærer å arbeide i barnehage. I tillegg til fordommer om hvor mye og hvordan man arbeider i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Dette kan bety at min forforståelse vil være med på å påvirke hvordan spørreskjemaet utformes, i tillegg til hvordan dataene analyseres og tolkes. Min erfaring og utdanning kan dermed gjøre det utfordrende å studere feltet med et nøytralt utgangspunkt. Ved å være klar over egen forutinntatthet kan man redusere forutinntatte tolkninger, og dermed forsøke gjennom analysen å se ting på andre måter. Dette gjøres ved å være bevisst på egen forforståelse gjennom prosessen, samt dokumentere valg og fremgangsmåter. Det kan også være positive sider med å forske på et felt hvor man har en inngående faglig og praktisk innsikt. Ved å bruke et språk som respondentene forstår vil man kunne skape en nærhet mellom forskeren og respondenten, samt skape tillit (Thagaard, 2013). I forespørselen til potensielle respondenter presenterte jeg meg som førskolelærer. Dette kan være med på å skape et tillitsforhold. Ved å bruke et språk som er forståelig og kjent for respondenten vil respondenten kunne tenkes å dele ytterligere informasjon med den tryggheten av at utfordringer og eventuell problematikk forstås og respekteres.

I denne studien vil den hermeneutiske tilnærmingen være særlig relevant hvor respondentene kunne utfylle sine svar i kommentarfeltet i spørreskjemaet. De forskjellige statistiske dataene vil kunne tolkes i lys av de kvalitative dataene, og gi en større grad av forståelse over de ulike fenomenene.

3.1.5 Valg av design – Surveydesign

For å belyse problemstillingen i tråd med valg av metode er det valgt surveydesign. Med å benytte seg av både åpne og strukturerte spørsmål i spørreskjemaet kan man i analysen bruke

de åpne spørsmålene til å utdype de strukturerte spørsmålene (Ringdal, 2013). Fordelen med survey er at man ved lave kostnader og på en lite arbeidskrevende måte kan uttale seg om en større gruppe (Lund & Haugen, 2006). Som verktøy for å innhente data er det valgt spørreskjema, dette sendes ut via internett. Fordelene med spørreskjema som datainnsamlingsverktøy er at potensielle respondenter opptrer anonymt (Befring, 2015). Når et sensitivt tema som seksuelle overgrep skal undersøkes kan det være en stor fordel at respondentene får opptre anonymt, og det kan tenkes at flere stiller opp. I tillegg kan det kan tenkes at respondentens svar er mer ærlig når han vet at han er helt anonym.

3.1.6 Skjemakonstruksjon og utprøving av spørreskjemaet

Min erfaring og utdanning innenfor feltet kan ha gitt meg en fordel i å utforme spørsmålene til spørreskjemaet. Fordi barnehages rutiner og gjøremål er kjent, men også på grunn av min kjennskap til fagterminologien og språket for øvrig i barnehagen. For at spørreskjemaet skal være forståelig for respondentene og ikke kunne misforståes, er det viktig at spørsmålene er så konkrete som mulig (Mordal, 1989). Dette er for å passe på at alle informantene forstår spørsmålet på noenlunde samme måte, som igjen gjør at svarene kan sammenlignes med hverandre (Ringdal, 2013). At spørsmålene er konkrete er og med på å unngå at informanten over- eller feiltolker spørsmålet, som kan påvirke studiens validitet. Et grundig forarbeid vil derfor være hensiktsmessig. I tillegg må spørsmålene ikke stille spesielle krav til kompetanse hos informanten (Mordal, 1989). For eksempel i forhold til en viss utdanning. Det var hensiktsmessig å finne begreper som alle de potensielle respondentene kunne forstå, uavhengig av utdanningsnivå.

Antall spørsmål og hvor i spørreskjema de er plassert er også noe man burde vurdere i forhold til sensitive tema (Ringdal, 2013). For mange eller for sensitive spørsmål kan bidra til at respondenten trekker seg. Spørsmålene med mest sensitiv karakter er plassert på slutten av spørreskjemaet, mens de enklere spørsmålene i form av bakgrunnsspørsmål er plassert i begynnelsen. Med en studie som undersøker et sensitivt tema burde spørsmålene være utformet slik at respondenten ikke føler skyldfølelse ved å svare på spørsmålene. Respondenten burde heller ikke sitte igjen med en følelse av å ikke strekke til. Derfor var ett av de siste spørsmålene i spørreskjema hvilke tiltak respondenten mente at kunne være med på å heve kompetansen ytterligere. På denne måten kunne respondenten gi en slags løsning på et eventuelt problem.

Dataene som blir innhentet ved hjelp av spørreskjemaet skal tallfestes, derfor er det lagt vekt på å ha flest mulig lukkede svar-spørsmål, men med muligheten for respondenten å selv fylle ut svarene, enten ved å velge 'annet' hvor man kort vil kunne selv skrive inn svaret sitt, eller ved å besvare neste spørsmål som gir større plass for utdyping. Spørreskjema (Se vedlegg 5) består av 40 spørsmål Der de første 17 er bakgrunnsspørsmål, som forteller noe om hvem respondenten er, hvilken barnehage respondenten arbeider i og om det er noen føringer for barnehagen i forhold til hvordan man arbeider i forbindelse med temaet.

25 av de 40 spørsmålene er lukkede svar-spørsmål, altså spørsmål hvor svaralternativene allerede er fastsatt (Lund & Haugen, 2006). Av de 25 spørsmålene er det syv flervalgsspørsmål, hvor respondenten kan velge flere enn ett svaralternativ. Fire av de syv flervalgsspørsmålene handler spesifikt om hvordan respondenten og/eller medarbeidere arbeider sammen med barna. På disse fire spørsmålene er det hensiktsmessig å ha flervalgsspørsmål, siden man i barnehagen gjerne jobber med flere områder innenfor korte tidsrom, slik som i samling eller planlagte aktiviteter. Under hvert av disse fire spørsmålene som omhandlet hvordan de arbeidet direkte med barna, var det ett eget spørsmål hvor respondenten kunne utdype nærmere hvordan de arbeidet med barnegruppa.

To av de 40 spørsmålene kunne respondenten kun besvare dersom man svarte ja på forrige spørsmål, altså et spørsmål om respondenten hadde hatt mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep. Dersom respondentene svarte ja på dette spørsmålet fikk de to tilleggsspørsmål om hva det var som gjorde at de fattet mistanke og hvordan respondenten opplevde at mistanken ble håndtert. Dette er muligens det spørsmålet som er mest sensitivt i spørreskjemaet, da respondenten kan oppleve at barnehagen utleveres dersom de ikke var fornøyd med håndteringen. Det siste spørsmålet i spørreskjemaet var om respondenten kunne tenke seg å delta på et intervju i etterkant av besvarelsen. Dette var for å sikre meg muligheten til intervjuer dersom datamengden skulle vise seg å være mangelfull. Seks av spørsmålene er en likert skala hvor respondenten skal rangere sin egen og andres kompetanse på å avdekke og forebygge seksuelle overgrep. Det er valgt verdier fra én til seks, hvor én er i svært liten grad og seks er i svært stor grad.

Universitetet i Tromsø tilbyr lisens på Questback til studenter som skal utføre en spørreundersøkelse. Questback er et brukervennlig digitalt verktøy hvor man kan legge inn spørsmålene og importere besvarelsene rett inn i SPSS (Statistical Package for the Social

Sciences). Det er derfor ikke nødvendig selv å omkode data og føre inn i programmet. Spørsmålene er ført inn i Questback og en testquest er utført. Det var fem ulike personer med bakgrunn enten i eller utenfor feltet som hjalp til med å rette eventuelle feil i spørreskjemaet. Når man får hjelp av andre kan det bidra til å øke objektiviteten i spørsmålene og de fastsatte svarene. Forskerens forståelse av et begrep kan avvike fra respondentenes forståelse av et begrep. Derfor var det stor hjelp å få av både mine veiledere og mine medstudenter, samt andre i og utenfor feltet.

3.2 Utvalg

Utvalget består av de ulike yrkesgruppene som arbeider i barnehage med barnas pedagogiske tilbud. Dette vil si, styrer, pedagoger, assistenter, og eventuelt andre stillingsbeskrivelser. Det er foretatt en såkalt ikke-sannsynlighetsutvelging, ut i fra en vilkårlig utvelging som er valgt på grunn av praktisk tilgjengelighet. Et ikke-sannsynlighetsutvalg gir ikke samme mulighet for å generalisere funnene som et sannsynlighetsutvalg. Dermed må det generaliseres på en annen måte (Lund & Haugen, 2006), ved for eksempel bruk av lignende forskning på området.

Spørreskjema er sendt ut via mail til alle 42 kommunale barnehager, og 51 private barnehager i en bykommune i Nord-Norge (se vedlegg 2). Spørreskjema er sendt til fagledere og styrere i de aktuelle barnehagene. Det ble i mailen etterspurt om styrerne kunne videresende mailen til sine ansatte. To uker etter den første henvendelsen ble sendt på mail, ble det sendt en påminnelse til de aktuelle barnehagene (se vedlegg 3). Mailene ble sendt til de aktuelle styrer eller fagleder på grunn av at ikke alle barnehageansatte har offentlig mailadresse.

Siden mailen kun ble sendt via mail til styrer eller fagleder i barnehagene, var det mulighet for at mailen ville stoppe der og ikke nå ut til de øvrige ansatte. Dermed kunne det tenkes at svarprosenten ville være lav. Derfor ble spørreskjema i tillegg delt via sosiale medier, i dette tilfellet via Facebook. En lenke ble delt på ulike fora for barnehageansatte siden det var størst sannsynlig å finne potensielle respondenter der. Andre grunner for lav svarprosent kan også være at det ikke ble tid eller en hektisk hverdag som gjorde at spørreskjemaet ble glemt, eller at temaet var såpass sensitivt at noen valgte å la vær å besvare. Ved å dele spørreskjema på Facebook var det mulighet for å motta flere besvarelser, for da kunne respondentene ta den tiden de trengte for å besvare utenom arbeidstid.

I etterkant av at muligheten for å besvare spørreskjema var avsluttet var det kommet inn 144 svar, 61 via spørreskjemaet som ble sendt på mail og 83 via spørreskjemaet som ble delt på Facebook. Etter en gjennomgang av alle barnehagene som hadde deltatt var det 82 forskjellige barnehager som hadde oppgitt navnet på barnehagen, og 30 som valgte å ikke skrive navnet på barnehagen, men der man kunne se ut i fra andre svar (kommune, antall barn, privat eller kommunal og avdeling eller base) at de fleste kom fra ulike barnehager. Via mail var det 26 ulike barnehager som det ble oppgitt navn på og 7 respondenter som ikke oppga navn på barnehagen. Via Facebook var det 57 forskjellige barnehager som det ble oppgitt navn og 23 respondenter som ikke oppga navn på barnehagen. Det var én av barnehagene som forekom på spørreskjema som ble sendt ut via både mail og Facebook. Av de 30 respondentene som ikke oppga navn på barnehagen de arbeidet i, kan man se at svarene kommer fra 19 forskjellige kommuner, hvor 12 av de kommunene kun var representert én gang. Dermed kan det slås fast at det er besvarelser fra 82 ulike barnehager, men det ser ut til at det kan være rundt 12 til, slik at det er besvarelser fra cirka 94 forskjellige barnehager.

3.4 Validitet og reliabilitet

Begrepsvaliditet handler om hvor gode måleresultater man har (Ringdal, 2013). Med andre ord om spørsmålene er operasjonalisert slik at de måler problemstillingen. Begrepene som er brukt i spørreskjemaet er forsøkt å operasjonalisere så godt som mulig ved å studere litteratur for å finne ut om de aktuelle spørsmålene var gode målenheter for å finne ut hvordan barnehagene arbeidet for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep.

I spørreskjema er det tre av spørsmålene som retter seg inn mot hvordan de ansatte arbeider med barna, disse spørsmålene gjelder samlingsstund, ved planlagte aktiviteter og utenom planlagte aktiviteter. Det er valgt å bruke Margrete Wiede Aasland (2009) sine begreper vedrørende følelser, berøringer og hemmeligheter (gode, vonde og ulovlige) i tillegg til andre områder som kan være med på å belyse dette. Dette var fordi begrepene er vurdert som dekkende og konkret.

En svakhet kan være at respondentene tolker begrepene som blir brukt annerledes enn det jeg som forsker gjør. For eksempel kan respondentene arbeide mye med følelser i løpet av

barnehagedagen, men ikke nødvendigvis med hensyn til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Selv om de ansatte i barnehagen ikke tenker på forebygging av seksuelle overgrep i det daglige arbeidet med for eksempel følelser, vil dette kunne ha samme forebyggende effekt. Derfor er det tenkelig at respondenten kan ha underrapportert sitt arbeid i forhold til temaet. Spørsmål som virker truende for respondenten kan også overrapporteres, og respondenten kan tenkes å svare det som er sosialt forventet (Ringdal, 2013). Altså om respondentene opplever at de ikke arbeider nok med temaet kan de svare ut fra det de tror forskeren forventer.

God reliabilitet kan sies å være at det er en liten grad av målefeil i dataene (Ringdal, 2013). Altså om spørreskjema er knyttet til problemstilling og forskerspørsmål. Reliabilitet kan være utfordrende å måle, det kan blant annet utføres en retest for å se om det er forholdsvis like resultater og utforme spørsmål på en slik måte at de ikke kan misforståes, det kan også beregnes statistisk reliabilitet ved blant annet analyser som Cronbach's Alpha (Kleven, 2011). I løpet av prosessen med å utarbeide et spørreskjema var det god hjelp å få av andre som besvarte skjema og kom med tilbakemeldinger om spørsmålene var forståelige. Siden spørreskjema bare er sendt ut én gang er det ikke mulig å måle om det er samsvar mellom målingene. Det er forsøkt å bruke konkrete begreper som allerede ligger opp mot hvilke områder man arbeider med i barnehagen. I tillegg er spørsmålene forsøkt utformet i en tydelig grad slik at det skal være lite rom for misforståelser. Det er også foretatt Cronbach's Alpha reliabilitetstest i SPSS, og resultatene er presentert sammen med de aktuelle funnene.

3.6 Etikk

Etiske avveininger ble gjort under utforming av spørreskjemaet. Siden seksuelle overgrep er et sensitivt tema var det hensiktsmessig å formulere spørsmålene i en slik grad at respondentene ikke ville føle seg krenket eller sitte igjen med en følelse av maktesløshet. Studien er gjennomført i henhold til forskningsetiske retningslinjer, og prosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD). Det er oppgitt informasjon om prosjektet før man kunne begynne å besvare spørreskjemaet både det som ble delt via Facebook og sendt via mail (Se vedlegg 1), i tillegg til at det sto skrevet en forkortet versjon av denne informasjonen i mailen som ble sendt ut. All informasjon som kan identifisere personer og barnehager er anonymisert, og dataene som er mottatt er behandlet konfidensielt. All data som er kommet inn vil bli slettet når prosjektet avsluttes, senest 30.06.16.

Del 4 – Resultater

Innledning

Med bakgrunn i problemstillingen;

- *I hvilken grad og hvordan arbeider ansatte i barnehagen for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn?*

og i de tre forskerspørsmålene;

- *Er arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep nedfelt i barnehagens styringsdokumenter, lokalt og nasjonalt?*
- *Hvordan rangerer de ansatte sin egen og medarbeidernes kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep?*
- *Hva mener de ansatte kan være med på å heve barnehagens kompetanse på å forebygge og avdekke?*

vil resultatene av analysen presentere de 144 spørreskjemaene som ble besvart. Det er foretatt både univariate analyser og bivariate korrelasjonsanalyser. Ikke alle variablene i datasettet vil bli presentert fordi det var ikke alle som viste seg å være relevant i forhold til problemstilling og forskerspørsmål. Resultatene er basert på svarene fra de 144 respondentene som besvarte spørreskjema, men i noen av variablene var det enkelte av respondentene som unnlot å svare. Der hvor det var størst frafall var hvor respondenten ble bedt om å oppgi navnet på barnehagen han/hun arbeidet. Der var det 30 av respondentene som valgte å ikke svare, på andre spørsmål var det største frafallet på én, dermed har det ikke mye å si for det totale bildet.

I noen av tilfellene er det kjørt univariate analyser hvor det er blitt sett på variablene i lys av andre variabler igjen, dette er for å gi et bilde av hvilke respondenter som besvarte hva. Det vil ikke bli presentert bivariate analyser i særlig stor grad på grunn av at det forekom svært få korrelasjoner, hverken positive eller negative. I spesialpedagogiske fag forekommer det sjeldent sterke korrelasjoner da virkeligheten ofte er mer kompleks. Det er blitt valgt å bruke Kendall's tau. Dette er fordi Kendall's tau passer best i tilfeller hvor det er få kategorier (Ringdal, 2013). Pearsons r ville vært det mest naturlige valget dersom det var normalfordeling i alle variablene det ble foretatt korrelasjonsanalyse av, men siden enkelte av variablene ikke har normalfordeling er Pearsons r ikke valgt.

Der hvor det i spørreskjema var mulig for respondenten å utdype spørsmål eller svar vil dette presenteres sammen med den øvrige analysen. I tillegg vil det drøftes i større eller mindre grad under hvert punkt. Resultatene og drøftingen er inndelt i følgende hovedkapitler:

4.1 Hvem er med i utvalget

4.2 Barnehagens administrative og strukturelle tiltak

4.3 Hvordan de ansatte arbeider med barnegruppa i forhold til forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

4.4 Respondentenes opplevde kompetanse på forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

4.5 Hvordan respondenten mener kompetansen på tema kan heves og kurs

4.6 Korrelasjoner

4.1 Hvem er med i utvalget

4.1.1 Alder, kjønn, arbeidserfaring, arbeidstittel og utdanningsnivå

Av de 144 respondentene var 3,5 % menn og 96,5 % kvinner. Gjennomsnittsalder er 36,17 år og den yngste var 21 år, mens den eldste var 61 år. Dette gir en variasjonsbredde på 40 år.

Tabell 1: *Antall år respondentene har arbeidet i barnehage*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1-3 år	24	16,7	16,7	16,7
4-6 år	27	18,8	18,8	35,4
7-9 år	28	19,4	19,4	54,9
Over 10 år	65	45,1	45,1	100,0
Total	144	100,0	100,0	

45,1 % (65 stk.) av respondentene hadde arbeidet mer enn 10 år i barnehage, 19,4 % (28 stk.) hadde arbeidet mellom 7 og 9 år. 18,8 % (27 stk.) hadde arbeidet mellom 4 og 6 år, mens 16,7 % (24 stk.) hadde arbeidet mellom 1 og 3 år.

Tabell 2: *Arbeidstittel blant respondentene*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid assistent/pedagogisk medarbeider	21	14,6	14,6	14,6
Barne- og omsorgsarbeider	9	6,3	6,3	20,8
Barnehagelærer	19	13,2	13,2	34,0
Pedagogisk leder	59	41,0	41,0	75,0
Styrer	25	17,4	17,4	92,4
Annet	11	7,6	7,6	100,0
Total	144	100,0	100,0	

14,6 % (21 stk.) hadde stillingsbeskrivelse som assistent/pedagogisk medarbeider, 6,3 % (9 stk.) som barne- og omsorgsarbeider, 13,2 % (19 stk.) som barnehagelærer, 41 % (59 stk.) som pedagogiske leder og 17,4 % (25 stk.) som styrer. I tillegg var det 7,6 % (11 stk.) som oppga at de hadde en annen stillingsbeskrivelse enn de øvrige. Under annet kategorien var det blant annet støttepedagog og spesialpedagog.

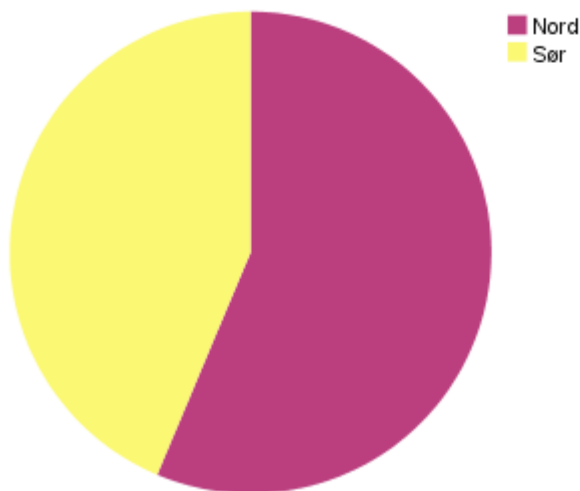
Tabell 3: *Utdanningsnivå blant respondentene*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Grunnskole	4	2,8	2,8	2,8
Videregående	25	17,4	17,4	20,1
Bachelorgrad	108	75,0	75,0	95,1
mastergrad	6	4,2	4,2	99,3
doktorgrad	1	,7	,7	100,0
Total	144	100,0	100,0	

På spørsmålet om høyeste fullførte utdanning svarte 2,8 % (4 stk.) grunnskole, 17,4 % (25 stk.) svarte videregående, 75 % (108 stk.) av respondentene svarte at de hadde fullført en bachelor, mens 4,2 % (6 stk.) hadde en mastergrad og kun én respondent hadde en doktorgrad og utgjorde en prosent på 0,7. Det ble ikke presisert i spørreskjema hvilket fagfelt utdannelsen var innenfor, dermed er det mulig at noen av respondentene ikke nødvendigvis har en grad innenfor pedagogiske fag.

4.1.2 Antall barnehager, beliggenhet i Norge, Størrelse på barnehage og eierform

I spørreskjema var det et spørsmål om hvilken barnehage respondenten arbeidet i. Dette spørsmålet var valgfritt å besvare. 114 av de 144 respondentene oppga hvilken barnehage de arbeidet i, mens 30 av respondentene valgte å ikke svare på dette spørsmålet. Det viste seg at de 114 forskjellige respondentene som oppga navnet på barnehagen de arbeidet i kom fra 82 forskjellige barnehager. Dermed er det minimum 82 forskjellige barnehager og maksimum 112 forskjellige barnehager.

Figur 1: Fordelingen på barnehagene på nord og sør

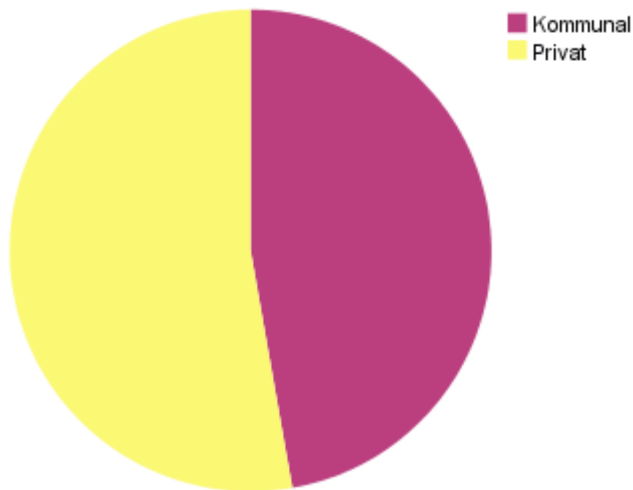
142 av de 144 respondentene svarte på hvilken kommune barnehagen de arbeidet i tilhørte, mens to av respondentene unnlot å svare. På grunn av anonymiteten til respondentene er det valgt å dele inn kommunene i 2 kategorier. I enkelte kommuner kan det være få barnehager, og i noen tilfeller kun én, derfor er det valgt å dele inn de to kategoriene inn etter nord og sør, hvor grensen går mellom Nord Trøndelag og Nordland fylke. Dermed arbeider 55,6 % (80 stk.) av respondentene i barnehager i Nord, mens 43,1 % (62 stk.) av respondentene arbeider i barnehager som ligger i sør.

Tabell 4: Antall barn i de ulike barnehagene

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1-25	18	12,5	12,6	12,6
	26-50	32	22,2	22,4	35,0
	51-75	50	34,7	35,0	69,9
	76-100	27	18,8	18,9	88,8
	101-125	12	8,3	8,4	97,2
	126-150	4	2,8	2,8	100,0
	Total	143	99,3	100,0	
Missing	System	1	,7		
Total		144	100,0		

143 respondenter besvarte spørsmålet om antall barn i barnehagen de arbeidet i, mens én respondent unnlot å besvare dette spørsmålet. Gjennomsnittet på antall barn var 64 barn, barnehagen med færrest barn hadde 5 barn, mens barnehagen med flest barn hadde 131 barn. For å presentere dataene på en ryddigere måte, i tillegg til å sikre anonymiteten ytterligere ble

det valgt å omkode variablene til kategoriske variabler på ordinalnivå. Den nye variabelen har 6 verdier med intervaller på 25. 12,5 % (18 stk.) av respondentene hadde mellom 1 og 25 barn i den barnehagen de arbeidet, 22,2 % (32 stk.) hadde mellom 26 og 50 barn, 34,7 % (50 stk.) hadde mellom 51 og 75 barn, 18,8 % (27 stk.) hadde mellom 76 og 100 barn, 8,3 % (12 stk.) hadde mellom 101 og 125 barn og 2,8 % (4 stk.) hadde mellom 126 og 150 barn.

Figur 2: Om de ulike barnehagene hadde kommunal eller privat styreform

Av alle 144 respondentene var det 47,2 % som tilhørte kommunale barnehager, mens 52,8 % tilhørte private barnehager. I Norge i dag er omentrent halvparten av alle barnehager kommunale og den andre halvparten private (Utdanningsdirektoratet, 2015).

4.2 Barnehagens administrative og strukturelle tiltak

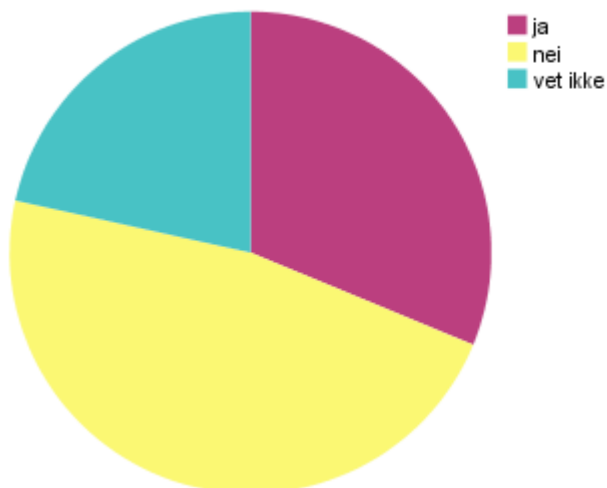
4.2.1 Årsplan, styringsdokumenter og intervju

På spørsmålet om det står skrevet noe i barnehagens årsplan i forhold til hvordan man skal arbeide med å forebygge seksuelle overgrep var det 73,6 % (106 stk.) som svarte nei, 15,3 % (22 stk.) som svarte ja, mens 11,1 % (16 stk.) som svarte at de ikke visste.

Figur 3: Om arbeidet med forebygging av seksuelle overgrep er spesifisert i årsplan

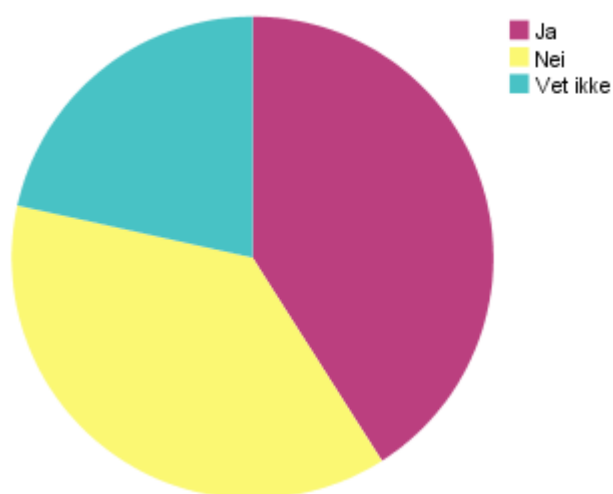
Av de 15,3 % (22 stk.) som svarte ja, var 27,3 % (6 stk.) fra kommunale barnehager, mens 72,7 % (16 stk.) var fra private barnehager. Av de 73,6 % (106 stk.) som svarte nei var 54,7 % (58 stk.) fra kommunale barnehager, mens 45,3 % (48 stk.) fra private barnehager. I den gruppen som ikke visste var 25% (4stk.) fra kommunale barnehager, mens 75 % (12stk.) fra private barnehager.

Figur 4: Om arbeidet med seksuelle overgrep er spesifisert i andre dokumenter

På spørsmålet om det er spesifisert i andre dokumenter i forhold til hvordan man arbeider med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep svarte 31,3 % (45 stk.) ja, 47,2 % (68 stk.) nei, mens 21,5 % (31 stk.) ikke visste.

Av de 45 respondentene som svarte ja var 40 % (18 stk.) fra kommunale barnehager, mens 60 % (27 stk.) fra private barnehager. Hvor respondenten svarte nei var 54,4 % (37 stk.) fra kommunale barnehager og 45,6 % (31 stk.) fra private barnehager. Av de 31 respondentene som svarte at de ikke visste om det var spesifisert i andre dokumenter var 41,9 % (13 stk.) fra kommunale barnehager, mens 58,1 % (18 stk.) var fra private barnehager. I spørreskjema var det mulighet for å skrive inn i hvilke dokumenter tematikken var spesifisert i, de svarene som gikk igjen var handlingsplaner/veileder fra kommunen, beredskapsplaner og HMS-systemer. Dermed handler det i større grad om hvordan man skal gå frem når man eventuelt har avdekket et overgrep enn hvordan man skal forebygge at barn blir utsatt for overgrep, både i og utenom barnehagen.

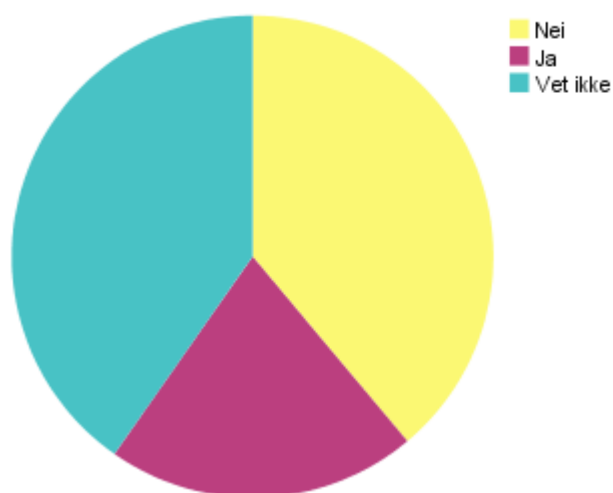

Figur 5: Om arbeidet med seksuelle overgrep er spesifisert i årsplan og/eller andre dokumenter

Sammenlagt ser man at 41 % (59 stk.) har spesifisert hvordan man arbeider med tematikken i årsplanen og/eller andre dokumenter, av disse er 37,3 % (22 stk.) fra kommunale barnehager, mens 62,7 % (37 stk.) er fra private barnehager.

37,5 % (54 stk.) har ikke spesifisert hvordan man arbeider med tematikken hverken i årsplanen eller andre dokumenter, av disse er 61,1 % (33 stk.) fra kommunale barnehager, mens 38,9 % (21 stk.) er fra private barnehager.

21,5 % (31 stk.) av respondentene visste ikke om arbeidet med tematikken var spesifisert i årsplan eller andre dokumenter, av disse er 41,9 % (13 stk.) fra kommunale barnehager, mens 58,1 % (18 stk.) er fra private barnehager.

Figur 6: *Hvor mange av respondentene snakker om arbeidet med seksuelle overgrep når man har intervju eller i nytilsatt-samtale*

På spørsmålet om arbeidet med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep tas opp på intervju eller nytilsatt-samtale var det 20,8 % (30 stk.) som svarte ja, 38,9 % (56 stk.) som svarte nei, mens 40,3 % (58 stk.) av respondentene som ikke visste om dette ble gjort. Halvparten av respondentene som svarte nei og vet ikke på dette spørsmålet kom fra kommunale barnehager og halvparten av de kom fra private barnehager. Av de respondentene som svarte ja var 36,7 % (11stk.) fra kommunale barnehager og 63,3 % (19 stk.) fra private barnehager.

Det var ikke mulig å dele overnevnte fremstillinger (figur 3-6) inn etter hvilke barnehager som gjorde hva. Dette er fordi det var ulike svar fra respondentene som tilhørte samme barnehage. Det kan være forskjellige grunner til dette. Det kan tenkes at noen av respondentene er nytilsatt og har ikke fått satt seg ordentlig inn i årsplan og dokumenter som tilhører barnehagen enda, eller at de ikke har hatt som prioritering å sette seg inn i de ulike arbeidsdokumentene. Det kan også være at noen av respondentene har opplevde det som utfordrende å svare ærlig på dette spørsmålet, ved at de heller svarer det som forventes eller krysser av for vet ikke. For tiden er

det stort fokus i samfunnet på seksuelle overgrep mot små barn. Dermed kan det tenkes at dersom det ikke står skrevet noe spesifikt i barnehagens dokumenter om hvordan de ansatte skal arbeide med temaet føler de en slags skam og skyld, og har derfor svart at de ikke visste.

Respondentene som arbeider i private barnehager svarte i større grad enn respondentene som arbeider i kommunale barnehager at arbeidet med forebygging og avdekking var spesifisert i årsplanen eller andre dokumenter, i tillegg til at tema ble tatt opp på intervju og nytilsattsamtaler. Dette kan være fordi det er større frihet for den enkelte barnehage og eier i å utforme årsplaner, beredskapsplaner, HMS-system og intervjuguider i privat-eide barnehager. Der hvor barnehagene er kommunal-eide samarbeider barnehagene i større grad og har felles føringer fra den aktuelle kommunen. Det var også et høyere antall respondenter fra private barnehager som svarte at de ikke visste om arbeidet med seksuelle overgrep var spesifisert i årsplanen. Det kan tenkes at årsplanen ikke er i like stor grad implementert inn i det daglige arbeidet i de private barnehagene. Det er barnehagens ledelse som har ansvaret for at alle de ansatte skal ha god kjennskap til barnehagens styringsdokumenter og arbeide etter de føringer som er satt.

Intervju av aktuelle kandidater til en stilling i barnehagen og samtale med nytilsatte er det som regel styrer eller enhetsleder som foretar. Derfor kan det tenkes at det høye antallet av respondenter som krysset av for alternativet; 'vet ikke', kan stemme. Flesteparten av respondentene har arbeidet mer enn fire år i barnehage og dermed er det tenkelig at de selv ikke har fått spørsmål eller snakket om dette på intervju eller nytilsattsamtale. Med mindre respondenten har byttet arbeidssted nylig, vet de derfor nødvendigvis ikke om dette er noe som blir gjennomført i deres barnehage.

4.2.2 Kontakt med eksterne instanser, mistanke og melding til politi og/eller barnevern angående seksuelle overgrep

I spørreskjemaet ble respondentene bedt om å hake av hvilke eksterne instanser de hadde vært i kontakt med angående tematikken, det var i tillegg et alternativ for at de ikke hatt tatt kontakt med noen. Deretter ble dette rekodet til én variabel som viser at 68,8 % (99 stk.) hadde tatt kontakt med andre instanser i forhold til mistanke eller hjelp i forhold til økt kompetanse eller kurs, mens 31,3 % (45 stk.) av respondentene ikke hadde tatt kontakt med andre instanser i forhold til tematikken.

Tabell 5: Om barnehagen har vært i kontakt med eksterne instanser

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	False	45	31,3	31,3	31,3
	True	99	68,8	68,8	100,0
	Total	144	100,0	100,0	

De alternativene det var mulig å velge var: (barnehagens) ressursteam, barnehusene, barnevernet, politiet, pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT), andre barnehager og andre. Dermed var det mulig å velge flere enn bare én av de eksterne instansene.

Tabell 6: Hvilke eksterne instanser har barnehagene tatt kontakt med

Ressursteam	Barnehusene	Barnevernet	Politiet	PPT	Andre barnehager	Andre
36 av 99 stk.	39 av 99 stk.	72 av 99 stk.	22 av 99 stk.	44 av 99 stk.	16 av 99 stk.	12 av 99 stk.

72 av 99 hadde tatt kontakt med barnevernet, 44 av 99 hadde tatt kontakt med PPT, 39 av 99 hadde tatt kontakt med barnehuset, 36 hadde tatt kontakt med ressursteam, 22 hadde tatt kontakt med politiet, 16 hadde tatt kontakt med andre barnehager og 12 hadde tatt kontakt med andre i forhold til temaet seksuelle overgrep. Der hvor respondentene svarte *andre* var det også mulighet for å skrive inn hvilke instanser de hadde tatt kontakt med, der var det skrevet blant annet BUP og Stine Sofies Stiftelse. I tillegg til å svare på hvilke instanser barnehagen hadde vært i kontakt med kunne respondentene svare på et spørsmål om hva de ønsket hjelp med når de tok kontakt.

Av de 99 som hadde tatt kontakt med én eller flere av alternativene var det 63 av respondentene som hadde svart på dette spørsmålet. Flere av respondentene hadde tatt kontakt med statens barnehus og barnevernet for å få råd i forhold til en konkret mistanke eller hendelse. noen av disse hadde allerede avdekket at det hadde skjedd overgrep og ønsket veiledning i forhold til veien videre for å best ivareta barnet og dets omsorgspersoner. De fleste resterende hadde forespurt kurs, økt kompetanse og faglig oppdatering i forhold til hva som er normalt og hvordan man kan forebygge seksuelle overgrep. Et fåtall av respondentene oppga at de ikke hadde vært i kontakt med de aktuelle instansene i forhold til seksuelle overgrep, men i forhold

til mistanke om annen problematikk som vold eller annen omsorgssvikt. Der hvor noen har kontaktet andre barnehager kan det tenkes at dette er gjort for å hente opplysninger om enkelte barn, eller dersom de har ansatte som har spesiell kompetanse innenfor feltet. I forhold til enkeltbarn har barnehagen taushetsplikt, også i forhold ovenfor andre barnehager.

Flere av respondentene som hadde kontaktet noen av instansene for å få økt kompetanse hadde mottatt kurs og foredrag, dette hadde blitt avholdt både på fagdager, personalmøter og foreldremøter. Noen av barnehagene hadde og hatt omvisning på det lokale barnehuset.

Ut fra tabell 6 ser man at 72 av respondentene hadde tatt kontakt med barnevernet i forhold til mistanke eller andre spørsmål i forhold til seksuelle overgrep. Mens kun 22 av respondentene hadde kontaktet politiet. I tilfeller hvor en ansatt i barnehagen er bekymret for et barn og lurer på om barnet kan være utsatt for seksuelle overgrep har de mulighet til å kontakte barnevern, PPT eller statens barnehus for å drøfte saken anonymt. Dette kan forklare det høye antallet av respondenter som har vært i kontakt med blant annet barnevernet. Der hvor respondentene har vært i kontakt med PPT (44 av 99 stk.) og barnehusene (39 av 99 stk.), men også barnevernet, kan det tenkes at man har drøftet et konkret tilfelle hvor man ikke er sikker på hva barnet er utsatt for. De forskjellige instansene har forskjellig kunnskap, der PPT har kunnskap om utviklingsforstyrrelser og språkvansker, har barnehusene kunnskap på vold og overgrep. Statens barnehus er forholdsvis ny, og finnes ikke i alle byer og kommuner. Derfor kan det tenkes at dette er grunnen til at så mange færre har kontaktet barnehusene enn barnevernet.

Det er ganske få av respondentene (22 av 99 stk.) som har kontaktet politiet. Politiet skal kontaktes hvis det foreligger mistanke om at barn blir utsatt for noe kriminelt, slik som seksuelle overgrep eller vold. Siden det er få symptomer som kan påvise om et barn er utsatt for seksuelle overgrep er det tenkelig at barnehagene først kontakter det lokale barnevernet, barnehuset eller PPT, før man eventuelt melder en sak til politiet.

Tabell 7: Om respondentene i løpet av sitt arbeid har hatt mistanke om at et barn har vært utsatt for seksuelle overgrep

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Nei	87	60,4	60,4	60,4
Ja	57	39,6	39,6	100,0
Total	144	100,0	100,0	

39,6 % (57 av 144 stk.) av respondentene har i sitt arbeid hatt mistanke om at et barn ble utsatt for seksuelle overgrep.

Disse 57 respondentene fikk så spørsmål om hva det var som gjorde at de fattet mistanke, der det var mulighet for å svare flere alternativ, i tillegg til et 'annet' felt som kunne fylles ut. Der respondentene hadde skrevet noe på annet ble dette rekodet til 4 nye variabler (Fysiske tegn, dissosiering, barnet tisser eller bæsjer seg ut og barnets tegninger). Dette viser at ofte er det ikke bare én ting alene som gjør at man fatter mistanke, men gjerne flere ting på én og samme tid. Dette stemmer også overens med øvrig litteratur på emnet. Der ett tegn alene behøver ikke nødvendigvis å bety at barnet er utsatt for seksuelle overgrep, men ved flere symptomer som opptrer simultant burde man undersøke videre (Aasland, 2014; Normann, 1993).

Tabell 8: Hva var det som gjorde at det ble fattet mistanke

Verbale utsagn	Fysiske tegn	Dissosiering	Barnet tisser eller bæsjer seg ofte ut	Barnets tegninger	Barnets atferd	Annet
37 av 57 stk.	2 av 57 stk.	2 av 57 stk.	2 av 57 stk.	4 av 57 stk.	35 av 57 stk.	3 av 57 stk.

Barnets atferd (35 av 57 stk.) og verbale utsagn (37 av 57 stk.) var det som vekket mistanke hos flest av respondentene, mens fysiske tegn (2 av 57 stk.), dissosiering (2 av 57 stk.) og hvor barnet tisser eller bæsjer seg ofte ut (2 av 57 stk.) er tegn som færrest av respondentene oppga som tegn som vekket mistanke. Det kan være at flesteparten av respondentene svarte 'verbale utsagn' og 'barnets atferd' siden dette var de alternativene som var tilstede i spørreskjemaet, men på grunn av feltet hvor respondenten selv kunne fylle inn informasjon er det grunn til å tenke at oversikten fortsatt gir et blick på situasjonen.

Flere av respondentene hadde svart flere enn én grunn til mistanke. Dette gjenspeiler seg også i hva Normann (1993) og Aasland (2014) skriver om symptomer som vises i forhold til at et utsatt barn. Hvor fysiske tegn som blåmerker og sår er uvanlig i forbindelse med seksuelle overgrep, da overgriper ønsker å unngå at overgrepet skal avdekkes. Dissosiering er vanligst i forhold til de minste barna, og da som oftest i stallebordsituasjoner. Når barnet blir avkledd kan det minne om en overgrepssituasjon for barnet, men heller ikke her er det nødvendigvis slik at barnet dissosierer dersom det er utsatt for seksuelle overgrep. Dissosiasjon hos et barn kan forekomme i en stallebordsituasjon uten at barnet er utsatt for overgrep, for eksempel om stallebordet er høyt over gulvet og barnet har høydeskrekk. Derfor må de ansatte i barnehagen ha kunnskap om seksuelle overgrep og hvordan dette kommer til uttrykk hos barn, men også være klar over andre faktorer som kan spille inn. På denne måten unngå at man overfokuserer på overgrep og dermed tar unødvendige og drastiske steg. Selvfølgelig er det ikke barnehagens ansvar å etterforske om barnet er utsatt, men ved å observere situasjoner og se etter andre tegn kan de ansatte avdekke om det er andre ting enn seksuelle overgrep som kommer til uttrykk.

I tillegg til spørsmålet om hva det var som gjorde at man fattet mistanke, var det også et spørsmål om hvordan respondenten opplevde at barnehagen håndterte mistanken (*Hvordan opplevde du at barnehagen håndterte mistanken (fulgte de retningslinjer, pålagte prosedyrer i henhold til meldeplikt, avvergeplikt, tok kontakt med andre instanser eller lignende)*). Ved dette spørsmålet kunne respondenten selv fylle inn svaret. 38 av de 57 respondentene besvarte dette spørsmålet. Flesteparten av respondentene var fornøyde med hvordan både barnehagen tok tak i saken, men også hvordan oppfølgingen fra de andre instansene var. Resterende av respondentene synes ikke at barnehagen fulgte opp på rett måte. Av de som ikke var fornøyd med hvordan barnehagen tok hand om mistanken var det flere som skrev at ledelsen tok litt lett på det, slik som blant annet Respondent 021 (R021) skriver.

R021: Jeg synes barnehagen så litt lett på det. Det ble ikke fulgt opp, det barnet sa var ganske diffust. Det var et par stykker som tenkte over om det kunne være noe, men ingen foretok seg noe.

Andre respondenter hadde fått beskjed om å vente å se, og noen syntes det virket som om ledelsen ikke helt turte å ta tak i mistanken og at de virket redd for at foreldrene skulle havne i trøbbel. Det er tenkelig at styrer kan være engstelig for om det er hold i mistanken, og ønsker

derfor ikke å skape en unødvendig konflikt med barnets foresatte hvis mistanken viser seg å ikke stemme.

Av de som var fornøyde hadde barnehagene fulgt alle retningslinjer, og fått til et godt samarbeid med andre instanser. Det er et godt tegn at flesteparten var fornøyde med hvordan deres mistanke ble håndtert, men det er bekymringsverdig at det er ansatte i barnehagene som føler at slik problematikk ikke blir møtt på korrekt vis. Grunnen til at ledelsen kanskje ikke tar tak i bekymringen til den ansatte kan være på grunn av egen usikkerhet. Som Claussen m.fl. (2010) og Søftestad (2005) trekker frem er det ofte blant annet følelse av egen utilstrekkelighet, eller overidentifisering med foreldrene, eller frykt for foreldrenes reaksjon eller for å gjøre feil i avdekkingsprosessen som gjør at mistanker den ansatte kan ha ikke blir tatt ordentlig tak i. Til tross for dette har alle en individuell plikt å avverge en straffbar handling ved å melde fra til politiet jf. straffeloven § 196, uten å ta hensyn til taushetsplikten.

Tabell 9: *Om barnehagen har meldt fra til barnevern eller politi i løpet av den tiden respondenten hadde arbeidet der*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Nei	83	57,6	57,6	57,6
Ja	36	25,0	25,0	82,6
Jeg vet ikke	25	17,4	17,4	100,0
Total	144	100,0	100,0	

25 % (36 stk.) av respondentene svarte at deres barnehage hadde meldt fra til barnevern eller politi ang mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep i løpet av den tiden de hadde arbeidet der. 57,6 % (83 stk.) svarte at barnehagen ikke hadde meldt til politi eller varslet barnevern, mens 17,4 % (25 stk.) ikke visste om dette var gjort eller ikke.

Som nevnt ovenfor i tabell 7, hadde 57 av respondentene hatt en mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep og 36 av respondentene (se tabell 9) har opplevd at barnehagen har meldt til politi eller barnevern om en bekymring. Med andre ord har færre meldt enn de som har hatt mistanke. Det kan være at de ansatte har hatt en mistanke som har vist seg å være ubegrunnet eller noe annet enn seksuelle overgrep, men det kan også være tilfeller hvor mistanken ikke er blitt tatt tak i og utforsket videre. Hvordan respondentene har tolket begrepet mistanke kan ha variert, er det en vag magefølelse eller at de har hatt sterke bekymringer? Dette

kunne vært presisert i spørsmålet om mistanke, der respondenten kunne ha rangert sin egen mistanke i forhold til grad av bekymring.

Det var 99 respondenter som hadde tatt kontakt med eksterne instanser i forhold til tematikken (se tabell 5), 57 respondenter hadde hatt mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep (se tabell 7) og 36 respondenter som hadde opplevd at barnehagen hadde meldt fra til barnevern eller politi vedrørende bekymring om at et barn var utsatt (se tabell 9). Det er flere av respondenter som har kontaktet eksterne instanser enn det er respondenter som har hatt mistanke om seksuelle overgrep. Dette kan vise at barnehagene har behov for å øke sin kompetanse på forebygging og avdekking, ved at de ønsker kompetanseheving uavhengig om de har mistanker eller ikke. Det store fokuset media har på denne typen problematikk kan også ha vært en av grunnene til at barnehagene ønsker mer kunnskap på området. Det kan videre tolkes ut fra antallet respondenter som har meldt (36 stk.) og antall respondenter som har hatt mistanker om overgrep (57 stk.), at terskelen for å melde fra til politi eller barnevern kan være høy.

4.2.3 Om respondentenes personalgruppe har fokus på seksuelle overgrep

På spørsmålet om seksuelle overgrep var noe de hadde fokus på i personalgruppa var det 73,6 % (106 stk.) som svarte ja, mens 26,4 % (38 stk.) som svarte nei. I spørreskjema burde det vært et annet begrep enn fokus, da fokus er et subjektivt begrep og er derfor vanskelig å måle.

Videre ble det spurt om i hvilke situasjoner det var vanlig at personalet snakket om temaet seksuelle overgrep. Alternativene til dette spørsmålet var på: personalmøter, pauserommet, base/avdelingsmøter, uformelt sammen med de andre ansatte, annet og at de ikke snakket om temaet. Svarene på dette spørsmålet ble delt opp etter om respondenten hadde svart ja eller nei på det forrige spørsmålet, altså om personalgruppen hadde fokus på seksuelle overgrep. Av de 106 respondentene som krysset av for at det var fokus på seksuelle overgrep i personalgruppen, var det en av respondentene som krysset av for at de ikke hadde snakket om temaet i noen av de overnevnte situasjonene, dette kan være et resultat av feil avkrysning, derfor er denne casen ikke med i fremstillingen ovenfor. I tekstbolken for 'annet' ble det blant annet skrevet kurs, pedagogmøter, fagdager og på veiledning.

Tabell 10: *I hvilke situasjoner snakker de ansatte om temaet seksuelle overgrep når respondenten har krysset av for at de føler at den barnehagen de arbeider i har fokus på seksuelle overgrep*

Personalmøter	Pauserommet	Base/avdelingsmøter	Uformelt med de andre ansatte	Annet
95 av 105 stk.	24 av 105 stk.	55 av 105 stk.	35 av 105 stk.	19 av 105 stk.

I følge tabell 10 er personalmøtene den areaen der flesteparten har samtaler rundt seksuelle overgrep (95 av 105 stk.), hvorpå base og avdelingsmøter følger opp som arena nummer to (55 av 105 stk.). Dette viser at det er kanskje disse situasjonene hvor det føles mest naturlig å ta opp denne typen sensitiv problematikk. Hvor man kan diskutere eventuelle saker, enten hvordan man skal arbeide preventivt, hvordan man kan avdekke og diskutere eventuelle mistanker man kan ha i forhold til enkeltbarn. Det kunne vært hensiktsmessig å ha flere spørsmål i spørreskjema om dette, for eksempel hvilken type problematikk det var vanlig å snakke om på personalmøter, eller i uformelle sammenhenger.

29 av de 38 respondentene som svarte at de ikke hadde fokus på seksuelle overgrep hadde svart at de snakket om temaet i noen av settingene, mens 4 av de 29 respondentene hadde da valgt annet, her ble det blant annet nevnt kurs, ved mistanke og når noen ønsket å snakke om temaet. Det at respondentene først har krysset av for at det ikke var fokus på temaet i personalgruppen, men så krysset ut for én eller flere situasjoner hvor personalet snakket om seksuelle overgrep kan enten tolkes til at det er blitt krysset av feil, eller at det er blitt snakket om det, men respondenten selv føler ikke at det er nok fokus på tematikken i hverdagen. Sistnevnte kan støttes opp ved blant annet et svar av en respondent, der respondenten skrev at de hadde vært på kurs og hvor de årlig fikk besøk av noen med høy kompetanse på området som foreleste for pedagogene, men at det ikke ble fulgt opp i hverdagen.

Tabell 11: *Om seksuelle overgrep har vært et tema på foreldremøte*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	32	22,2	22,2	22,2
Nei	87	60,4	60,4	82,6
Vet ikke	25	17,4	17,4	100,0
Total	144	100,0	100,0	

22, 2 % (32 stk.) av respondentene svarte at barnehagen de arbeidet i hadde snakket om temaet på foreldremøte, 60,4 % (87 stk.) av respondentene svarte at de ikke hadde snakket om temaet på foreldremøte, mens 17,4 % (25 stk.) ikke visste om dette var tatt opp på foreldremøte. Siden respondentene fra samme barnehage har svart ulikt er det valgt å dele svarene inn etter hva respondentene svarte fremfor hva barnehagene hadde gjort.

Seksuelle overgrep er et sensitivt tema både for de ansatte og for foresatte på et foreldremøte. Det kan tenkes at siden de fleste overgrep skjer i barnets nære relasjoner kan foresatte føle at det å snakke om seksuelle overgrep på et foreldremøte, setter søkelyset på dem. I tillegg kan de ansatte føle at foresatte mistenker de ansatte på grunn av forskjellige saker i media. På et vis blir alle potensielle overgripere og denne situasjonen kan føre ubehag for alle parter involvert. Til tross for dette burde man rette fokuset på overgrep og hvordan man arbeider for å forebygge at overgrep skjer i barnehagen, hvordan man arbeider forebyggende i forhold til barna, og saksgangen ved en eventuell mistanke. Det kan være verdt å fortelle at man ikke kan kontakte barnets foresatte på forhånd dersom man mistenker at det foreligger noe ulovlig, men at man gjør det for barnets beste og at det er bedre å melde én gang for mye, enn én for lite.

Dette spørsmålet kunne og vært mer utdypet i forhold til hva de spesifikt snakket om på foreldremøte, for eksempel om hvilke strukturelle preventive tiltak barnehagen har iverksatt, hvordan de arbeider med barna i forhold til forebygging, hvordan de arbeider i forhold til å avdekke eventuelle seksuelle overgrep mot barna, saksgang ved eventuell mistanke eller andre ting som kunne vært aktuell å ta opp på et foreldremøte. På denne måten kunne det ha gitt et mer reelt bilde av hvordan barnehagene arbeidet med barnets foresatte og tematikken.

4.3 Hvordan de ansatte arbeider med barnegruppa i forhold til forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

I spørreskjema ble respondentene bedt om å hake av på ulike alternativer i forhold til hvordan de arbeider i løpet av ulike gjøremål, altså samling, aktiviteter og generelt i barnehagehverdagen, såkalte flervalgsspørsmål. I tillegg til de fastsatte svarene hadde også respondentene mulighet til å fylle ut selv hvordan de arbeidet i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barna. Flervalgsspørsmålene ble rekodet til en felles variabel

hvor antall avkryssninger ga en sumscore som viser hvor mange av de ulike temaene de ansatte arbeider med.

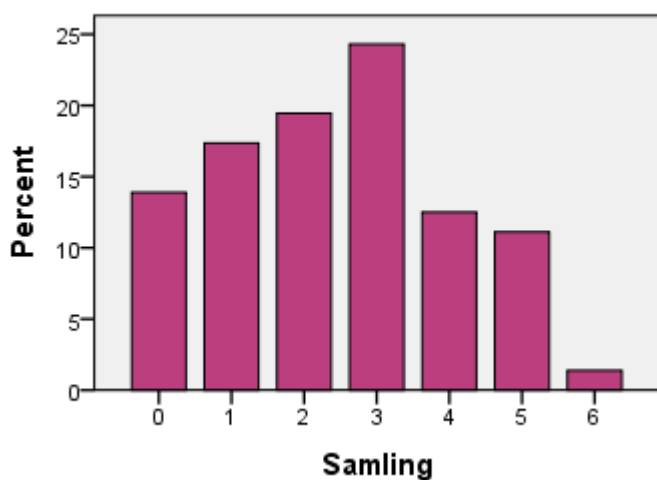
4.3.1 Hvordan tema snakker respondentene med barna om i samlingsstunden

I spørreskjema var alternativene for hva man snakket om i samlingen, gode og vonde følelser, gode, vonde og ulovlige berøringer, gode, vonde og ulovlige hemmeligheter, grenser i forhold til seg selv og andre, barnekonvensjonen/barns rettigheter, annet og ingen av delene.

Tabell 12: *Hvilke av de ulike tema respondentene snakket om i samlingsstunden*

Følelser	Berøringer	Hemmeligheter	Grenser	Barnekonvensjonen	Annet
104 av 124 stk.	30 av 124 stk.	40 av 124 stk.	100 av 124 stk.	66 av 124 stk.	13 av 124 stk.

Av de 144 respondentene var det 124 som svarte at de hadde snakket med barna om ett eller flere av temaene i samlingsstundene. 104 stk. snakket om følelser, 30 stk. snakket om berøringer, 40 stk. snakket om hemmeligheter, 100 stk. snakket om grenser, 66 stk. hadde om barnekonvensjonen, mens 13 stk. valgte 'annet'. Når respondentene krysset av for 'annet' fikk de også muligheten for å spesifisere, der det ble nevnt at de blant annet hadde fokus på vennskap og sosial kompetanse.

Figur 7: *Fordeling over respondentens sumscore i forhold til hvor mange av tema de snakket om i samlingsstunden*

Det var 20 av de 144 respondentene som ikke snakket om noen av de overnevnte temaene, 17,4 % (25 stk.) hadde en score på 1, 19,4 (28 stk.) hadde en score på 2, 24,3 % (35 stk.) hadde en score på 3, 12,5 % (18 stk.) hadde en score på 4, 11,1 % (16 stk.) hadde en score på 5 og 1,4 % (2 stk.) hadde en score på 6.

Der respondenten ble spurt om de kunne skrive noe om hvordan de arbeidet i samlingsstunden var det 58 av 144 som besvarte. Her forklarte de mer inngående hvordan de arbeidet med de overnevnte temaene og i tillegg kom med ytterligere relevante opplysninger om hvordan de arbeidet i samlingen. Det som var felles for de fleste respondentene var at de hadde gjerne kroppen som tema gjennom året, enten én gang i løpet av året, men over en lengre periode, eller flere ganger i løpet av året. Slik respondent 139 (R139) forteller har de tema om kroppen hver høst. Det er ikke nevnt om hvor lenge de arbeider med temaet, men til gjengjeld involverer de foreldrene i arbeidet, slik at barna skal få en helhetlig læring ved at barna kan snakke om det i barnehagen og hjemme. Ut fra det R139 skriver kan det tolkes dithen at de ønsker at barna skal oppleve at de kan komme til de voksne med spørsmål og bekymringer rundt tematikken.

R139: Hver høst har vi temaet kroppen vår hvor vi samtaler spesielt med de største barna om egne grenser for kroppen, gode og vonde hemmeligheter og om overgrep. Dette gjør vi fordi vi ønsker å bidra til at barna skal få et språk til å kunne fortelle om, og lære at det er viktig å si fra til noen man stoler på dersom man blir utsatt for dette. Vi har snakket om at ikke alle voksne er snille, og at noen kan gjøre ting som ikke er lov med barn og deres kropp. I forkant er de foresatte informert om at vi vil ta opp temaet med barna, slik at de kan følge opp hjemme om det kommer spørsmål.

Flere av respondentene brukte boka *Jeg er meg! Min meg* (Rygg & Wiede Aasland, 2009), og var derfor inne på de overnevnte områdene i forhold til følelser, berøringer, hemmeligheter og grenser. Ellers var det noen program som ble nevnt, dette var Mitt valg, Være sammen, Følelsseskolen og Hjerteprogrammet. Det var ikke en stor overvekt av barnehagene som brukte programmer, dermed er dette noe som det ikke legges særlig stor vekt på, men man vet at ulike programmer rettet mot forebyggende arbeid kan ha effekt (Glad m.fl., 2010). Selv om disse programmene ikke er direkte rettet inn mot å forebygge seksuelle overgrep, kan de temaene

som arbeides med være nyttig i forhold til forebygging av overgrep også, slik som for eksempel sosial kompetanse hvor det blant annet fokuseres på følelser og grenser.

Flere av barnehagene skriver derimot at de ikke arbeider spesielt innenfor temaet seksualitet i samlingsstunden, men at de snakker mye om hvordan man skal være med hverandre. Dette kan tolkes inn under både grenser i forhold til seg selv og andre, men også innenfor berøringer og følelser. Noen forteller også at de leser bøker og har rollespill for barna i forhold til temaet. Det er ikke spesielt store forskjeller mellom aldersgruppene (0-3 år og 4-6 år), men noen forskjeller var det. De som arbeidet med de miste barna snakket mer om følelser enn de andre temaene. Dette ble begrunnet med at de aller minste barna ikke har utviklet et fullt talespråk enda. Når man arbeider med barn burde man tilpasse språk og samtale tema til alder og modenhetsnivå på barna. Det vil ikke være hensiktsmessig å snakke om tema som barn ikke har forutsetning for å forstå eller kunne relatere til sin virkelighet.

Som nevnt ovenfor var det noen som arbeidet med temaet flere ganger i året, mens andre arbeidet med temaet en gang i løpet av året. Siden det ikke var spørsmål om frekvens og hyppighet i spørreskjema kan det ikke fastslås i hvor stor grad man arbeider med dette i samlingene. Ingen av spørsmålene i spørreskjema etterspurte frekvens eller hyppighet, dermed gjelder dette for øvrige spørsmål i kapittel 4.3 også. Selv om noen forteller uoppfordret om hvor ofte de arbeider med tema er det ikke nok til å fremstille noe data på det.

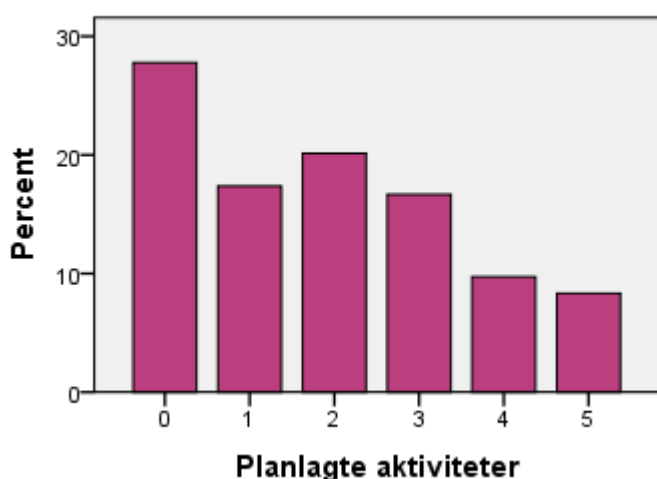
4.3.2 Hvordan tema de ansatte har i planlagte aktiviteter

I spørreskjemaet var alternativene for hvilke tema man hadde planlagte aktiviteter i forhold til: gode og vonde følelser, gode, vonde og ulovlige berøringer, gode, vonde og ulovlige hemmeligheter, grenser i forhold til seg selv og andre, barnekonvensjonen/barns rettigheter, annet og ingen av delene.

Tabell 13: *Hvilke av de ulike tema hadde respondentene aktiviteter i forhold til*

Følelser	Berøringer	Hemmeligheter	Grenser	Barnekonvensjonen	Annet
79 av 104 stk.	23 av 104 stk.	31 av 104 stk.	78 av 104 stk.	51 av 104 stk.	10 av 104 stk.

Av de 104 respondentene som arbeidet med ett eller flere av temaene i sine planlagte aktiviteter var det 79 stk. som arbeidet med følelser, 23 stk. som arbeidet med berøringer, 23 stk. som arbeidet med hemmeligheter, 78 stk. som arbeidet med grenser, 51 stk. som arbeidet med barnekonvensjonen og 10 stk. som arbeidet med andre tema enn de nevnt ovenfor. Der ble det også nevnt blant annet vennskap og sosial kompetanse, samt tegninger og rollelek.

Figur 8: Fordeling over respondentens sumscore i forhold til hvor mange av tema de hadde planlagte aktiviteter i forhold til

27,8 % (40 stk.) arbeidet ikke i forhold til noen av de nevnte temaene i sine planlagte aktiviteter, 17,4 % (25) hadde en score på 1, 20,1 % (29 stk.) hadde en score på 2, 16,7 % (24 stk.) hadde en score på 3, 9,7 % (14 stk.) hadde en score på 4, 8,3 % (12 stk.) hadde en score på 5.

47 av 144 respondenter besvarte spørsmålet: *Skriv gjerne litt hvordan dere arbeider i forhold til aktiviteter for å forebygge og avdekke eventuelle seksuelle overgrep*, men svært få av respondentene forklarte inngående i forhold til hvordan de arbeidet i aktivitetene. Flere trakk fram hvilke strukturelle tiltak de hadde iverksatt i barnehagen for å forebygge at ansatte forgriper seg på barn. Tre av respondentenes svar er trukket frem for å vise hvilke fokus de har på strukturelle forebyggingstiltak.

R109: Ingen ansatte er alene på tur med barna.. Vi tar kun bilder med barnehagens utstyr (private telefoner skal ligge igjen på personalrommet.

R115: Forebygging: Alle rom har vinduer og kikkehull. Vi er alltid to på jobb i barnehagen. Ingen voksne får være alene med barna i skogen, på tur eller ta de med seg hjem.

R127: For å forebygge seksuelle overgrep i barnehagen har vi regler om at ingen dører lukkes i noen av lekerommene eller på badet. Dører er alltid åpne. Vi sender ingen alene på tur med barna og vi deler ikke lengre barna inn i smågrupper med en voksen. Vi har ingen deler av dagen hvor en ansatt er helt alene med barna.

Det er selvsagt bra at man iverksetter strukturelle tiltak for å forebygge at det forekommer overgrep i barnehagen, og at man på slik måte kan unngå at personalet blir mistenkeliggjort. Det som kan være faren ved dette er at det regnes som nok. Altså at de ansatte tenker at det er nok å iverksette slike typer tiltak i arbeidet med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn. Med tanke på at de fleste seksuelle overgrep mot barn foregår i barnets nærmiljø og begås oftest av barnets omsorgspersoner (Søftestad, 2005), kan man ikke unngå at barna blir utsatt for overgrep ved at man arbeider på denne måten i barnehagen. I beste fall vil man med denne typen tiltak gjøre det vanskeligere for en overgriper å begå overgrep i barnehagen. I tillegg er det viktig at man ikke overreagerer heller. Barn skal få lov å ha privatliv i leken, de skal også få lov til å være i smågrupper hvor de har den fulle oppmerksomheten til en voksen. Dette kan blant annet løses med å ha glassvegger, hvor man får være uforstyrret, men det er innsyn slik at andre kan se.

Av de respondentene som svarte i forhold til hvordan de arbeidet i aktiviteter med barnegruppa, brukte de ofte samtaler, rollespill og lesing av bøker. Det ble også nevnt at de hadde fokus på å ha barna i små grupper. Respondent 075 (R075) skrev at de hadde aktiviteter som skulle gjøre barna trygg på sin egen kropp, ved å for eksempel ha hinderløyper, tegnestunder og utkledning.

R075: Vi har aktiviteter som skal gjøre barna trygg på sin egen kropp og identitet. Vi har blant annet hinderløyper, høytlesning, tegnestunder og utkledning ... Vi forklarer og lærer barna hva som er greit angående berøringer og lærer dem at noen deler av kroppen er bare din.

Det å ha aktiviteter i forhold til temaet, slik som R075 skriver, kan være med på å øke barns bevissthet på områder som kan ha en forebyggende effekt ved at de klarer å sette egne grenser for seg selv, både i forhold til andre barn, men også i forhold til voksne. Respondent 043 (R043) trekker frem hvordan arbeidet med barnekonvensjonen kan ha en forebyggende effekt i forhold til seksuelle overgrep.

R043: Jeg kan ikke påstå at jeg arbeider aktivt med det i aktiviteter, men barnekonvensjonen er noe jeg stadig trekker frem. Dette kan også være med på å forebygge seksuelle overgrep da konvensjonen også trekker frem at dette er noe barn ikke skal bli utsatt for. Barn har rett til å bestemme over sin egen kropp ... Grenser i forhold til seg selv og andre er viktig i barnehagens hverdag generelt, da det handler om å kunne sette grenser for seg selv i forhold til de andre barna om hva som er ok for dem og ikke. I lengden blir jo dette også noe de kan anvende i forhold til voksne også ... Det viktigste er å styrke barnets selvfølelse mener jeg, da den spiller en stor rolle om barnet tør å fortelle om noe som ikke føles bra for dem.

Andre respondenter har igjen skrevet at de har forespurt mer kompetanse i forhold til å arbeide forebyggende, men at de ikke har blitt hørt. Dersom man står alene i sine ambisjoner om å arbeide forebyggende og avdekkende med et sensitivt tema som seksuelle overgrep, kan det føles både ensomt og maktesløst. Til tross for at én enkelt ansatt kan oppnå mye, vil det ikke kunne være nok dersom resten av personalgruppen ikke også tar del i arbeidet.

Det at så få faktisk har besvart spørsmålet kan bety at spørsmålet ikke var helt tydelig formulert, slik at respondenten heller svarte på andre ting. I spørreskjemaet kunne spørsmålet presisert at det handlet om aktivitetene de har sammen med barna. Noen har derimot svart at de ikke har aktiviteter i forhold til temaet. Dermed kan det også bety at det er for lite kunnskap om hvilke aktiviteter som kan ha forebyggende og avdekkende effekt. Størsteparten av de 47 respondentene som besvarte dette spørsmålet hadde bachelorgrad eller høyere utdanning og hadde pedagogstilling i barnehagen. Det kan tenkes at det derfor er lite eller ingen undervisning for pedagogstudenter om hvordan man kan arbeide forebyggende og avdekkende i forhold til seksuelle overgrep.

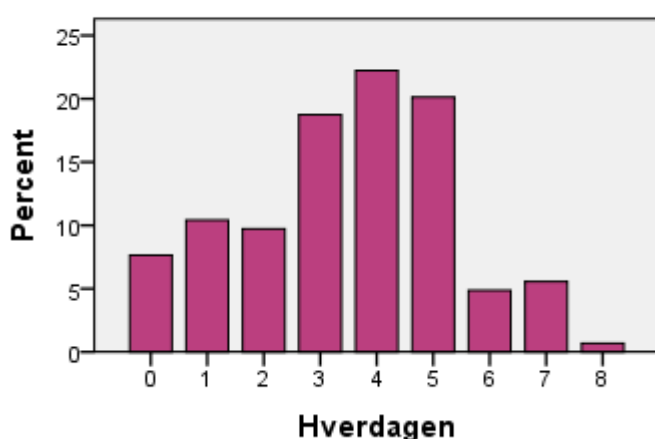
4.3.3 Hvordan tema de ansatte fokuserer på utenom planlagte aktiviteter/generelt i hverdagen

I spørreskjemaet var alternativene for hvilke fokusområder de hadde utenom planlagte aktiviteter, gode og vonde følelser, gode, vonde og ulovlige berøringer, gode, vonde og ulovlige hemmeligheter, grenser i forhold til seg selv og andre, barnas tegninger samt ber de fortelle, hva som blir sagt og gjort i frileken, atferd i for eksempel overgangssituasjoner, annet og ingen av delene.

Tabell 14: *Hvilke av de ulike tema respondentene hadde fokus på utenom planlagte aktiviteter*

Følelser	Berøringer	Hemmeligheter	Grenser	Tegninger	Frileken	Atferd	Annet
66 av 133 stk.	20 av 133 stk.	24 av 133 stk.	97 av 133 stk.	85 av 133 stk.	112 av 133 stk.	90 av 133 stk.	9 av 133 stk.

Av de 133 respondentene som hadde valgt at de hadde fokus på ett eller flere av områdene utenom planlagte aktiviteter var det 66 stk. som hadde fokus på følelser, 20 stk. som hadde fokus på berøringer, 24 stk. som hadde fokus på hemmeligheter, 97 stk. som hadde fokus på grenser, 85 stk. som hadde fokus på tegningene til barna, 112 stk. som hadde fokus på frileken, 90 stk. som hadde fokus på atferd i for eksempel overgangssituasjoner og 9 stk. som hadde andre fokusområder enn de øvrige. Der var det blant annet nevnt observasjon av samspill mellom barn og foresatte.

Figur 9: *Fordeling over respondentens sumscore i forhold til hvor mange av områdene de hadde fokus på utenom planlagte aktiviteter*

7,6 % (11 stk.) hadde ikke valgt noen av fokusområdene, 10,4 % (15 stk.) hadde en score på 1, 9,7 % (14 stk.) hadde en score på 2, 18,8 % (27 stk.) hadde en score på 3, 22,2 % (32 stk.) hadde en score på 4, 20,1 % (29 stk.) hadde en score på 5, 4,9 % (7 stk.) hadde en score på 6, 5,6 % (8 stk.) hadde en score på 7, mens 0,7 % (1 stk.) hadde en score på 8.

39 respondenter av 144 hadde valgt å svare på spørsmålet, *Skriv gjerne litt om hvordan du arbeider i løpet av barnehagehverdagen i forhold til temaet*. Flere av respondentene la vekt på hvor viktig det var med lydhøre voksne som var tilstede sammen med barna. Både i forhold til samtale/lek med barnet eller i samtaler/lek mellom barna. Det ble også observert i forhold til barnets atferd, da spesielt atferdsendringer.

R043: Den barnegruppen jeg er leder for nå har en del konflikter i forhold til slag sparking. Derfor arbeider vi med flere av disse områdene hver dag. Jeg har ikke arbeidet aktivt for å forebygge seksuelle overgrep, men jeg tror at dersom man arbeider aktivt med å styrke barnets selvfølelse, slik at de selv blir kjent med sine grenser og kan si stopp, så blir de trygge i seg selv. Da blir det og lettere for dem å snakke om vanskelige ting som kan oppstå. Jeg arbeider mye i forhold til barnekonvensjonen der alle barn har rett på å bli hørt, og arbeider mot at barna skal være trygge på at en voksen er klar til å lytte til dem.

Sitatet til R043 viser at selv om de ansatte i barnehagen ikke med hensikt arbeider med å forebygge seksuelle overgrep, er de opptatt av å gi barnet forutsetninger for å kunne både sette grenser for seg selv, samt fortelle en voksen dersom det er noe som skjer. Dette er jo også noen av de egenskapene man gjerne vil utvikle hos barn når man arbeider for å forebygge at barn blir utsatt for overgrep. Flere av respondentene oppga også å være opptatt av barnets tegninger og ba barna fortelle mer dersom det var noe som virket mistenkelig. Dersom de ansatte har fokus på barnets tegninger som kan vekke mistanke må de også ha med seg en bevisst tanke om at barna må også få oppmerksomhet i forhold til de andre tegningene barnet tegner. På denne måten kan man unngå at barnet tegner tegninger som vekker mistanke fordi det er dette barnet får respons på.

I likhet med R043 trakk flere av respondentene fram viktigheten av å ha lydhøre voksne, samt gi barna erfaringer med at de voksne var klar til å lytte dersom barna hadde noe å fortelle.

Hvordan den voksne reagerer når barnet forteller noe vanskelig er ofte avgjørende for at barnet skal fortelle om et overgrep. Slik som Flam og Haugstvedt (2013) trekker fram prøver ofte barnet seg fram før de eventuelt avslører noe, og den voksnes respons til barnet er avgjørende om ytterligere informasjon avdekkes. I barnehagen er hverdagen ofte hektisk, dette kan resultere i at de ansatte ikke oppfatter de signalene eller utsagnene som barnet prøver å formidle. Derfor burde de ansatte alltid være oppmerksom og bevisst på sin respons ovenfor barna slik at de ikke fremstår som lukket og avvisende.

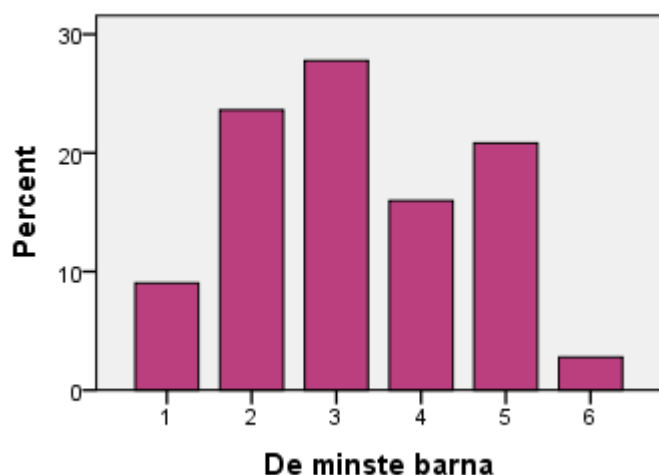
4.3.4 Hvordan respondentene arbeider med de minste barna (observasjon og registrering)

I spørreskjemaet var alternativene for hvilke situasjoner man brukte for å observere og registrere problematikk som kunne avdekke eventuelle seksuelle overgrep mot de minste barna, I stellesituasjonen, leken, overgangssituasjonene, matsituasjonene, samlingsstunden og annet.

Tabell 15: *Hvilke situasjoner respondenten bruker for å observere og registrere i forhold til de minste barna*

Stellesituasjonen	Lek	Overgangssituasjoner	Matsituasjoner	Samlingsstund	Annet
139 av 144 stk.	131 av 144 stk.	72 av 144 stk.	55 av 144 stk.	54 av 144 stk.	16 av 144 stk.

96,5 % (139 stk.) observerte i stellesituasjonene, 91,0 % (131 stk.) observerte gjennom lek, 50,0 % (72 stk.) observerte overgangssituasjonene, 38, 2% (55 stk.) observerte i matsituasjonene, 37,5 % (54 stk.) observerte i samlingsstunden, mens 11,1 % (16 stk.) observerte andre situasjoner i stedet/i tillegg. Her ble det blant annet nevnt relasjonen mellom barnet og foresatte, sove- og hvilestund, samtaler med barnet og bringe- og hentesituasjoner.

Figur 10: *Fordeling over antall situasjoner respondentene brukte for å observere og registrere problematikk som kunne avdekke eventuelle seksuelle overgrep mot de minste barna*

Der var det 9,0 % (13 stk.) som hadde en score på 1, 23,6 % (34 stk.) som hadde en score på 2, 27,8 % (40 stk.) som hadde en score på 3, 16,0 % (23 stk.) som hadde en score på 4, 20,8 % (30 stk.) som hadde en score på 5 og 2,8 % (4 stk.) som hadde en score på 6.

38 av 144 respondenter svarte på spørsmålet, *skriv gjerne litt om hvordan du/dere arbeider i forhold til de minste barna og temaet*. De fleste respondentene nevner at det å følge med på atferdsendring er noe de prioriterer i forhold til de minste barna. Det virker og som om de fleste er ekstra observant i stellesituasjoner, spesielt i tilfeller hvor barna har blåmerker. Noen trakk også fram observasjon av barnet sammen med foreldrene i bringe- og hente situasjoner.

R068: Observasjon av kontakt mellom barn og foreldre i forhold til omsorg, tilstedeværelse av foreldrene.

Respondent 068 (R068) skriver at det å observere tilknytning og samspill mellom foreldre og barnet deres kan være hensiktsmessig for å avdekke eventuell problematikk. Dette støttes og avfunnene til Skovgaard (2010) som viser til at barn allerede i spedbarnsalderen viser symptomer om noe ikke er som det skal i forhold til deres psykiske helse, ved for eksempel omsorgssvikt.

R080: Observerer barnet og dets atferd gjennom alle aktiviteter i løpet av en dag. Hvordan barnet forholder seg til andre barn, ansatte og foreldre og om barnet er trygg/utrygg.

Respondent 080 (R080) skriver også at det er viktig å se på tilknytning og samspill mellom foreldrene og barnet, men også i forhold til øvrige voksne og barn. Det kan tenkes at med de minste barna er det mest hensiktsmessig å observere barnet i relasjon med andre for å kunne avdekke eventuell problematikk. Siden det sjeldent er fysisk funn i forbindelse med overgrep mot barn (Aasland, 2014; Normann, 1993; Søftestad, 2005), er det viktig at de ansatte også bruker observasjon av barnet i relasjon med andre for å oppdage eventuell problematikk. Ved at de minste barna ikke nødvendigvis har utviklet et talespråk enda kan det være enda mer hensiktsmessig å ta i bruk observasjon, siden de ikke nødvendigvis kan fortelle med egne ord om de blir utsatt for noe. Det viste seg at noen av respondentene også fant det utfordrende å arbeide med de minste barna med hensikt i å oppdage eventuelle overgrep.

R095: Jeg synes det er vanskelig å arbeide med de små som ikke kan si direkte i fra. Man observerer jo i alle situasjoner og må være oppmerksom for signaler på at noe er galt. Ser også etter seksualisert eller voldelig atferd, eller regresjon. Med observasjonene gjøres først systematisk ved mistanke.

Som respondent 095 (R095) skrev ser de både etter seksualisert eller voldelig atferd og/eller regresjon. Dette er også noen av indikatorene som Aasland (2014) og Normann (1993) ser på som symptomer for at barnet kan være utsatt for seksuelle overgrep. Selv om det kan være utfordrende å samtale med de minste barna i barnehagen om følelser, grenser og berøringer kan man fortsatt fortelle, samt vise med bordteater og skuespill. I tillegg til å lese bøker om for eksempel følelser.

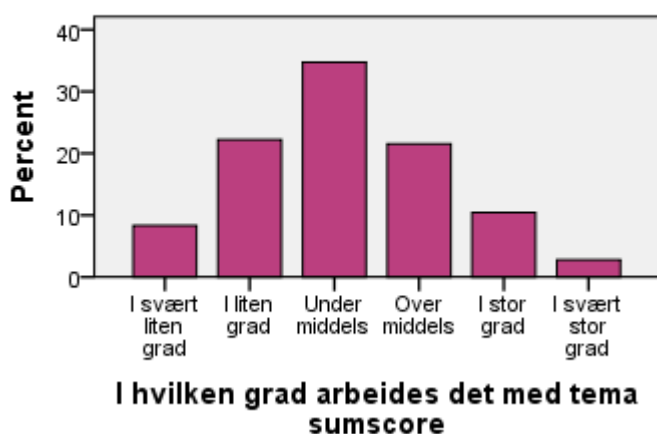
R114: Vi bruker de riktige ordene på kroppsdelene, også rumpa, jentetiss og guttetiss, etc. Vi bruker noe av materialet fra Steg for Steg i forhold til følelser – Hvordan ser vi ut når vi er glad, sint, redd, etc. Være oppmerksomme både på verbalt og nonverbalt språk, prøve å forstå og tyde det som blir 'sagt'. Lære de at det er greit å sette grenser for seg selv.

Sitatet til respondent 114 (R114) viser at selv om barna ikke nødvendigvis har utviklet et fullstendig talespråk kan man både ha aktiviteter og samtaler rundt tematikken, så lenge det tilpasses til barnas alder og modenhet.

Et fåtall av respondentene skrev at de ikke arbeidet med temaet i forhold til de minste barna. Dette kan enten tolkes til at de ikke arbeider med de minste barna, eller at de ikke snakker med de minste om tematikken. Dersom det er slik at respondenten ikke arbeider med de minste barna i barnehagen, er ikke nødvendigvis spørsmålet relevant for dem. Det er derimot slik at når man arbeider i en barnehage har man et felles ansvar for alle barna (Kunnskapsdepartementet, 2011), og man burde derfor være oppdatert på hvordan de andre avdelingene/basene arbeider.

4.3.5 De ansattes samlede arbeid med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep

De forskjellige totalscorene for hva de ansatte snakker om i samlinga, tema i aktiviteter, hvilket fokus det var i hverdagen og hvordan det ble arbeidet i forhold til de minste i barnehagen ble slått sammen til en ny kategorisk variabel med verdier fra én til seks. Det er konkludert med at jo høyere score respondenten oppnår, desto større grad arbeider de med temaet. Dette er fordi antall områder man arbeider med kan tenkes å reflektere fokuset de har på avdelingen/basen. Derfor betyr en score på én at det blir i en svært liten grad arbeidet med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep, mens en score på seks betyr at det blir arbeidet i en svært stor grad og mer variert med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep. Respondentene ble delt inn individuelt, slik at det ikke er den enkelte barnehagens score som blir framstilt.

Figur 11: Respondentenes samlede score i forhold til i hvilken grad de arbeider med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

Av de 144 respondentene var det 8,3 % (12 stk.) som arbeidet i svært liten grad, 22,2 % (32 stk.) arbeidet i liten grad, 34,7 % (50 stk.) arbeidet under middels, 21,5 % (31 stk.) arbeidet over middel, 10,4 % (15 stk.) arbeidet i stor grad, mens 2,8 % (4 stk.) arbeidet i svært stor grad.

65,2 % (94 stk.) av respondentene oppnådde en score på 3 eller under, som vil si at de arbeidet under middels med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. De resterende 34,8 % (50 stk.) respondentene oppnådde en score på 4 eller over, som vil si at de arbeidet over middels med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep. Selvfølgelig kan de ha arbeidet med tematikken på andre måter enn de forhåndsbestemte alternativene i spørreskjema, og dette er drøftet i de overnevnte kapitlene (4.3.1-4.3.4).

Cronbach's Alpha score er 0,818 (N=26), som indikerer at det er god intern konsistens i variablene som skal måle hvordan respondentene arbeider med barnegruppa. Ingen av Alpha verdiene for de ulike indikatorene var under 0,8. Det var derfor ikke nødvendig å slette noen av variablene for å oppnå et bedre resultat.

Siden ingen av spørsmålene om hvordan de ansatte arbeider med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep, måler hvor ofte de arbeider med det, kunne det ha vært hensiktsmessig og hatt spørsmål om forekomst i spørreskjemaet. Det kunne og med fordel ha vært et spørsmål hvor respondenten rangerte om de synes de arbeidet nok med temaet på en skala fra én til seks. Til tross for dette kan det tenkes at resultatene som er presentert i kapittel 4.3, gir et innblikk om hvordan det arbeides i barnehagen med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep.

Ut fra kapittel 4.3.1 – 4.3.4 arbeider de ansatte i størst grad med følelser og grenser (tabell 12-15). Følelser og grenser er en naturlig del av barnehagehverdagen, hvor de voksne må løse konflikter, trøste, støtte barna i deres utvikling og bidra til deres trivsel i barnehagen. Mens emner som gode, vonde og ulovlige berøringer, gode, vonde og ulovlige hemmeligheter og barnekonvensjonen blir arbeidet i mye mindre grad med. Dette er tema som er viktig for å bevisstgjøre barna i forhold til hvilke rettigheter de har. For eksempel ved å trekke frem at ingen voksne har lov å slå barn, barna velger selv hvem de vil gi klemmer til, og at ingen barn trenger å ha hemmeligheter med voksne som gjør vondt å tenke på.

4.4 Respondentenes opplevde kompetanse på forebygging og avdekking av seksuelle overgrep

Respondentene ble spurt om de kunne rangere sin egen, de andre på basen/avdelingen og barnehagens samlede kompetanse på en skala fra én til seks, hvor én var svært dårlig, mens seks var svært god.

Tabell 16: Gjennomsnitt over hvordan respondenten rangerer sin egen, de andre på basen/avdelingen og barnehagens samlede kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep

		Egen kompetanse på forebygging	De andres kompetanse på forebygging	Barnehagens samlede kompetanse på forebygging	Egen kompetanse på avdekking	De andres kompetanse på avdekking	Barnehagens samlede kompetanse på avdekking
N	Valid	144	144	144	144	144	144
	Missing	0	0	0	0	0	0
Mean		3,65	3,47	3,69	3,58	3,49	3,58
Median		4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Sum		526	500	531	515	502	516

Respondentenes rangering på egen kompetanse på forebygging ga et gjennomsnitt på 3,65, de andre på basen/avdelingens kompetanse på forebygging ga et gjennomsnitt på 3,47, barnehagens samlede kompetanse på forebygging ga et gjennomsnitt på 3,69, egen kompetanse på avdekking ga et gjennomsnitt på 3,58, de andre på avdelingen/basen sin kompetanse på avdekking ga et gjennomsnitt på 3,49 og barnehagens samlede kompetanse ga et gjennomsnitt på 3,58.

Det er ikke optimalt at respondentene ble bedt om å rangere barnehagens samlede kompetanse på forebygging og avdekking. Det burde heller vært 'det øvrige personalet i barnehagen', på denne måten ville ikke respondenten selv og respondentens avdeling/base være involvert i rangeringen over barnehagens samlede kompetanse. Dermed kunne svarene på de tre variablene sammen blitt kodet til barnehagens samlede kompetanse. Til tross for dette gir rangeringen et innblikk i hvordan respondenten opplever sin egen, de andre på avdelingen/basen og barnehagens samlede kompetanse.

Tabell 17: *Hvordan respondentene rangerer sin egen, de andre på basen/avdelingen og barnehagens samlede kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep*

	Egen kompetanse forebygging	Andres kompetanse forebygging	Barnehagens samlede kompetanse forebygging	Egen kompetanse avdekking	Andres kompetanse avdekking	Barnehagens samlede kompetanse avdekking
Svært dårlig	4,9 % (7 stk.)	6,9 % (10 stk.)	2,8 % (4 stk.)	4,9 % (7 stk.)	3,5 % (5 stk.)	4,2 % (6 stk.)
Dårlig	9,0 % (13 stk.)	11,8 % (17 stk.)	9,7 % (14 stk.)	9,0 % (13 stk.)	13,2 % (19 stk.)	10,4 % (15 stk.)
Under middels	27,1 % (39 stk.)	30,6 % (44 stk.)	27,1 % (39 stk.)	24,3 % (35 stk.)	26,4 % (38 stk.)	25,7 % (37 stk.)
Over middels	34,7 % (50 stk.)	30,6 % (44 stk.)	38,9 % (56 stk.)	47,2 % (68 stk.)	45,1 % (65 stk.)	43,1 % (62 stk.)
God	23,6 % (34 stk.)	18,1 % (26 stk.)	19,4 % (28 stk.)	14,6 % (21 stk.)	11,8 % (17 stk.)	16,0 % (23 stk.)
Svært god	0,7 % (1 stk.)	2,1 % (3 stk.)	2,1 % (3 stk.)	-	-	0,7 % (1 stk.)
Sum	100 % (144 stk.)	100 % (144 stk.)	100 % (144 stk.)	100 % (144 stk.)	100 % (144 stk.)	100 % (144 stk.)

Gjennomsnittet (se Tabell 16) er noe høyere for egen kompetanse (3,65) og barnehagens samlede kompetanse på forebygging (3,69) enn det er for egen kompetanse (3,58) og barnehagens samlede kompetanse (3,58) på avdekking. Dette gjelder derimot ikke på de andre på basen/avdelingen sin kompetanse, der er gjennomsnittet på kompetansen på å avdekke (3,49) noe høyere enn på kompetansen på å forebygge (3,47). Generelt ser man ut i fra dette at over halvparten rangerer seg selv og sine medansatte som over middels god på både forebygging og avdekking av seksuelle overgrep. Det er derimot flere som har svært god og svært god kompetanse på forebygging enn på avdekking. Én respondent skiller seg ut med å ha svart at barnehagens samlede kompetanse er svært god på avdekking, ellers har resten av respondentene svart god eller over middels.

Tabell 18: *Utvalgets prosentandel i forhold til >under middels og <over middels*

	Egen kompetanse forebygging	Andres kompetanse forebygging	Barnehagens samlede kompetanse forebygging	Egen kompetanse avdekking	Andres kompetanse avdekking	Barnehagens samlede kompetanse avdekking
>Under middels	41 % (59stk.) av (=N)	49,2 % (71stk.) av (=N)	39,6 % (57stk.) av (=N)	38,2 % (55stk.) av (=N)	43,1 % (62stk.) av (=N)	40,2 % (58stk.) av (=N)
<Over middels	59 % (85stk.) av (=N)	50,8 % (73stk.) av (=N)	60,4 % (87stk.) av (=N)	61,8 % (89stk.) (=N)	56,9 % (82stk.) av (=N)	59,8 % (86stk.) av (=N)

Man ser derimot helt klart at respondentene mener at både egen, de andre ansatte på basen/avdelingen og barnehagens kompetanse på å avdekke er større enn på å forebygge. I tillegg ser man at respondentene rangerer sin egen kompetanse som høyere på både forebygging og avdekking enn de andre på sin base/avdeling. Dette kan komme av at de som valgte å respondere på spørreskjemaet har en større motivasjon og interesse i forhold til det å arbeide med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep i barnehagen. De har muligens erfaring i forhold til temaet ved at de har hatt mistanker eller avdekket overgrep selv, og har derfor hevet sin kompetanse på egen hånd. Det kan også selvsagt være respondenter som har hatt om tema i løpet av utdannelsen, eller respondenter som arbeider i barnehager hvor de arbeider mye i forhold til tema. 4.3 ser man at de ansatte ikke arbeider i like stor grad med blant annet berøringer og hemmeligheter, mens de rangerer seg selv og barnehagen deres som over middels. Dermed kan det også være at respondenten rangerer kompetansen høyere enn hva den egentlig er. Som nevnt i kapittel 4.3 kan de selvsagt også arbeide på måter som ikke er forhåndsbestemte kategorier i spørreskjema.

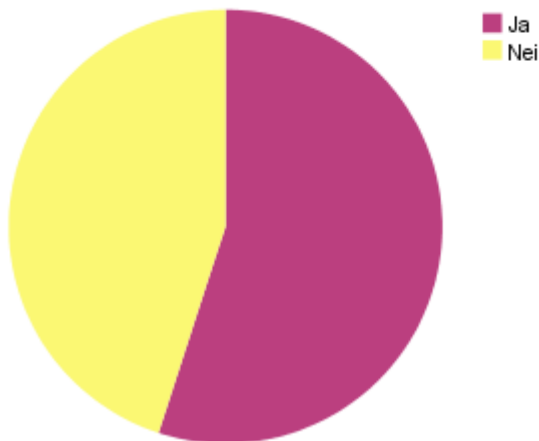
Selv om over halvparten av respondentene rangerer sin egen og det øvrige personalet sin kompetanse som over middels, er det fortsatt en stor prosentandel som rangerer sin og de andres kompetanse som under middels. Dette kan være med på å gjøre at de ikke arbeider nok med tema og at det er barn som ikke blir fanget opp. Søftestad (2005) forklarer at det ofte er en følelse av egen utilstrekkelighet som hindrer de ansatte i å melde sin bekymring til barnevernet. Mens i andre tilfeller kan det være fordi man ikke har kunnskap nok om barn og seksualitet, samt tegn på overgrep til å fange opp de signalene som barna sender.

Hvis man sammenligner funnene i kapittel 4.3 og 4.4 ser man at hvordan de rangerer sin kompetanse tilsier at de burde arbeide mer med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep enn hva de gjør. Dette kan gjenspeiles i at det ikke står skrevet noe spesifikt i barnehagens rammeplan (2011) om hvordan de ansatte skal arbeide. Dermed blir det veldig utydelig hvordan man skal arbeide og hvilket arbeid de ansatte gjør for å forebygge og avdekke overgrep blir opp til hver enkelt. Det hersker et slags tabu om barn og seksualitet som kan påvirke i hvilken grad de ansatte arbeider med temaet. Der de ansatte har en ulik forutsetning for hvordan de takler enkelte situasjoner som kan oppstå i barnehagen, ved for eksempel små barns utforskning i forhold til bleieskift. Der de leker at de skifter bleie på hverandre og er opptatte av at noen har tisselur mens andre ikke har det. Dette kan av noen ansatte i barnehagen ses på som uskyldig lek og utforskning, mens andre ansatte kan føle at dette er over streken og avslutte leken.

Cronbach's Alpha score i forhold variablene som måler respondentens oppfattelse av kompetanse er 0,927 (N=6). Verdier på over 0,7 indikerer at det er god intern konsistens. Ingen av Alpha verdiene for de ulike indikatorene var under 0,9. Det var derfor ikke nødvendig å slette noen av variablene for å oppnå et bedre resultat.

4.5 Hvordan respondenten mener kompetansen på tema kan heves og kurs

Det ble spurt i spørreskjema om respondenten hadde deltatt på nettkurset Vold og seksuelle overgrep mot barn, som er utarbeidet av RVTS (Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging). Dette er et kurs som flere kommuner i Nord-Norge har pålagt barnehager og skoler å fullføre. Dermed er det flest respondenter fra nord som har fullført nettkurset.

Figur 7: Antall respondenter i nord som har fullført nettkurset vold og seksuelle overgrep mot barn utarbeidet av RVTS

Av de 80 respondentene fra nord var det 44 av de som hadde fullført nettkurset vold og seksuelle overgrep mot barn. Dette tilsvarer 55 %. Av de 62 respondentene fra sør var det tre av de som hadde fullført kurset, som igjen tilsvarer en prosent på 4,8. Sammenlagt var det 33,3 % (48 stk.) av respondentene som hadde fullført kurset, mens 66,7 % (96 stk.) som ikke hadde det.

I spørreskjemaet var det et spørsmål om hvilke andre kurs respondentene hadde deltatt på. Dette spørsmålet ble besvart av 55 av 144 respondenter. Svarene som gikk igjen var kurs med Margrete Wiede Aasland, Stine Sofie Stiftelsen, lokale kurs i regi av kommunen, samt at flere hadde hatt kurs gjennom førskolelærer/barnehagelærerutdanningen med blant annet Margrete Wiede Aasland. Av de som hadde tatt videreutdanning hadde de hatt eget emne om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep. Det var også noen få som har hatt foredrag om emnet i regi av helsestasjon, BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk), statens barnehus, barnevernet og politi. Da gjerne på fagdager hvor man hadde foredrag fra flere av instansene.

Respondentene ble spurt om hva de mente kunne bidra til å heve kompetansen ytterligere. Dette spørsmålet svarte 70 av 144 respondenter på. Dette var det spørsmålet som ble besvart av flest respondenter. Det kan tenkes ut fra den store svarprosenten på dette spørsmålet at de ansatte i barnehagen er engasjert og ønsker å heve sin kompetanse på feltet. Det kan også indikere at respondentene har tenkt igjennom sin kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle

overgrep og hvordan den kompetansen kan heves. Muligens har det vært lite fokus på tematikken slik at respondentene savner både kompetanseheving og oppfølging.

Over halvparten av de 70 respondentene skrev at kursing av personalet ville kunne bidra til å heve kompetansen på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Respondent 128 (R128) mener at alle som arbeider med barn burde ha deltatt på kurs som omhandler seksualitet, vold og overgrep.

R128: Det bør være obligatorisk at alle som skal arbeide med barn deltar på kurs hvor man lærer om barns seksualitet og om vold og seksuelle overgrep mot barn. Et kurs der de ansatte lærer å sette ord på, og tørre å snakke om seksualitet på godt og vondt.

Noen av respondentene skrev også at kurs som pågikk over flere perioder, gjerne med folk som selv hadde vært med på å avdekke seksuelle overgrep mot barn, kunne være hensiktsmessig. Det kan tenkes at et så stort antall av respondenter svarte kurs, fordi kurs er en vanlig måte å tilegne seg kompetanse på i barnehagen. Der eksterne aktører med spesiell kompetanse skal lære barnehagen om et gitt tema. Respondentene kan vurdere kurs som det mest hensiktsmessige kompetansehevingstiltaket. Mange av respondentene har allerede deltatt på kurs som omhandler seksuelle overgrep, det ble ikke etterspurt antall kurs, dermed kan det hende at ett kurs ikke er nok, men at man trenger jevnlig oppdatering og kommunikasjon rundt emnet.

Det å delta på kurs er et godt sted å starte dersom de ansatte fortsetter arbeidet i etterkant av kurset, gjerne med drøfting i personalgruppen, samtale med barna i forhold til følelser, grenser, hemmeligheter og berøringer og faste innslag i løpet av uka/måned. Dette er også faktorer som Bratterud og Emilsen (2013) framhever som viktig i arbeidet med å avdekke eventuell problematikk i barnehagen. Et annet synspunkt kan være at temaets sensitivitet gjør det lettere for respondentene å legge ansvaret over på eksterne aktører. Der de ansatte har behov for å forklare hvorfor tematikken ikke er tatt tak i er fordi de ikke har mottatt noen form for kompetanseheving. Likevel kan det tenkes at i en hektisk barnehagehverdag er det ikke nødvendigvis rom for denne typen drøfting og refleksjon, slik at det muligens må kurs til for å starte prosessen.

Noen av respondentene skriver at temaet må arbeides med ofte, både i personalgruppa og sammen med barna. Sammen med det øvrige personalet kan man både ha uformelle og formelle samtaler.

R114: Ved å arbeide med temaet daglig. Snakke om det i både formelle og uformelle sammenhenger, og å holde det på dagsorden over tid – ikke bare la det være et tema på 'januarmøtet'. ... Vi skal kunne snakke om mistanker eller bekymringer med hverandre.

De uformelle samtalene kan være med på å gi de ansatte et økt fokus og kompetanse på forebygging og avdekking av seksuelle overgrep, hvor de muligens kan håndtere ulike situasjoner med hensyn til både forebygging og avdekking. For eksempel i konflikter mellom barna, hvor den voksne kan i større grad forklare i forhold til grenser for egen kropp, gode og vonde berøringer og/eller respekt for andre. Ved en konkret mistanke om overgrep må man alltid inngå i formelle drøftinger (Claussen m.fl., 2010), slik at man er sikker på at bekymringen blir tatt på alvor og meldt/utforsket videre. Dette er også viktig i forhold til om opplysningsplikten skal overholdes, i tillegg til det ansvaret hver og en har for å ivareta barnet og dets trivsel og utvikling. Respondent 068 (R068) trekker fram kommunikasjonen med barnevernet som en faktor for å heve kompetansen om arbeidet med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep.

R068: Jevnlig kommunikasjon rundt tema. Fast kontaktperson hos barnevernet, samt oftere kontakt med for eksempel barnevernet. Ufarliggjøre kontakten og knytte tettere bånd til de eksterne instansene.

Det kan tenkes at R068 mener at dersom man har jevnlig samtaler rundt tematikken, i tillegg til en fast kontaktperson hos barnevernet eller andre instanser vil terskelen for å melde fra om bekymringer i forhold til overgrep muligens være lavere. Dette støttes av Claussen m.fl. (2010) som framhever at terskelen for å melde kan være lavere dersom man har en kontaktperson som man har drøftet saken med anonymt på forhånd.

4.6 Korrelasjoner

Det ble foretatt flere bivariate korrelasjonsanalyser i forhold til hvilken utdanning respondentene hadde og andre spørsmål som var direkte rettet inn mot hvordan det ble arbeidet med temaet seksuelle overgrep i barnehagen. Dette var for eksempel spørsmål om hvordan respondentene oppfattet sin egen kompetanse på forebygging og avdekking, hvordan respondentene arbeidet i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep, om respondentene hadde hatt mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep, og så videre. De fleste bivariate analysene viste ingen samvariasjon, mens noen av de viste en liten samvariasjon.

Tabell 19: *Hvilken samvariasjon det er mellom arbeidstittel og i hvilken grad det arbeides med tematikken*

			Arbeidstittel	I hvilken grad arbeides det med tema sumscore
Kendall's tau_b	Arbeidstittel	Correlation Coefficient	1,000	,120
		Sig. (2-tailed)	.	,078
		N	144	144
	I hvilken grad arbeides det med tema sumscore	Correlation Coefficient	,120	1,000
		Sig. (2-tailed)	,078	.
		N	144	144

Ut fra tabell 19 ser man at arbeidstittel og i hvilken grad de ansatte arbeider med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep har en korrelasjonskoeffisient på 0,120. Dette indikerer at det er en liten samvariasjon mellom disse siden verdien er mellom 0,1 og 0,3. Signifikansnivået er 0,078 som kan det tolkes til at i hvilken grad man arbeider for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep er tilfeldig i forhold til arbeidstittel siden signifikansverdien er over 0,05.

Det kan tenkes at jo høyere stilling man har i barnehagen, desto større krav settes det til kompetanse og utføring av det pedagogiske arbeidet. De har for eksempel muligens hatt større mulighet til å delta på kurs. På den annen side kan det være fordi høyere stilling i barnehagen krever (som oftest) en høyere utdanning, der de kunne ha oppnådd høyere kompetanse på feltet.

Tabell 20: *Hvilken samvariasjon det er mellom utdanning og oppfattelsen av egen kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep*

			Utdanning	Egen kompetanse på avdekking	Egen kompetanse på forebygging
Kendall's tau_b	Utdanning	Correlation Coefficient	1,000	,042	,097
		Sig. (2-tailed)	.	,573	,190
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på avdekking	Correlation Coefficient	,042	1,000	,575
		Sig. (2-tailed)	,573	.	,000
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på forebygging	Correlation Coefficient	,097	,575	1,000
		Sig. (2-tailed)	,190	,000	.
		N	144	144	144

Ut fra tabell 20 ser man at utdannelsesnivå og oppfattelsen av egen kompetanse på avdekking av seksuelle overgrep har en korrelasjonskoeffisient på 0,042. Korrelasjonskoeffisienten mellom utdanning og egen kompetanse på forebygging har en verdi på 0,097. Dette indikerer at det er ingen samvariasjon mellom disse siden verdien er under 0,1. Signifikansnivået er henholdsvis 0,573 og 0,190 som kan det tolkes til at hvilken kompetanse man har på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep er helt tilfeldig i forhold til utdannelsesnivå siden verdien er over 0,05.

I de nasjonale retningslinjene for barnehagelærerutdanning (2012) står det ikke skrevet noe spesifikt om utdanningen skal inneholde forelesninger om omsorgssvikt, vold og overgrep. Det som står er at studenten skal oppnå kunnskap om barns reaksjoner og ansvaret man har for barn i vanskelige livssituasjoner, samt hvordan man kan støtte de barna. Dette kan ha resultert i at det ikke nødvendigvis fokuseres på dette i stor nok grad ved de forskjellige utdanningsinstitusjonene. Det er opp til de ulike universitetene og høyskolene selv å vurdere i hvilken grad dette implementeres i undervisningen. Derfor er det nærliggende å tro at kompetansen om hvordan man arbeider med seksuelle overgrep nødvendigvis ikke øker om man har utdanning eller ikke. Dette kan selvsagt ses på andre måter også. For eksempel kan det hende at utdanning ikke spiller en så stor rolle siden det handler mer om den enkelte ansattes motivasjon og interesse innenfor feltet. Altså at de er interessert i å heve egen kompetanse på forebygging og avdekking av seksuelle overgrep uavhengig av utdanningsnivå. I tillegg er det enkelte kommuner som pålegger at dette arbeidet skal vektlegges i barnehagen, slik som for eksempel Sortland kommune, eller Tromsø kommune som har pålagt de

kommunale barnehageansatte å gjennomføre RVTS sitt nettkurs om vold og seksuelle overgrep mot barn.

Tabell 21: *Hvilken samvariasjon er det mellom antall år arbeidet i barnehage og oppfattelsen av egen kompetanse i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep*

			År arbeidet i barnehage?	Egen kompetanse på avdekking	Egen kompetanse på forebygging
Kendall's tau_b	År arbeidet i barnehage?	Correlation Coefficient	1,000	,052	,124
		Sig. (2-tailed)	.	,470	,079
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på avdekking	Correlation Coefficient	,052	1,000	,575
		Sig. (2-tailed)	,470	.	,000
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på forebygging	Correlation Coefficient	,124	,575	1,000
		Sig. (2-tailed)	,079	,000	.
		N	144	144	144

Ut fra tabell 21 ser man at antall år arbeidet i barnehagen og oppfattelsen av egen kompetanse på avdekking av seksuelle overgrep har en korrelasjonskoeffisient på 0,052. Dette indikerer at det er ingen samvariasjon mellom de to variablene siden korrelasjonskoeffisienten er under 0,1. Korrelasjonskoeffisienten mellom antall år arbeidet i barnehage og egen kompetanse på forebygging har en verdi på 0,124. Dette indikerer at det er en liten effekt av samvariasjon mellom disse siden verdien er mellom 0,1 og 0,3. Signifikant nivået er på henholdsvis 0,470 og 0,079 som kan tolkes til at hvilken kompetanse man har på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep er helt tilfeldig i forhold til år arbeidet i barnehage, siden verdien er over 0,05.

Hvor mange år respondenten har arbeidet i barnehagen påvirker ikke nødvendigvis hvordan respondenten oppfatter sin egen kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Det kunne vært hensiktsmessig å studere hvilken erfaring de ansatte har med for eksempel avdekking slik at man kunne sammenligne erfaringen med den opplevde kompetansen. I dette tilfellet er det kun studert hvor mange år respondenten har arbeidet, som ikke sier noe om respondenten har erfaring i forhold til temaet eller ikke.

Tabell 22: Samvariasjon mellom oppfattelse av egen kompetanse på forebygging og avdekking med i hvilken grad det arbeides med det

			I hvilken grad arbeides det med tema sumscore	Egen kompetanse på forebygging	Egen kompetanse på avdekking
Kendall's tau_b	I hvilken grad arbeides det med tema sumscore	Correlation Coefficient	1,000	,220	,124
		Sig. (2-tailed)	.	,001	,076
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på forebygging	Correlation Coefficient	,220	1,000	,575
		Sig. (2-tailed)	,001	.	,000
		N	144	144	144
	Egen kompetanse på avdekking	Correlation Coefficient	,124	,575	1,000
		Sig. (2-tailed)	,076	,000	.
		N	144	144	144

Ut fra tabell 22 ser man at graden de arbeidet med forebygging og avdekking i barnehagen og oppfattelsen av egen kompetanse på forebygging av seksuelle overgrep har en korrelasjonskoeffisient på 0,220. Signifikansverdien er på 0,001. Dette indikerer at det er en liten samvariasjon mellom de to variablene siden korrelasjonskoeffisienten er mellom 0,1 og 0,3. Korrelasjonskoeffisienten mellom i hvilken grad det arbeides med det og egen kompetanse på avdekking har en verdi på 0,124. Dette indikerer at det er en liten med samvariasjon mellom disse siden verdien er mellom 0,1 og 0,3. Signifikant nivået er på 0,76 som kan det tolkes til at hvilken kompetanse man har på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep er tilfeldig i forhold til hvilken grad det arbeides med det siden verdien er over 0,05.

Egen kompetanse på forebygging og avdekking kan tenkes å påvirke hvordan det arbeides i barnehagen dersom den ansatte med høy kompetanse er interessert i temaet og er en slags pådriver i forhold til arbeidet. Det er naturlig å tenke at dersom man interesserer seg for noe gjør man mer av dette. Dersom en barnehage har en ansatt med høy kompetanse på området og i tillegg arbeider mye med tema kan den ansatte ha påvirket resten av barnehagen til å arbeide mer forebyggende og ha fokus på det avdekkende arbeidet. Ved for eksempel å stadig øke fokuset rundt tematikken, bringe forebyggende elementer inn i det pedagogiske arbeidet eller bidra til at hele ansattgruppa får økt kunnskap om tema.

Det ble i tillegg foretatt en korrelasjonsanalyse for å se om det var samvariasjon mellom den samlede kompetansen (egen, de andre på avdelingen/basen og barnehagens samlede kompetanse) og i hvilken grad de arbeider med det.

Tabell 23: Samvariasjon mellom oppfattelse av samlet kompetanse på forebygging og avdekking med i hvilken grad de arbeider med det

			I hvilken grad arbeides det med tema sumscore	Kompetanse på forebygging sumscore	Kompetanse på avdekking sumscore
Kendall's tau_b	I hvilken grad arbeides det med tema sumscore	Correlation Coefficient	1,000	,189	,090
		Sig. (2-tailed)	.	,006	,195
		N	144	144	144
	Kompetanse på forebygging sumscore	Correlation Coefficient	,189	1,000	,619
		Sig. (2-tailed)	,006	.	,000
		N	144	144	144
	Kompetanse på avdekking sumscore	Correlation Coefficient	,090	,619	1,000
		Sig. (2-tailed)	,195	,000	.
		N	144	144	144

Siden variabelen om i hvilken grad de arbeider med tema omhandler hele barnehagen, og ikke respondentens måte å arbeide alene på, er det og foretatt en korrelasjonsanalyse mellom denne variabelen og hvordan respondenten oppfatter den samlede kompetansen. Ut fra tabell 23 ser man at i hvilken grad de arbeidet med tema i barnehagen og respondentens oppfattelse av den samlede kompetanse på forebygging av seksuelle overgrep har en korrelasjonskoeffisient på 0,189. Signifikansverdien er på 0,006. Dette indikerer at det er en liten samvariasjon mellom de to variablene siden korrelasjonskoeffisienten er mellom 0,1 og 0,3. Korrelasjonskoeffisienten mellom i hvilken grad de arbeider med det og respondentens oppfattelse av den samlede kompetansen på avdekking har en verdi på 0,090. Dette indikerer at det er en ingen samvariasjon mellom disse siden verdien er under 0,1. Signifikant nivået er på 0,195.

Det er likheter mellom tabell 22 og 23, som igjen kan forklares med at det respondenten selv som har rangert både hvordan de oppfatter sin egen og de andres kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn. Det kunne vært interessant og foretatt en sammenligningsstudie mellom x antall barnehager, og studere nærmere hvordan alle de ansatte oppfatter egen og andres kompetanse på området. På denne måten ville man kunne fått en dypere forståelse over situasjonen. Det man kan observere ut fra disse resultatene er at hvordan respondenten oppfatter sin egen og andres kompetanse har en liten samvariasjon med i hvilken grad de arbeider med det og antall år arbeidet i barnehagen. Det finnes ulike scenarier som kan forklare denne samvariasjonen. Det kan tenkes at dersom man arbeider mye forebyggende

med tema i barnehagen kan dette føre til at man får en økt kompetanse. På den andre siden kan det at man har en økt kompetanse føre til at man arbeider mer med temaet i barnehagen enn man ville gjort uten denne kompetanse. Det kan ikke fastsettes noe årsakssammenheng mellom de ulike korrelasjonsanalysene. Det kan være helt andre faktorer som påvirker hvordan den enkelte ansatte arbeider med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep mot barn og den opplevde kompetansen. Det er forsøkt å gi et overblikk over hvordan de ansatte i barnehagen arbeider med temaet og hvilken kompetanse de har på området, men det er ikke foretatt målingen på hvordan den egentlige kompetansen er.

Antall år i barnehagen gir mer erfaring. Det kan tenkes at de som har arbeidet i flere år har hatt flere kurs om tema, som igjen gir økt kompetanse. Det er også mulig at de som har arbeidet mange år i barnehagen selv mener at de har god kompetanse på forebygging av seksuelle overgrep på grunn av denne erfaringen de har tilegnet seg i arbeidet med barn. Dette betyr ikke nødvendigvis at de arbeider mye med forebyggende arbeid. Det var ingen korrelasjon mellom antall år arbeidet i barnehage og i hvilken grad det arbeides med temaet. I tillegg var det heller ingen korrelasjoner mellom utdanningsnivå og i hvilken grad det arbeides med temaet. Siden det er så få korrelasjoner kan det tenkes at ytre faktorer ikke nødvendigvis påvirker den kompetansen man har om seksuelle overgrep mot barn og det arbeidet man gjør, men at det heller handler om egen interesse og ønske om å gjøre en forskjell for barn som har det vanskelig.

Del 5 – Oppsummerende avslutning

Det er ikke tidligere foretatt noen kjente undersøkelser i forhold til i hvilken grad og hvordan ansatte i barnehagene arbeider for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn, og hvilken kompetanse de ansatte har på tematikken. I denne studien er det forsøkt å få et overblikk over barnehagens arbeid i forhold til forebygging og avdekking. I tillegg til å undersøke om arbeidet er nedfelt i barnehagens styringsdokumenter, hvordan de ansatte rangerer sin egen og det øvrige personalets kompetanse på å forebygge og avdekke, samt hva de ansatte i barnehagen selv mener kan bidra til å heve denne kompetansen ytterligere.

Studien er basert på 144 respondenter som representerer de fleste ulike yrkesgruppene i barnehagen. Respondentene valgte å besvare et spørreskjema med 40 spørsmål, som ble til ulike variabler som det ble foretatt både univariate analyser og bivariate korrelasjonsanalyser av. I tillegg ble det foretatt kvalitative analyser av flere av spørsmålene fra spørreskjema. Dette er presentert i resultatene sammen med drøfting av funnene. Surveyundersøkelser med store utvalg har sine begrensninger, dermed kan respondentene arbeide på måter som det ikke er tatt høyde for i spørreskjema. Det har blitt forsøkt å eliminere disse begrensningene ved å ha felt hvor respondenten selv kan fylle ut hvordan de arbeider.

Ut fra funnene ser man at litt over en tredjedel av respondentene har spesifisert arbeidet med hvordan de forebygger og avdekker seksuelle overgrep i barnehagens årsplan eller andre dokumenter. Der de fleste hadde spesifisert arbeidet i HMS-system og beredskapsplaner, dermed handlet det i større grad om avdekking og hva man skal gjøre ved en eventuell situasjon hvor et overgrep avdekkes enn hvordan de skal arbeide forebyggende. De private barnehagene sto for det høyeste antallet av de som har spesifisert arbeidet i årsplan eller andre dokumenter, som kan være fordi det er større frihet for de private barnehagene da de kommunale følger retningslinjer satt av kommunen.

Rundt to tredjedeler av respondentene svarte at deres barnehager hadde kontaktet eksterne instanser i forbindelse med seksuelle overgrep, enten for å heve sin kompetanse, eller for å få veiledning og råd i forhold til konkrete barn eller situasjoner. Dette viser at det er et behov for økt kompetanse og veiledning i forhold til arbeid og mistanker i forhold til seksuelle overgrep

mot barn. Flest hadde kontaktet barnevernet, og færrest hadde kontaktet politiet. Noen få hadde også kontaktet andre barnehager.

Litt under halvparten av respondentene hadde i sitt arbeid hatt mistanke om at et barn var utsatt for seksuelle overgrep. Det var hovedsakelig barnets atferd og verbale utsagn fra barnet som ble trukket frem som grunnen til at mistanken oppsto. Noen få hadde i tillegg oppgitt blant annet fysiske tegn og dissosiasjon. Flere av respondentene hadde merket seg flere enn ett tegn/symptom som var utløsende for sin bekymring. Flesteparten av de som hadde hatt mistanke var fornøyd med hvordan barnehagen håndterte mistanken, mens et fåtall mente at bekymringen ikke ble tatt på alvor og at ingen tok tak i saken. En fjerdedel av alle respondentene hadde opplevd at deres barnehage hadde meldt fra til politi eller barnevern i forhold til en mistanke om seksuelle overgrep. Det ble ikke foretatt noen undersøkelse på hvor sterk respondentenes mistanke var, men ut fra avstanden mellom antall mistanker og antall meldinger kan det tenkes at terskelen for å melde til politi eller barnevern er høy.

Tre fjerdedeler av respondentene mente at de i deres barnehager hadde fokus på seksuelle overgrep, og personalmøtene var den arenaen der hvor det oftest ble snakket om tematikken. Svært få av respondentene snakket om seksuelle overgrep uformelt. Dette kan skyldes at temaet er av en sensitiv karakter og noe tabubelagt. Under en fjerdedel av respondentenes barnehager hadde snakket om temaet på foreldremøter. Det lave antallet av respondenter som har snakket om temaet på foreldremøter kan skyldes faren for å bli mistenkeliggjort, eller frykt for at barnets foresatte skal føle seg mistenkeliggjort. Det kan tenkes at alle i en slik situasjon kan føle seg mistenkt og dermed har man valgt å unngå ubehaget ved å ikke snakke om det.

I arbeidet direkte med barna viser resultatene at gode og vonde følelser og grenser i forhold til seg selv og andre er det de ansatte arbeider mest med. Dette kan skyldes at følelser og grenser er det som faller mest naturlig i en barnehagehverdag, der de ansatte må hjelpe til med å løse konflikter, trøste og hjelpe barna å forstå seg selv og de andre barna, samt hjelpe barna å sette grenser og respektere de andre barna sine grenser. Flesteparten av respondentene var oppmerksomme på tegn som kunne vekke mistanke i barnas lek, tegningene som barna tegnet og barnets atferd i hverdagen generelt. For å avdekke eventuelle overgrep mot de minste barna var det i stallebordsituasjonene at respondentene var mest oppmerksom, i tillegg til barnets lek og deres relasjon til foreldre, andre barn og voksne. Respondentene ble gitt en sumscore i

forhold til sine svar på spørsmålene som var ment til å måle hvilke tema de arbeidet med for å forebygge og i hvilke situasjoner de var oppmerksomme på at barn kunne gi tegn eller vise symptomer på at de var utsatt for overgrep. Sumscorene ble omkodet til en ny kategorisk variabel som viste at 65 % av respondentene arbeidet i under middels grad med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep i barnehagen. Mellom 50 og 60 % av respondentene rangerte sin egen og sine medarbeidere sin kompetanse på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep til over middels. Det kan være ulike grunner til at de arbeider mindre med forebygging og avdekking enn det deres rangering av kompetansen tilsier at de skal gjøre. En av grunnene kan være de manglende retningslinjene og føringene i de nasjonale retningslinjene for barnehagelærerutdanningen (2012) og rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011), men det kan også skyldes at barn og seksualitet, samt seksuelle overgrep er tabubelagte temaer. Ved å spesifisere hva studenter ved høyskoler og universitet skal lære om forebygging og avdekking, samt spesifisere arbeidet som kreves av de ansatte i barnehagens rammeplan ville det kunne øke graden av arbeid. Både i antall områder man dekker og hyppighet/frekvens. I tillegg burde personalet i barnehagen bevisstgjøre sin egen rolle i arbeidet, for eksempel ved å være klar over egen respons i forhold til barns uttrykk og utsagn. Ved å ha kompetanse på de uttrykk og symptomer barn viser ved eventuelle overgrep, samt kompetanse om barns naturlige utforskning i forhold til kropp og seksualitet vil de ansatte være ytterligere rustet til å avdekke at barnet er utsatt. Om respondentene i tillegg har kompetanse om de senskader og konsekvenser som kan forekomme av seksuelle overgrep er det tenkelig at flere ville hatt motivasjon til å utføre forebyggende og avdekkende arbeider i forhold til seksuelle overgrep mot barn.

Respondentene ble bedt om å oppgi hva de mente kunne heve kompetansen på å forebygge og avdekke seksuelle overgrep ytterligere, og størsteparten mente at kurs ville bidra til å heve kompetansen. Flere av respondentene har allerede deltatt på kurs, noe som kan vitne om at et kurs alene ikke er nok. Det kan være behov for flere kurs, gjerne kurs som går over en lengre periode. På denne måten kan de ansatte få veiledning og råd gjennom en prosess med å implementere arbeidet inn i barnehagen, eller med å følge opp hva de lærte på kurset med jevnlig kommunikasjon i personalgruppen. Respondentene mente selv at kompetanseheving var nødvendig, da de etterspurte kurs og veiledning. En stor andel av respondentene og deres barnehager hadde kontaktet eksterne instanser som barnevern, barnehus, og PPT for å søke

hjelp i forhold til konkrete tilfeller, men også i forhold til et generelt forebyggende arbeid i barnehagen. Selv om store deler av respondenten hadde deltatt på kurs som omhandlet seksuelle overgrep ønsket de ytterligere kompetanseheving, som viser at slike tema må man ha kontinuerlig oppdatering og veiledning på. Dermed ser man at til tross for at respondentene rangerer kompetansen noenlunde høy er det fortsatt behov for videre kompetanseutvikling.

Det er foretatt flere korrelasjonsanalyser, men svært få av de viste liten til ingen korrelasjon. Mellom arbeidstittel og kompetanse var det en liten effekt av samvariasjon, det kan tenkes at de med høyere stilling i barnehagen har deltatt på flere kurs, og det i tillegg stilles større krav til de som har stillinger som har mer ansvar. Det kan også være fordi en høyere stilling som oftest krever en høyere utdanning, men det var ingen effekt av samvariasjon mellom utdanning og opplevd kompetanse. Det viste seg også at i hvilken grad de ansatte arbeidet med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep viste en liten effekt av samvariasjon med hvordan respondentene rangerte sin egen kompetanse i forhold til både forebygging og avdekking. Samvariasjonen mellom barnehagens samlede kompetanse og i hvilken grad de ansatte arbeidet i forhold til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep viste en litt mindre effekt. Dette kan tolkes dithen at de barnehageansatte som har valgt å besvare spørreskjema er dem som har en personlig interesse i temaet og ønsker å arbeide for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn.

Litteraturliste

- Aasland, M. W. (2014). *"-si det til noen-" : en bok om seksuelle overgrep mot barn og unge* (3. utg. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Aasland, M. W. (2015). *Barna og seksualiteten*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2016). *Meldinger til barnevernet*. Hentet 22. april fra http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Bekymringsmeldinger/
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager (barnehageloven)*. Hentet 13. april. 2016 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Barnekonvensjonen. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Hentet fra <http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen>.
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bratterud, Å., & Emilsen, K. (2013). *Dørstokkmila : barnehagens vei fra magesfølelse til melding*. Bergen: Fagbokforl.
- Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., & Furniss, T. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence.
- Butler, A. C. (2013). Child sexual assault: Risk factors for girls. *Child Abuse & Neglect*, 37(9), 643-652. doi: 10.1016/j.chiabu.2013.06.009
- Claussen, C. J., Sagbakken, A., Gamst, K. T., & Langballe, Å. (2010). *Det er noe med den ungen : fra bekymring til handling* (2. utg. utg.). Oslo: Sebu forlag.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., . . . Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258.
- Flam, A. M., & Haugstvedt, E. (2013). Test balloons? Small signs of big events: A qualitative study on circumstances facilitating adults' awareness of children's first signs of sexual abuse.(Report). *Child Abuse and Neglect*, 37(9), 633. doi: 10.1016/j.chiabu.2013.06.007.
- Glad, K. A., Øverlien, C., & Dyb, G. (2010). *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn - En kunnskapsoversikt* Oslo: Nasjonal kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra <https://www.nkvts.no/rapport/forebygging-av-fysiske-og-seksuelle-overgrep-mot-barn-en-kunnskapsoversikt/>.
- Hjardemaal, F. (2011). Vitenskapsteori. I T. A. Kleven (Red.), *Innføring i pedagogisk forskningsmetode En hjelp til kritisk tolking og vurdering* (s. 179-216). Oslo: Unipub.
- Killén, K. (2004). *Sveket: Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.

- Kleven, T. A. (2011). Hvordan er begrepene operasjonalisert? I T. A. Kleven (Red.), *Innføring i pedagogisk forskningsmetode En hjelp til kritisk tolking og vurdering* (s. 85-101). Oslo: Unipub.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Bergen: Kunnskapsdepartementet. Hentet fra http://www.udir.no/globalassets/upload/barnehage/rammeplan/rammeplan_bokmal_2011nett.pdf.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko : skadelige omsorgssituasjoner* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Langfeldt, T. (2005). *Erotikk og fundamentalisme : fra Mesopotamia til Kvinnefronten*. Oslo: Universitetsforl.
- Laviola, M. (1992). Effects of older brother-younger sister incest: A study of the dynamics of 17 cases. *Child Abuse & Neglect*, 16(3), 409-421. doi: 10.1016/0145-2134(92)90050-2
- Lund, T., & Haugen, R. (2006). *Forskningsprosessen*. Oslo: Unipub Forlag.
- Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).
- Mikton, C., & Butchart, A. (2009). Child maltreatment prevention: a systematic review of reviews. *Bulletin of the World Health Organization*, 87(5), 353-361.
- Mordal, T. L. (1989). *Som man spør, får man svar: arbeid med survey-opplegg*. Oslo: Tano.
- Morris, J. (1999). Disabled children, child protection systems and the Children Act 1989. *Child Abuse Review*, 8(2), 91-108. doi: 10.1002/(SICI)1099-0852(199903/04)8:2<91::AID-CAR526>3.0.CO;2-O
- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge : en selvrapporderingsstudie blant avgangselever i videregående skole* NOVA-rapport (online), Bd. 20/2007.
- Normann, E. K. (1993). *Barn og seksuelle overgrep*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ports, K. A., Ford, D. C., & Merrick, M. T. (2016). Adverse childhood experiences and sexual victimization in adulthood. *Child abuse & neglect*, 51, 313-322.
- Poulsson, A. (1992). *Seksuelle overgrep mot barn : Veileder for alle som arbeider med barn, eller som kommer i kontakt med barn, som har vært utsatt for seksuelle overgrep*. Oslo: Sos.dep.
- Regjeringen. (2003). *Rammeplan for førskolelærerutdanningen*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/pla/2006/0002/ddd/pdfv/217_217-rammepl.foerskole.vasket.bm_opprettet_0704_ny.pdf.
- Regjeringen. (2012). *Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/rundskriv/2012/nasjonale_retningslinjer_barnehagelaererutdanning.pdf.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rygg, E., & Wiede Aasland, M. (2009). *Jeg er meg! Min meg*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS - Norwegian Academic Press.

- Skarpsno, H. E. (2013). *Barn og seksualitet : utfordringer i barnehagen* (Barns seksualitet). Oslo: Sebu forl.
- Skovgaard, A. M. (2010). Mental health problems and psychopathology in infancy and early childhood. *Danish medical bulletin*, 57(10), B4193.
- Sortland kommune. (2015). *Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge - Prosjektrapport*. Sortland kommune. Hentet fra <https://www.sortland.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MId1=876&FillId=10570>.
- Sosial- og helsedirektoratet. (2003). *Seksuelle overgrep mot barn : en veileder for hjelpeapparatet*.
- Statistisk sentralbyrå. (2014). *Tabell: 10674: Meldingar til barnevernet, etter konklusjon, innhald i meldinga, kven som melde saka og alder*. Hentet 14. april fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=BarnevAvs102&KortNavnWeb=barneverng&PLanguage=0&checked=true>
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff (straffeloven)*. Hentet 13. april 2016 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Sullivan, P. M., & Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257-1273. doi: 10.1016/S0145-2134(00)00190-3
- Søftestad, S. (2005). *Seksuelle overgrep : fra privat avmakt til tverretatlig handlekraft*. Oslo: Universitetsforl.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. (2014). Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. *Norway, NKVTS: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*.
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Barnehagespeilet*. Oslo. Hentet fra http://www.udir.no/globalassets/upload/barnehage/forskning_og_statistikk/statistikk/barnehagespeilet_2015.pdf.
- Vizard, E., Monck, E., & Misch, P. (1995). Child and Adolescent Sex Abuse Perpetrators: A Review of The Research Literature. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(5), 731-756. doi: 10.1111/j.1469-7610.1995.tb01326.x
- Westcott, H. L., & Jones, D. P. H. (1999). Annotation: The Abuse of Disabled Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(4), 497-506. doi: 10.1111/1469-7610.00468
- Zweck, C. v., Paterson, M., & Pentland, W. (2008). The use of hermeneutics in a mixed methods design. *The Qualitative Report*, 13(1), 116-134.

Vedlegg 1 - Informasjon om deltakelse i masterprosjekt

Hei, jeg er førskolelærer som tar masterutdanning i spesialpedagogikk ved Universitetet i Tromsø. I forbindelse med min masteravhandling har jeg laget en spørreundersøkelse jeg ønsker svar på fra ansatte i barnehagen. Spørreundersøkelsen vil bli gjennomført via en online databehandler, Questback. Det hadde vært veldig fint om du kunne videresende denne mailen til dine ansatte.

Temaet er seksuelle overgrep mot barn i barnehagealder, og jeg ønsker å undersøke hvordan barnehagene arbeider i forhold til dette. Formålet med undersøkelsen er å bidra til økt kunnskap på feltet.

Det er frivillig å svare på undersøkelsen og du kan når som helst trekke deg uten å oppgi grunn. Alle personidentifiserbare opplysninger vil bli anonymisert i den endelige avhandlingen (Dette gjelder også barnehagen).

I spørreundersøkelsen er det spurt om hvilken barnehage du kommer fra, grunnen til dette er for å forsikre om at det ikke bare er et begrenset antall barnehager som har deltatt. Den enkelte barnehagens praksis vil ikke fremheves.

Spørreundersøkelsen vil ta cirka 10-15 minutter å besvare.

Prosjektet vil avsluttes 30. juni 2016 og alt av data som er innsamlet vil da slettes. Prosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste for oppbevaring av personvernsopplysninger.

Min kontaktinformasjon:

Sunniva Olsen

Telefonnummer: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Min veileder:

Vivian Doris Nilsen

Telefon: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Vennlig hilsen

Sunniva Olsen, student ved Universitetet i Tromsø

Vedlegg 2 – mail sendt ut til styrere og ledere i barnehagene

Hei, jeg er førskolelærer som tar masterutdanning i spesialpedagogikk ved Universitetet i Tromsø. I forbindelse med min masteravhandling har jeg laget en spørreundersøkelse jeg ønsker svar på fra ansatte i barnehagen. Spørreundersøkelsen vil bli gjennomført via en online databehandler, Questback.

Det hadde vært veldig fint om du kunne videresende denne mailen til de andre ansatte i din barnehage, da jeg ønsker svar fra alle som er ansatt i barnehagen, det inkluderer assistenter, barne- og ungdomsarbeidere, pedagoger, styrere, eller andre ansatte som har kontakt med barna.

Spørreundersøkelsen vil ta cirka 10-15 minutter å besvare. For mer informasjon om prosjektet og spørreundersøkelsen, følg denne lenken:

<https://response.questback.com/sunnivaolsen/masterundersokelse>

Prosjektet vil avsluttes 30. juni 2016 og alt av data som er innsamlet vil da slettes. Prosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste for oppbevaring av personvernsopplysninger.

Min kontaktinformasjon:

Sunniva Olsen

Telefonnummer: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Min veileder:

Vivian Doris Nilsen

Telefon: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Med vennlig hilsen

Sunniva Olsen, student ved Universitetet i Tromsø

Vedlegg 3 – Påminnelsemail til styrere og ledere i barnehagene

Hei

Jeg sender mail til alle. Beklager til de som allerede har besvart undersøkelsen, men siden den er anonymisert ser jeg ikke hvem som har svart og ikke svart.

Jeg har ikke mottatt den svarprosenten jeg ønsker, derfor er det veldig bra om dere om tar dere tid til å besvare. Det tar mellom 10-15 minutter.

Jeg setter stor pris på at dere tar dere tid, på forhånd takk!

Informasjon om deltakelse i masterprosjekt

Hei, jeg er førskolelærer som tar masterutdanning i spesialpedagogikk ved Universitetet i Tromsø. I forbindelse med min masteravhandling har jeg laget en spørreundersøkelse jeg ønsker svar på fra ansatte i barnehagen. Spørreundersøkelsen vil bli gjennomført via en online databehandler, Questback.

Det hadde vært veldig fint om du kunne videresende denne mailen til de andre ansatte i din barnehage, da jeg ønsker svar fra alle som er ansatt i barnehagen, det inkluderer assistenter, barne- og ungdomsarbeidere, pedagoger, styrere, eller andre ansatte som har kontakt med barna.

For mer informasjon om prosjektet og spørreundersøkelsen, følg denne lenken:

<https://response.questback.com/sunnivaolsen/masterundersoekelse>

Prosjektet vil avsluttes 30. juni 2016 og alt av data som er innsamlet vil da slettes. Prosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste for oppbevaring av personvernsopplysninger.

Min kontaktinformasjon:

Sunniva Olsen

Telefonnummer: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Min veileder:

Vivian Doris Nilsen

Telefon: xxx xx xxx

Mailadresse: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Med vennlig hilsen

Sunniva Olsen, student ved Universitetet i Tromsø

Vedlegg 4 – NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hørlags gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

Vivian Nilsen

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UiT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Vår dato: 11.12.2015

Vår ref: 45772 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.11.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 10.12.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

45772	<i>Seksuelle overgrep mot barn i barnehagealder</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Vivian Nilsen</i>
<i>Student</i>	<i>Sunniva Olsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorene / District Offices

OSLO NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uiso.no
TRONDHØM NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyro-svarso@svt.ntnu.no
TROMSØ NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdma@svf.uib.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 45772

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskriv mottatt 10. desember 2015 er godt utformet.

Data innhentes ved elektronisk spørreskjema. Vi minner om at det av hensyn til barnehageansattes taushetsplikt ikke kan fremkomme identifiserbare opplysninger om enkeltbarn. Vi anbefaler at forsker minner informanten om dette i informasjonsskriv og i selve spørreundersøkelsen (for eksempel som en kommentar/parantes til spørsmål om "når de fattet mistanke").

Personvernombudet legger til grunn at det ikke samles personopplysninger om tredjeperson.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger UiT Norges arktiske universitet sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 01.07.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)

Vedlegg 5 – spørreskjema

Siden spørreskjema ble laget i Questback var det et annet layout enn det som blir presentert her. I Questback er det oversiktlige avkryssingsmuligheter og spørsmålene var fordelt over fem sider. Her blir spørsmålene som er relevante i forhold til resultatene presentert. De spørsmåene som var obligatoriske å besvare er merket med *, mens de uten merking var valgfri å svare på. Tre av spørsmålene er utelatt siden de viste seg å ikke være relevant, eller var kontrollspørsmål.

1. Din alder?*
2. Kjønn? (Mann, kvinne)*
3. Kommune?
4. Hvilken barnehage arbeider du i?
5. Arbeider du i avdelings- eller basebarnehage?*
6. Arbeider du i kommunal eller privat barnehage?*
7. Hvor mange barn er det cirka i barnehagen?
8. Hvilken aldersgruppe arbeider du med? (0-3 år – 4-6 år – 0-3 år)*
9. Hvor mange år har du arbeidet i barnehage? (1-3 år – 4-6 år – 7-9 år - over10 år)*
10. Høyeste fullførte utdanning (Grunnskole – videregående – bachelorgrad – mastergrad – doktorgrad)*
11. Arbeidstittel? (Assistent/pedagogisk medarbeider – barne- og omsorgsarbeider, barnehagelærer – pedagogisk leder – spesialpedagog – støttepedagog – leder/styrer - annet)*
12. Står det skrevet noe i barnehagens årsplan om hvordan dere skal arbeide med å forebygge seksuelle overgrep? (Ja – nei – vet ikke)*
13. Er arbeidet med å forebygge og avdekke seksuelle overgrep spesifisert i andre dokumenter som barnehagen arbeider etter? (Nei – vet ikke – ja, i så fall hvilke dokumenter?)*
14. Tar dere opp temaet når dere intervjuer eller har samtaler med nytilsatte i barnehagen? (Nei – Ja – vet ikke)*
15. I samlingsstunden, snakker du/dere da om (gode og vonde følelser – gode, vonde og ulovlige berøringer – gode, vonde og ulovlige hemmeligheter – Grenser i forhold til seg selv og andre – Barnekonvensjonen/barns rettigheter – ingen av delene – Annet)*
16. Skriv gjerne litt om hvordan dere arbeider i forhold til temaet i samlingsstunden

17. Har du/dere planlagte aktiviteter i forhold til (gode og vonde følelser – gode, vonde og ulovlige berøringer – gode, vonde og ulovlige hemmeligheter – Grenser i forhold til seg selv og andre – Barnekonvensjonen/barns rettigheter – ingen av delene – Annet)*
18. Skriv gjerne litt om hvordan dere arbeider i forhold til aktiviteter for å forebygge og avdekke eventuelle seksuelle overgrep
19. Hvilke fokusområder har du utenom planlagte aktiviteter i forhold til temaet? (gode og vonde følelser – gode, vonde og ulovlige berøringer – gode, vonde og ulovlige hemmeligheter – Grenser i forhold til seg selv og andre –Barnas tegninger, samt ber de fortelle – Hva som blir sagt og gjort i frileken – Atferd i for eksempel overgangssituasjoner – Ingen av delene – Annet)*
20. Skriv gjerne litt om hvordan de arbeider i løpet av barnehagehverdagen i forhold til temaet
21. I hvilke situasjoner bruker du/dere for å observere og registrere problematikk som kan avdekke eventuelle seksuelle overgrep mot de minste barna? (I stellesituasjon (dissosiering, redsel, sår, blåmerker) – Lek – Overgangssituasjoner – Matsituasjon – Samlingsstund – Annet)*
22. Skriv gjerne litt om hvordan du/dere arbeider i forhold til de minste barna og temaet
23. Har du i ditt arbeid hatt mistanke om at barn har vært utsatt for seksuelle overgrep? (Nei – Ja)*
24. Hvis ja, hva var det som gjorde at du fattet mistanke? (Noe barnet sa – Noe barnet gjorde – Annet, i så fall hva?)
25. Hvordan opplevde du at barnehagen håndterte mistanken (fulgte de retningslinjer, pålagte prosedyrer i henhold til meldeplikt, avvergeplikt, tok de kontakt med andre instanser, eller lignende)?
26. Har barnehagen vært i kontakt med eksterne instanser i forhold til temaet, i så fall hvilke? (Ressursteam – Barnehuset – Barnevernet – Politiet – Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT) – Andre barnehager – Nei det har vi ikke – Andre, hvilke?)*
27. I så fall, hva ønsket dere hjelp med?
28. Har barnehagen meldt fra angående mistanke om at et barn er utsatt for seksuelle overgrep til politiet eller barnevernet i løpet av din tid i barnehagen? (Nei – Ja – Vet ikke)*
29. Er seksuelle overgrep noe dere har fokus på i personalgruppa? (Ja – Nei)*

30. Hvor er det vanlig at dere snakker om temaet? (Personalmøter – Pauserommet – Base/avdelingsmøter – Uformelt sammen med de andre ansatte – Vi snakker ikke om temaet – Andre situasjoner?)
31. Har seksuelle overgrep vært et tema på foreldremøter (hvordan barnehagen arbeider med temaet, hvilke prosedyrer som følges, meldeplikt, avvergeplikt og slike ting)? (Ja – Nei – Vet ikke)*
32. Hvordan opplever du kompetansen på å arbeide forebyggende i forhold til temaet (Hvor 1 er svært dårlig og 6 er svært god)?*
- Egen kompetanse
  - De andre på din avdeling/base sin kompetanse
  - Barnehagens samlede kompetanse
33. Hvordan opplever du kompetansen på å avdekke eventuelle seksuelleovergrep mot barn (Hvor 1 er svært dårlig og 6 er svært god)?*
- Egen kompetanse
  - De andre på din avdeling/base sin kompetanse
  - Barnehagens samlede kompetanse
34. Hvilke tiltak mener du kan bidra til å heve kompetansen ytterligere?
35. Har du deltatt på RVTS (Regionalt ressurscenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging) sitt nettkurs som omhandler vold og seksuelle overgrep?*
36. Hvilke andre kurs har du deltatt på som omhandler hvordan man skal forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn?
37. Dersom du kunne tenke deg å stille opp på et eventuelt intervju på bakgrunn av spørreundersøkelsen skriv inn din mailadresse nedenfor.